MARTHA BIBESCU

Jurnal berlinez ’38

În româneşte, Note şi Addenda de DUMITRU HÂNCU

Editura V*ivaldi*
Bucureşti, 2009

Coperta: DUMITRU POPESCU

ISBN 978–973–150–030–0

Câteva cuvinte lămuritoare

Personalitatea, cu multiple faţete, a Marthei Bibescu m-a interesat de multă vreme şi în câteva rânduri am şi relevat o seamă din laturile personalităţii ei. De altminteri, publicul din ţara noastră a putut – graţie strădaniei unor intelectuali – să afle câte ceva despre tulburătoarea ei figură chiar şi în timpul regimului comunist, fie prin traduceri, ca La bal cu Marcel Proust (trad. Note şi indice de nume de Tudor Ionescu, Editura „Dacia”, 1976), fie prin culegeri şi studii ca Jurnal politic (studiu introductiv, selecţie, note şi traducere de Cristian Popişteanu şi N. Minei, Editura Politică, 1979) sau Interferenţe româneşti în opera Marthei Bibescu de Maria Brăescu (Editura „Minerva”, 1983). După 1990, traducerile din opera ei şi studiile ce i-au fost consacrate s-au înmulţit firesc atât în Bucureşti, cât şi în provincie (şi ar necesita un amplu indice bibliografic), culminând cu masiva şi savanta bibliografie (902 p.) datorată lui Ghislain de Diesbach, apărută în excelenta versiune românească a lui Const. Popescu (Editura Vivaldi, 1998).

Autorul francez s-a documentat asupra eroinei sale în

special din marele fond de Documente Bibescu aflat la Bibliotheque Naţionale din Paris. Dar şi în ţară a rămas, în urma plecării silite şi precipitate a Marthei Bibescu – la 10 septembrie 1945 – un foarte mare număr de însemnări şi scrisori aflate acum în păstrarea Bibliotecii Naţionale, a Arhivelor Naţionale şi a Bibliotecii Academiei Române.

Cercetându-le, am fost ispitit, printre altele, de pasionantul jurnal ţinut de scriitoare în iunie 1938[1], când şi-a întovărăşit soţul la Congresul Federaţiei Aeronautice Internaţionale ţinut în capitala celui de-al Treilea Reich. George Valentin Bibescu era, de altfel, chiar preşedintele F.A.I.

Am şi citat câteva pasaje din acest jurnal în studiul „Martha Bibescu şi Germania", inclus în volumul „Noi" şi germanii „noştri" (editura „Univers", 1998), dar mi se pare că el merită din plin să fie adus integral la cunoştinţa marelui public din mai multe motive.

Mai întâi, pentru că ne descoperă, o dată mai mult, subtilitatea spiritului de observaţie al scriitoarei, ingeniozitatea şi neprevăzutul asociaţiilor de idei pe care le făcea în descrierea unor personaje, ironia-i acidă, întinsele relaţii pe care le avea în „lumea bună" europeană a epocii, dar mai presus de toate un sugestiv tablou al Reichului nazist mediat de figura şi decorul intim al numărului doi al acestuia, inenarabilul Hermann Göring, tipice, în multe privinţe, pentru regimurile dictatoriale care au îndoliat veacul de care abia ne-am despărţit.

După cum nu mai puţin sugestivă este şi evocarea reîntâlnirii, după un sfert de secol, în noi împrejurări, total schimbate, cu fostul Kronprinz al Germaniei wilhelmiene. Venit în ţară într-o vizită oficială, în 1909, acesta a cunoscut-o atunci pe Martha Bibescu care i-a făcut o impresie extraordinară, atât prin frumuseţea, cât şi prin calităţile spiritului ei şi între cei doi s-a înfiripat o

---

[1] *Biblioteca Naţională, Arhiva Saint Georges*

afectuoasă amiciţie, în faţa căreia trecerea timpului s-a dovedit neputincioasă.

Dar despre toate acestea aş dori ca, mai ales, cititorii înşişi să se convingă.

În aceste puţine cuvinte preliminare, mi-aş îngădui doar să adaug că Martha Bibescu, care vorbea şi scria la fel de bine în franceză şi în engleză, a intercalat în acest jurnal berlinez – scris în grabă, sub impresia imediată a evenimentelor – mai ales în franceză, şi fragmente sau chiar câteva pagini englezeşti. Eu m-am mulţumit să citez în franceză, engleză sau chiar germană, atunci când a fost cazul, doar expresiile ce conferă mai multă culoare, mai multă savoare textului şi l-ar sărăci dacă ar fi traduse altminteri decât în note de subsol.

O mică Addenda încearcă să dea o idee, chiar sumară, asupra altor câteva faţete ale personalităţii scriitoarei, ale implicării ei foarte diversificate, nu numai în viaţa culturală, ci şi în cea politică şi socială a unei epoci revolute.

Dumitru Hâncu

Marţi, 21 iunie 1938

Plecarea spre Berlin azi, marţi 21 iunie 1938, la 6.30 dimineaţa – prin le Bourget – sub un soare îmbietor, Georges a venit să mă ia. Apele Senei reflectă, ca într-o oglindă, casele Parisului. Impresie de vară pe care n-am avut-o nicicând. Totul e nou, frumos. Taher Paşa a ţinut să ne însoţească la această oră matinală. M-aş fi lipsit cu dragă inimă. E un om care nu ştie ce e somnul. Eu aş fi preferat să mă izolez pe drumul care mă duce către ambarcaderul aerian în această călătorie neobişnuită: PHENIX. Mă îndrept, pe aripi de metal, spre tinereţea mea. Pretextul: F.A.I. Ţinta: NIMFA EUROPA.»

Ieri, azi dimineaţă, veghea dinaintea luptei. Întreaga memorie mi-e mobilizată. Conştiinţa mi-e toată proaspătă ca în cele dintâi zori.

Ce legătură am eu cu palavrele acestui egiptean, care n-are nimic comun cu Egiptul şi nu-i decât un turcaleţ urâcios şi roşcat. Slăbiciunea lui Georges l-a lăsat să vină. Georges ignoră arta de a nu fi amabil. Eu

o cunosc. De fapt e măgulit că e condus, chiar şi de acest turcaleţ urâcios. Eu aş fi spus nu. Dar cel mai rău e că mi se tot adresează mie şi nu mă lasă să mă reculeg cum aş dori. Am s-o fac, însă, curând în celula aeriană, în avion. Păcat, însă; fără dânsul această cursă matinală prin Parisul care se deşteaptă şi se depărtează ar fi fost o bună ocazie pentru meditaţie.

Şi în loc de una ca asta trebuie să ascult înşiruirea tuturor erorilor săvârşite de actualul guvern egiptean, de rege, sub influenţa mamei, de consilieri nerozi şi toate astea, până la urmă, culminând cu regretele acestui naţionalist imbecil tânjind după o epocă când englezii erau stăpâni absoluţi. Afirmă că era mai bine când Cairo se afla sub ocupaţie şi

Union Jack flutura peste citadelă (ah, amice Lloyd) decât cu enorma notă de plată pentru transferul cazărmilor britanice, al grădinilor şi al play-ground-urilor din lungul Canalului Suez. Planul lui Kit. Râd în sinea mea. Naţionalismul e o ciumă a spiritului. Rândaşul de la bucătărie care-i spune bucătarului-şef: „Las-pe mine, pregătesc eu cina”. Maimuţoiul egiptean l-a văzut guvernând pe englez. Şi l-a tras de mânecă: „Scoală-te tu ca să stau eu.” Rezultatul nu s-a lăsat aşteptat.

Aceste lungi doleanţe se înşiruie pe toată lungimea canalului St. Martin şi a bulevardului periferic care duce spre Bobigny. Glasu-i cu intonaţii de canar, o franceză de levantin, vară primară cu franţuzeasca vorbită de bucureşteni, sfârşeşte prin a fi un zgomot indiferent pentru urechile mele, similar cu cel făcut de motorul

maşinii. M-am culcat târziu, după petrecerea de la Minou şi m-am sculat devreme. Am dormit puţin.

Las îndărătu-mi, la plecarea din scumpul meu Paris, eterna mea cetate, o dungă lungă, albăstruie, de fum târâtor. Rândunelele m-au însoţit cu un cânt de adio. Le-am auzit cum nu se poate mai limpede. Tot echipajul e alcătuit din locotenentul Coulouri, radiotelegrafistul Enescu, Georges şi cu mine. Potez-ul F7 e un bimotor, proaspăt vopsit. În nişte culori urâte foc. De prost gust.

7 fără un sfert. – Am şi ajuns la Soissons. Prima pagină, prima vignetă a celor învăţate de mine despre Franţa. Vaza de Soissons. „Vaza în care această verbină moare”. Marna luceşte ca un râu de diamante, începutul istoriei. Urciorul sfărâmat. Biet barbar sfarmă ce nu poţi avea: Pacea!

Abia trecuţi de Soissons, cu numele lui de morcov, şi Georges îmi ţipă în urechile-mi astupate: „Laon”, iar Enescu, cu accentul răsăritului Europei: „La-one”. 7 fără 5.

Aceste oraşe trebuie că s-au urât şi s-au luptat între ele.

Că prea au luat naştere unul aproape de altul. Mă uit la ele cu ochii îngerului de Apoi.

Lubiţi-vă aproapele – cu cât e mai aproape, cu atât e mai puţin iubit.

E nostim să-ţi poţi spune: Zbori spre Germania. Pleci în Germania. De la Paris la Berlin, pe calea aerului, pe nerăsuflate, către întâlnirea cu cei douăzeci de ani pe care i-ai avut. Ca să regăseşti Imperiul sporit de victoria Aliaţilor. Imperiul mai imperial şi mai militarist ca niciodată.

11

„It is a tale told by an idiot!” 1

Vedere de ansamblu. Vedere de amănunt. Nunta de la Doorn povestită ieri de Vlasto. Mariajul ruso-german. Kira, fiica marelui duce Kiril, împăratul fantomă al Rusiei, luându-l de soţ pe nepotul împăratului fantomă al Germaniei, Ludwig Ferdinand şi al finului lui Georges al VI-lea, cel pe care l-am văzut la balul Sutherland cu ocazia încoronării, cel care a fost obiectul unei interpelări în Camera Comunelor. Are dreptul să lucreze în Anglia? Căci ia locul unui unemployed.2 Onorabilul amic care a făcut interpelarea s-a liniştit doar când a aflat că nu primea salariu şi că muncea doar de plăcere. Fratele lui a luat-o de soţie pe Kira, Kira despre care Cella pretinde că-mi seamănă.

Descrierea ospăţului nupţial. Etichetă rigidă. Printre invitaţi, bulgarul Ferdinand, fost şi el ţar odinioară. La toast, Wilhelm al II-lea i s-a adresat lui Ferdinand bulgarul:

— Beau în sănătatea credinciosului meu aliat.

Mutra făcută de Marii Duci. După care Ferdinand, cu o mână pe inimă şi cu cealaltă pe cârjă, s-a dus să le spună fiecăruia în parte:

— Eu am fost mereu cu sufletul alături de voi.

Georges ţipă:

— În stânga! Chimay! Dar n-are chef să facă un ocol

1 O poveste spusă de un prost (în engleză în original).
2 Şomer (în engl. în original)

deasupră-i. Eu l-aş fi făcut. Din spirit de familie aş ocoli ca un vultur gracila clopotniţă a Colegiului unde, sub mica-i lespede, putrezeşte marea Terezia. Nici prin gând nu-i trece. Georges e simplu. Eu nu.

Dinant. Namur. Zborul se desfăşoară conform programului, deasupra unui pământ albastru care fumegă la soare; curând vom depăşi Belgia; fără probleme.

— Liege! ţipă Georges.

Pentru el, important e să ajungă. Linia dreaptă. Media. Această medie nulă. Vrăjmaşa mea.

Uriaşe dâre de fum. Meusa. Ciudate grămezi de nisip închis la culoare. Întreb: Forturi? Nu. Grămezi de minereuri. O vână de apă. Rinul. Aurul, fetele, zânele, piticii şi cobolzii lui.

— Colonia! anunţă Enescu în portavocea lui. Şi anunţul răsună ca un ecou al Romei. Colonia. Colonia. Germanii cer colonii.

8 şi un sfert.

Cuvintele din „Reisebilder” 1. Sfântul Köln. Ce neagră e săgeata, neagră ca oţelul – sunt cuvintele unui evreu, de care îmi amintesc ca în vis. Ale celui care a iubit şi trandafirii din Brenta. Când mi se spune că antisemitismul german a început odată cu Hitler, ridic din umeri. Claie de ignoranţi, aidoma acestor grămezi de deşeuri. De parcă n-aş şti că Wilhelm al II-lea a dărâmat statuia lui Heine pe care Elisabeta de Austria o plasase în grădinile din Acheillion. Ce l-a împins s-o

1 Celebră operă a lui Heinrich Heine.

facă? Chiar poporul german. De felul lui, el îi iubea pe evrei, pe benedictin) şi pe dominicani, pe toţi catolicii, dar

în acelaşi timp îi şi detesta şi era gata să-i persecute pentru că trebuia să asculte de poporul lui, iar poporul lui, ca toate popoarele, era imbecil. În Hitler, poporul german a aflat o unealtă şi mai perfectă a imbecilităţii sale. Aproape de evreul Heine, pe care Emanuel îl iubea atât, cele trei replici schimbate ieri cu Sir Charles Mendel.

— You know, my quarter of Jewish blood does not matter. But I de think that the way they threat the Jews is beyond everything. Back to the middle-ages (sic).1

După care mi-a servit raţionamentul tipic britanic:

— „Hit a man that hit you back."

Precisely what they must not de.

Because if they hit the man who can give it back that means war. If they hit who cannot give back they can hit confortably at home and that means peace."2

În viaţa mea n-am văzut vreodată pe cineva atât de scandalizat. Ales, sacrificat, holocaust, dar nu într-un asemenea hal,

1 „Ştiţi, nu e vorba de câtimea mea de sânge evreiesc. Dar cred că mod ui în care îi tratează ei pe evrei întrece orice măsură. Aduce cu o întoarcere la Evul mediu." (în engleză, în original).

2 „Loveşte pe cineva care poate riposta.

Este exact ceea ce ei nu trebuie să facă.

Căci dacă-l lovesc pe unul care poate riposta, înseamnă război, în timp ce dacă-l lovesc pe unul care nu poate riposta, o pot face în toată voia şi asta înseamnă pace." (în engleză, în original).

îmi povesteşte şantajarea evreilor din Viena.

— Plătiţi sau vă gonesc.

Şi plătesc. După care-i închid, pentru că sunt evrei săraci. Dar mai întâi li se ia tot. Ca să li se dea copiilor germani înfometaţi. Concluzia: Sir Charles Mendel socoate că ar

trebui să li se dea colonii, „their nuissance value”.1

Mă gândesc la toate astea. Care-l fac pe Chamberlain să afirme că acum asistăm la o inversare a valorilor: anume, pacifiştii de stânga şi de extremă stânga sunt aceia care vor război.

Evenimentul la ordinea zilei, singurul remarcat, e ieşirea din matcă a fluviului Galben. Japonia îşi sleieşte puterile în China. Italia se epuizează în Abisinia şi Spania.

Traseul fatal: Paris-Berlin. Unchiul meu, Nicolas, era cu armata franceză când pe străzile Parisului se striga: „La Berlin”, ca în „Zaza”. Contrariul lui: „Nach Paris.”

Dacă şi ei ar şti ce simplu e. Dar ar trebui vorbit PHENIX. Nimeni nu ştie însă.

Galul vorbea pe limba lui, cum spunea Cacendeca.

Generalul făcea aşişderi.

So dever! 2

Dacă vrem să înţelegem, trebuie să ne amintim de etimologia cuvântului *german,* inventat *de franc.* Ceea ce voia să însemne: cel care nu pricepe, nătărăul. Iar

1 În gât să le stea. (în engleză, în original)

2 Ce inteligent! (în engleză, în original)

germanul îşi spune *deutsch,* care vrea să însemne: cel care ştie.

Părerea unora despre ceilalţi. Dacă aş putea să vă cumpăr la preţul pe care vi-l dau ceilalţi şi să vă vând la preţul pe care singuri vi-l daţi, aş deveni bogat. Asta-i toată filosofia bancară. Şi ceea ce-i supără pe naţionalişti atunci când vorbesc despre bancheri, făcând spume la gură.

Îmi repet în minte, în ascuns, mereu, cuvinte care mă îmbată. Uite, zbor, fără să întâmpin nici cea mai mică piedică, din Franţa în Germania, de la Paris la Berlin. Zbor către întâlnirea cu tinereţea mea şi o iau cu mine. Prin ce

minune? Prin miracolul ţinerii de minte. Doamna Mnemosina. Mana Robinet, bona micuţei Emma (Mama) spunea: „Dacă tinereţea ar şti, dacă bătrâneţea ar putea”. Bătrâneţea mea poate, pentru că tinereţea ştia. Un mister ce nu poate fi împărtăşit, miracolul PHENIX.

De la Oder, câteva zdi uncinături. Începe să se facă simţită ţara boruşilor, Borusia, Prusia, ţara adevăraţilor ruşi. Lucru de asemeni ignorat.

Nu aterizăm la Tempelhof, ci la Rangsdorf; Tempelhof e în reparaţie. Rangsdorf e clubul avioanelor de turism, şcoala piloţilor civili. Undeva, pe iarbă, zăresc un uriaş păianjen. E faimosul elicopter despre care Georges o să vorbească în discursul lui.

Am avut nevoie de 4 ore şi 30 de minute ca să ajungem de la Paris aici. N-are a face. Îmi întind picioarele. Casc ca să-mi destup urechile. Vremea e frumoasă. Un

vânticel uşor, cerul albastru, câţiva nori. Călcând iarba de la Rangsdorf, îmi spun:

N-am mai venit în ţara asta din cealaltă lume, cea care se chema înainte de război. Iarba lor n-a fost călcată de armate inamice victorioase. Şi ce dacă?

Domnul von Gronau se arată. Făcând semne cu mâna.

— Welcome to Germany! 1

Are o mutră caraghioasă de angoulevent2, cu un cioc ce se lăţeşte de la o ureche la alta şi nişte ochi spălăciţi, naivi şi hotărâţi.

E unul din marii aşi ai aviaţiei internaţionale, primul german care a străbătut Atlanticul. E vicepreşedinte al F.A.I.. Suntem amici. În primul rând şi înainte de orice ne vom duce să vedem elicopterul. Inventatorul e acolo. Îmi dă o grămadă de explicaţii. Admir, fără să înţeleg. În timp ce ni se examinează hârtiile avionului, paşapoartele noastre, eu sunt condusă la clubul din Rangsdorf, o casă fermecătoare,

toată numai flori, de tip anglo-americano-german, strălucitoare de prospeţime, pe malul unui lac; aceste lacuri palide din jurul Berlinului de care-mi amintesc ca de un vis. Aş dori să ajung la hotel. Nu sunt prea amabilă. Ţin neapărat să fac o baie şi să-mi acord o oră de somn înainte de masa la Haus der Flieger.3 Sunt toată stăpânită de

1 Bun venit în Germania! (în engl., în original)
2 Angoulevent, Nicolas Joubert, valet al lui Henric al IV-lea. Era poreclit prinţul proştilor şi al prostiei
3 Casa aviatorilor

ideea de a-mi recupera somnul de care am nevoie, vitalitatea-mi pierdută.

La sosirea pe aeroport am fost acaparată de o mare tarantulă românească. V. Pokol, aviatoare, elevă pilot. Cică să intervin la Bucureşti, s-o ocrotesc; e acolo, mă lămureşte, pe cheltuiala ei. Georges, care detestă aviaţia feminină băştinaşă, o descurajează printr-un gest şi mi-o trece mie. Dânsa se ia foarte în serios. Abia dacă am puterea să-i zâmbesc şi să-i fac tot felul de făgăduieli, unele mai vagi decât altele.

„Strânge, most strânge”.1 Ce mă miră cel mai mult e să mă revăd aici. Nu-i nimic schimbat, deşi oamenii vor ca totul să se schimbe. S-au depus mari eforturi, eroice. Dar rezultatele mai că nu se văd. E mereu aceeaşi natură a împrejurimilor Berlinului din iunie, vara, rododendronii liliachii ai Aeroclubului, aproape de locul de aterizare sunt tot cei care înfloreau în dimineaţa aceea radioasă când ne-am dus să vizităm poarta Wilhelm şi am urcat până în vârful turnului. Lacurile palide, aerul proaspăt, socul, liliacul. Inhalez acest aer cumsecade. Această Germanie.

De-a lungul unui bulevard, după cât se pare foarte nou, lungi şiruri de trandafiri. Mixtura de trandafiri şi tramvaie

nu-mi face plăcere. În general, nu-mi plac trandafirii pe drumurile publice. Uneori se poate ajunge şi la un prisos de trandafiri. Este exact ce nu-mi place în grădinile aranjate de grădinarii germani în

1 Ciudat, foarte ciudat! (în engl., în original)

România, ca pretutindeni. Vorba lui Philippe L. Despre grădina Reginei Maria. Prea mult roz.

— Îmi vine să vărs.

Asta revenind de la Regina Maria unde văzuse multe, prea multe „Dorothy Perkins”.

Foarte drăguţe sunt micile şi vechile căsuţe cu acoperişuri largi, cu grădini îngrădite, cu câte un copac foarte înalt şi câteva tufişuri pe care le privesc dintr-o dungă. Şi nu mă miră nici în oraş, mă regăsesc perfect în ele.

Zi cu soare. Ciripitul păsărelelor văratice în oraşe, rândunele, vrăbii, lăstuni.

Un colţ de casă luminat. New York? Babilon? Mai degrabă Braşov. Mereu şi în veci. Un oraş mare, o metropolă, nu înseamnă nici foarte mari muzee, nici foarte mari clădiri.

Ceea ce caracterizează o capitală e înfrigurarea, o anume agitaţie continuă a oamenilor, care durează toată ziua şi toată noaptea. Asta-i Londra, New York-ul şi un pic şi Parisul; tot restul, oricât de mare ar fi, e provincie sau, oricum, oraş patriarhal. Curtea, reşedinţa stăpânitorului. Asta-i Viena, Nancy-ul, Berlinul a rămas un oraş patriarhal, în întregime marcat de Curte. De stăpânitor. Chiar şi în lipsa acestuia forma oraşului i-a păstrat amprenta şi de aceea spun Braşov, cum la fel de bine aş fi putut spune şi Zagreb, întrucât aceste oraşe construite după tipicul tuturor oraşelor tereziene, indiferent dacă sunt mari sau mici, au aceeaşi alură.

Este o impresie care mi s-a accentuat îndeosebi seara.

La hotei, la Kaiserhof, am găsit-o pe Blanche, patul făcut, camera pregătită. Nişte magnifici trandafiri roşii, cu tulpini lungi, puri şi catifelaţi, trimişi de von Gronau. Violete trimise de dl. Lowel Cabot (din Boston), prietenul nostru, bătrânul delegat american şi fiica lui, domnişoara Bradley. Apoi alţi trandafiri roşii, parfumaţi, trimişi de Georges de Ro (şi de roze), belgianul, „ofiţerul meu de ordonanţă”.

Dejun la Haus der Flieger cu doamna von Gronau şi soţul ei, un alt belgian şi un june S.S.-ist german al cărui nume îmi scapă şi o să-mi scape în veci.

Vizitarea Casei Aviatorilor în lung şi în lat. E fostul Parlament al Prusiei ai cărei deputaţi au fost trimişi la urmă o dată pentru totdeauna şi al cărui interior a fost golit ca un fruct în a cărui scoarţă a fost construită această casă destul de frumoasă, spaţioasă şi luminoasă în care Göring face oficiul de gazdă, unde vor avea loc toate festivităţile noastre, şedinţa inaugurală şi restul.

Primul dejun e intim, într-una din încăperile mici, dar în trecere le-am vizitat şi pe cele mari. Căutare a frumosului, dorinţă de apropiere de stilul clasic, de Grecia. Un efort către puritate, stil. Caută. Dar au găsit? Nici mai bine, nici mai puţin bine decât englezii şi francezii în acelaşi gen. Doar America…

20

BUCĂTARUL FELICITAT

Haus der Flieger

N-am să uit niciodată faţa francezilor la servirea primului fel. Pepene şi, pe fiecare felie, o crevetă subţirică.

Am făgăduit să trimit amabilului bucătar şef reţete de bucate franţuzeşti. Vechea-mi filosofie. „Spune-mi ce mănânci, ca să-ţi spun cine eşti.” Schimbă-le dieta. Dieta întregului popor german. Nu sunt o perfectă Marie-Antoinette? N-au pâine? Să mănânce cozonaci. Superstiţia

pâinii. Poate fi aflată încă la Homer. Barbarul e cel care nu mănâncă pâine. Treaba asta trebuie că vine dintr-o foarte veche experienţă. Chimia pâinii şi a vinului. Cev a care trebuie să inflameze ideile, să afirme inteligenţa. Euharistie.

După dejun, am plecat acasă şi m-am odihnit. Au venit să mă vadă mai mulţi inşi: de Ro, Kinsky, care mi-a trimis un buchet frumos de flori etc. După cină m-am îmbrăcat după moda locului şi a ţării. Am pus taioru-mi negru de tafta – creaţie a lui Lan vin – de acum doi ani. Trebuie să cinez cu belgienii; contele d'Oultremont şi Georges de Ro. Fapt care mi-a amintit o altă cină, la Bruxelles, în 1912. De ce? Pentru că în cursul cinei am fost întreruptă de un mesaj telefonic al doamnei von Gronau, care mi-a amintit de un altul.

I-am spus foarte deschis, pentru că ştiu că-l cunoaşte pe III 1 şi mi-a vorbit de multe ori despre el,

1 Fostul Kronprinz, fiul lui Wilhelm al II-lea

în special atunci când ne-am aflat cu iahtul pe coasta dalmată. I-am spus:

— În calitate de delegaţi ai F.A.I. Suntem oaspeţi ai actualului guvern german şi nu înţeleg să întreprind nici cel mai mic gest împotrivă-i cu inşi care s-ar putea – sau nu – să-i fie prieteni. Nu ştiu care-i poziţia ta. Dar n-aş vrea să plec din ţara lor, unde le-am fost cândva oaspete, fără a încerca să-i văd. Aş vrea să-i văd până la congresul F.A.I., dacă socoteşti că asta n-ar crea neplăceri.

Şi dânsa mi-a spus:

— Lasă în seama mea. Eu cred că-i puteţi vedea foarte bine. Am să-mi întreb soţul şi o să vă dau de ştire diseară.

Când să înceapă propriu-zis cina, m-a sunat, m-am dus la aparat şi dânsa mi-a spus:

— Am vobit cu soţul meu şi mi-a zis că-i de acord, încât i-am telefonat amicului nostru să-i spun că eşti aici şi că vrei să-l vezi. A fost încântat şi m-a asigurat că te sună diseară,

pe la nouă. Singurul lucru asupra căruia a stăruit soţul meu e că nu trebuie să-i pomeneşti despre „le programme des fetes”; el nu e invitat şi ar putea fi afectat. Soţul meu regretă, dar nu poate să-l invite, încât e mai bine să nu pomeneşti nimic despre ce o să se întâmple la Haus der Flieger şi tot restul.

I-am răspuns că-i în regulă şi i-am mulţumit. Încerc un sentiment ciudat când mă gândesc că el e în afara evenimentelor şi că, probabil, ar fi dorit să primească o invitaţie, pe care n-ar putea, însă, s-o obţină în această ţară şi în acest oraş.

22

Cum s-au mai schimbat vremurile!

„Îndată ce din această zi…

Trâmbiţa sfântă vestea că va reveni…”

Mult mai mult decât oraşul sau decât orice altceva. Şi tot dânsa mi-a spus:

— Tot ce trebuie să vezi e Potsdam 4311.

22 *iunie 1938*

Înainte de sfârşitul dineului, un groom s-a apropiat de mine şi m-a anunţat: „Sunteţi chemată la telefon”, fără să precizeze, însă, şi de cine. Dar am înţeles. Era o repetare a scenei de la Hotel de Flandres din 1912 şi, curios, încăperea din hotel în care se desfăşura dineul semăna aproape leit cu cea de atunci, masa noastră era tot în stânga, iar eu trebuia să străbat încăperea şi s-o iau spre dreapta. Sentiment de „dejà vu” pe care l-am încercat arareori, dar nu fără mândrie. Numai că oaspete la masa noastră a fost atunci Hubert de Fels, mort apoi în război, iar acum era Georges de Ro, care şi-a pierdut piciorul în război.

Iar în 1912 numele celui care mă sunase a fost rostit foarte limpede de micul chasseur d’hotel belgian, urmat de-aproape de un prea plecat portar, iar eu vestită cu glas răsunător:

„Monsieur le Prince d’Allemagne vous demande au telephone”.

L-am urmat, dar, pe groom-ul de la Kaiserhof, care mă anunţase, păstrând anonimatul şi, ridicând micul receptor negru, am auzit:

— Dumneata eşti, Marthe?

Era cât pe aci să spun nu. Glasul îmi părea necunoscut. Nu mi-l aminteam. Era un glas cald, bărbătesc, bien pose. Care mi-a spus:

— Prinţesa moştenitoare întreabă dacă ai dori să vii, împreună cu soţul, să cinaţi mâine cu noi. Aş vrea să vă trimit maşina la şapte fără un sfert, pentru că altminteri n-aţi nimeri. Şi, râzând uşor, a adăugat:

— Eşti liberă?

Instantaneu mi-am amintit ce-mi spusese doamna von Gronau şi am replicat:

— Nu sunt foarte sigură în ce-l priveşte pe Georges. Dacă n-o să poată veni, dau telefon. Dacă poate, nu mai telefonez şi rămânem înţeleşti; oricum, eu caut să vin.

Nu-mi amintesc prea bine dacă programul urmează să înceapă în 22 sau 23. Stabilim toate amănuntele. Haină de seară. Am întrebat: cravată neagră? El a insistat: haină de seară; era vechiul lui fel de a o spune.

— Pe dumneata te rog să vii în rochie de seară. Vreau să văd cum mai arăţi.

I-am replicat:

— Ca o „Grossmutter”.1

El râde, protestează; nu ştie cât e de adevărat. Apoi:

Bunică (În germ., în original)

„Ernste und stille Gedanken
Mir durch die Seele ziehen,
Dann weiss ich dasss în fernen Franken
Meine geliebten Rosen bliihen”1

Mă întreabă:

— Mai ştii germana?

— Îţi mai aduci aminte, n-a fost niciodată prea faimoasă.

Îmi repetă numele:

— Marthe, şi iar, mâine la 7 fără un sfert maşina e la tine, să te ia.

Sunt douăzeci şi cinci de ani de când n-am mai dat ochii unul cu altul. Un sfert de secol. Şi ce secol.

Mă întorc la masă. Georges mă întreabă din ochi. Îi fac semn: mai târziu. Înţelege. După dineu ieşim cu de Ro să luăm puţin aer. Au hotărât ca turcul să fie ales vicepreşedinte al F.A.I., în locul lui Kinski care, devenit preşedintele unui Aeroclub german, din austriac cum fusese, nu mai poate rămâne vicepreşedinte în urma Anschluss-ului2. Finis Austriae. Mutra lui Kinsky, care e nazist. Ne plimbăm pe străzi, în jurul grupului de case în care se află Kaiserhof-ul. Plimbare provincială. Trecători rari, maşini puţine, dar vitrinele magazinelor luminate. E 10 1/2 seara. Privim turla unei

1 „Grave şi tăcute gânduri Prin al meu suflet rătăcesc.

Şi ştiu că în ale francezilor pământuri

Mult iubitele-mi roze înfloresc” (în germ., în original)

2 Anexarea Austriei de către Germania nazistă în martie 1938

biserici aflate foarte aproape de hotel. Georges de Ro îi critică arhitectura. Nu cere efort. Mi-aminteşte de exclamaţia mea din prima vizită făcută la Berlin, văzând turla unei alte biserici: „Dar e prea scundă!”

La unsprezece ne înapoiem, cuminţi, la hotel.

Trebuie să ne ducem la culcare spre a fi pregătiţi pentru ziua de mâine care rămâne, în secret, pentru mine, în pofida programului, ziua cea mare!

Mi-am dat întâlnire dimineaţă cu domnişoara Bradley

(fiica vicepreşedintelui american G.L. Cabot) ca să mergem la muzeu s-o vedem pe frumoasa Nefertiti.

26

Miercuri, 22 iunie 1938

Dimineaţă însorită şi aceeaşi lumină ca atunci în dimineaţa când III a venit să mă ia cu maşina-i luxoasă spre a mă duce să vizitez palatele imperiale care, pe vremea aceea, erau casa lui şi a tatălui său! Aceeaşi lumină, acelaşi anotimp, aceeaşi dimineaţă; îmbălsămate, prinse în capcană, închise sub sticlă, cele două tinereţi ale noastre, în acelaşi sicriu de cristal.

Refac, aproape identic, traseul din dimineaţa aceea faimoasă când am străbătut oraşul, numai noi doi, anunţaţi de claxon, printre zâmbete, aclamaţii şi strigăte de bucurie.

— Trebuie să saluţi, ăştia cred că eşti Cecilie.

Aceeaşi dimineaţă, dar de astă dată în taxi cu domnul Cabot din Boston şi fiica lui, doamna Bradley; am vizitat muzeele, respectiv o altă regină decât regina Luise, pe Nefertiti, cea cu gâtul lung. Iar acum ne îndreptăm spre Pergam şi Babilon ca să vedem de ce mor imperiile. După aceea am să mă duc să-mi prezint omagiile lui Albert Dürer şi Holbein. Cei doi companioni sunt foarte drăguţi. Despre bătrânul american

27

cultivat din Boston, gazda mea de pe cheiul Charles River, mademoiselle Via ud îmi spunea:

— Ce cinste, să locuieşti la familia Cabot! Se poate, drăguţă, să nu ştii cântecul:

Boston, the land of the bean and the cod

Where Lowel speak only to Cabot

And Cabot only to God1

În toate ţările sunt mărimi ale acestei lumi, iar eu resimt puternic şi retroactiv cinstea de a mă plimba cu Mr. Cabot şi

cu fiica lui, Mrs. Bradley, născută Cabot, prin străzile acestui Berlin în care gloria Hohenzollernilor a apus.

Dejun cu micul domn Djuvara, ministrul plenipotenţiar român. Nespus de caraghios. Cravata, părul, fanfaronul congenital. Teoria lui despre România, ilustrată prin femeile dominatoare (sic), după care recită, pe acelaşi ton şi acelaşi plan, Anna de Noailles, Didina, Vaca2 şi… eu.

Mă simt teribil de ruşinată. Probabil că lui Georges nu-i face plăcere discuţia asta. L-am silit într-un fel să participe, spunând:

— Dar despre bărbaţi? Aici se află bărbatul care conduce delegaţiile a treizeci şi opt de naţiuni. E cotat ca al douăzecilea aviator din lume etc. Etc.

1 Boston, patria bobului şi codului/ În care Lowel vorbeşte doar cu Cabot/ Şi Cabot doar cu Dumnezeu

2 Abreviere ironică a numelui Elenei Văcărescu,

În România noi n-avem perspectiva reală a lucrurilor şi, printre bărbaţi, există o mare doză de gelozie, în mai mare măsură decât printre femei. Eu chicotesc pe înfundate.

Un lucru bun la acest dejun luat într-un mic restaurant au fost icrele negre româneşti.

Directorul:

— Excelenţă, sunt din ţara dumneavoastră.

Chelnerii ne tratează cu Konigliche Hoheit1 şi ne răsfaţă.

Înapoi la Kaiserhof.

Schimbăm cărţi de vizită cu soţii Ribbentrop care locuiesc în acelaşi hotel. Ciudat pentru un ministru de externe în propria capitală.

Dejunul dat de el pentru delegaţii F.A.I. Va fi rezervat exclusiv bărbaţilor. Lucru care mă bucură pentru că, fără doar şi poate, nu i-am fost pe plac când ne-am întâlnit la Londra, dar în ce-o priveşte pe Circe2, o să fie deziluzionată când o să afle că n-o să ia parte la dejunul oferit de ministrul de externe, dânsa care i-a fost totdeauna o gazdă

ospitalieră, generoasă, la Londra şi la Mount Stewart. Am pus-o la curent pe Frâu von G. Cu acest aspect ca să întreprindă ceva.

Iau ceaiul singură în camera mea, apoi mă odihnesc, mă pieptăn şi aleg rochia pentru seara. Sunt în încurcătură. În situaţia să aleg, ca de obicei, între

1 Alteţă regală (în germ., în original)

2 Soţia lordului Londonderry, amândoi buni prieteni ai familiei Bibescu

negru şi aib. Negru pentru doliul monarhiei, pentru îngroparea tinereţii? Doliu pentru a fi Electra? Sau, mai bine zis, pentru a fi Casandra? Să-i spun ce s-a întâmplat? Oare să nu-l fac să înţeleagă că pregătirea nu înseamnă nimic, căci zeii nu pun la cale decât întâmplări neprevăzute? Poate că doliul ar fi fost cel mai nimerit pentru toate astea. Doliu pentru insultele revărsate asupră-mi de bunii mei prieteni din cauza lui şi a prieteniei cu el. Doliu pentru înţelepciunea nimicită de ură şi prejudecăţi? Doliu pentru mândria înfrântă şi, mai mult, pentru mândria şocantă a celor victorioşi? Doliu pentru că atât de des a fost numit „măcelarul de la Verdun”?

Ori să arborez rochia albă de dantelă, cu riscul de a auzi spunându-se: „Se poartă ca o tinerică?”.

Blanche Caniot, care nu-mi înţelege diversele laturi ale ezitărilor mele, înclină spre alb, iar cel care decide e soarele. E foarte cald, vreme splendidă şi în aceste ţinu turi din nord la 7 şi 1/4 seara lumina e încă foarte strălucitoare. Drumul e lung, plecăm doar la ţară. Optez deci pentru rochia albă. E mai puţin decoltată decât cea neagră şi comportă o jacheţică cu mâneci lungi şi guler înalt, din aceeaşi dantelă cu rochia. Totul completat cu mănuşi cu manşete, tot din dantelă. Iar pentru a estompa nepotrivitul aspect virginal, cerceii mei de smaragd, la corsaj broşele

pătrate, marele smaragd şi, în fine, un trandafir roşu închis, aproape negru, semn că fac parte din trecut.

Odată gătită, Georges nu suflă un cuvânt, supremă

dovadă de aprobare. Altminteri criticile i se abat, dese ca grindina.

— Voalul ăsta nu merge.

— Când am să-mi ridic mantoul n-o să mai atârne.

— Nu asta voiam să spun, te trage la faţă.

Cum nu se poate mai amabil!

Astăzi tace, însă, mâlc.

Un comisionar vine să ne vestească pe un ton confidenţial „Der Wagen von Potsdam” 1 şi adaugă în şoaptă, „Von Cecilienhof” 2.

Nimeni nu-i mai pomeneşte numele, nu mai e numit. Incognito-ul este, astfel, asigurat şi chiar numai acest lucru e teribil pentru cine îşi aminteşte.

Povestea asta am s-o spun stelelor la noapte. Mai întâi maşina de culoare roşu închis, lucind toată, fără niciun semn distinctiv, nenumită nici ea. Apoi lungul drum sub soarele de amurg, care întârzie să apună, dispărând încet, numai aur, în pădurile de pini. Odinioară mi-am întâlnit prietenii, pădurile de pini, prin poarta Brandenburg, închisă tuturora în afară de el. Odinioară; acum deschisă oricui, până şi maşinii lui.

Odinioară, niciodată deajuns.

Trunchiurile pinilor au o culoare de vază etruscă, de trup al unui maltez gol, de care-mi aminteam. Revăd periferiile idilice ale tinereţii mele, arborii de soc, tufele de liliac ale tinereţii mele, parfumul acelei

1 Maşina de la Potsdam (în germ, în original)

2 De la Cecilienhof (Reşedinţa Kronprinzului)

vremi, parfumul tuturor vremurilor. Îmi tot repet litania. Mă îndrept din Berlin spre Potsdam, prin Siegesalee, spintecată, lărgită pentru triumful lui Hitler, fost Feldwebel.1 Pentru prima oară am trecut prin Siegesalee în 1909, într-o maşină care tot a lui III era.

Da, dar în sunetul celor trei note ale pasării lui Siegfried care ne însoţeau odinioară traseul, iar îndărătul nostru trâmbiţaşul în livrea brodată toată cu vulturii lui Frederic Barbarosa.

Conversaţie cu omul de la volan, conversaţie cu Georges, alternate. Viteză. Maşina. Geamul. Mângâiere a mâinii lui Georges pe păr. Mă aranjează. Gândul mi-e tot la greutatea de a alege rochia. Die Grossmutter…

Kinsky, care m-a văzut la plecare, mi-a spus: „What a lovely dress” 2. Ce mai, sunt îngrijorată. Am consultat-o până şi pe coafeză: ce se poartă aici, la Berlin? Mi-a răspuns: „Weiss” 3. Nostim, nu? Să fi simţit revenită această frivolitate, această dorinţă de a compune ceva cu mine însămi care să constituie o armonie. Mi-o mărturisesc cu un amuzament pe care nu mai încerc să mi-l ascund. E o anume plăcere de a mă umili, de a-mi vedea defectele şi slăbiciunile altor femei. It is good for my morals.4 Sunt vag recunoscătoare celui al cărui glas a fost suficient ca să deştepte în mine prostia-mi stinsă. Îmi repet lucruri care m-au măgulit în

1 Sergent major

2 Ce rochie frumoasă (în engl, în original)

3 Alb (în germ., în original)

4 E bine pentru moralul meu (în engl., în original)

viaţă pentru că marcau deosebirea dintre celelalte femei şi mine. Vorba lui Robert de Montesquiou: „Tarantula balcanică o înţepa pe Anna, o înţepa pe Vaca, ba până şi pe regina Maria.” Iar la finele capitolului această mică notă:

„Doar prinţesa Bibescu a scăpat de muşcătura iritantei insecte.”

Sunt, oare, vrednică?

După o oră pe acest drum ce fugea sub roţi şi mi-a părut atât de scurt, o intrare în parc, o alee adâncă, sentimentul de a mă întoarce acasă seara şi maşina opreşte în faţa unui peron, peronul acestei case necunoscute în care se petrece ce a mai rămas din viaţa lui. Un bărbat în livrea, uşa joasă a intrării ce se deschide şi numaidecât, în deschizătura sumbră a casei sale, dată în lături spre lăuntrul vieţii, şi încă neluminată, iată-l în picioare, îmbrăcat tot în alb, parcă spoit cu var de sus până jos, inclusiv părul; aceeaşi prelungă siluetă, elegantă, dreaptă, cu gâtul lung, cu micul chip ascuţit, cu ochi albaştri, bridaţi, atât de aproape de ivirea nasului mic, nasul ascuţit al Marelui Fritz; cu un aer ironic, fin, mâini mici, picioare sprintene, statura înaltă şi uşoară, acelaşi, doar cu douăzeci şi cinci de ani mai mult; douăzeci şi cinci de ani invizibili, căci părul îi era gri argintat şi la tinereţe, iar acum pare să fi fost doar pudrat ca pentru un bal mascat.

Abia apoi văd şi amănuntele, epoleţii aurii, steaua ce ţâşneşte din gâtul drept în loc de cravată, mica claviatură a decoraţiilor pe uniforma de pânză, uniforma de vară.

33

Prima impresie e ca o străfulgerare. Un tânăr înalt, alb de sus până jos. Iar eu îmi repet în străfundurile memoriei: Măcelarul de la Verdun, spaima lumii, asta a fost bărbatul ăsta în alb, tânărul ăsta, vechiul meu prieten, făgăduială de veşnică amiciţie, în ciuda tuturor, făgăduiala de a rămâne puri, de neatins. O planetă de care se va aminti.

Schiţez o reverenţă de fantomă dinaintea acestei fantome, iar el îmi sărută mâna. Vechile, bunele noastre obişnuinţe! Nu ştiam, însă, că o nimerisem atât de bine. Puţin mai târziu, la masă, el va spune, râzând dar şi cu o

umbră de amărăciune:

— I wish they would have seen what she did when she came in.1

Iar Cecilie va spune:

— Yes, yes! Pentru că au dat o circulară care interzice femeilor germane orice act de politeţe faţă de regalitate.

Iar eu, cu insolenţa-mi instantanee, voi răspunde:

— I am not a german woman. I was born a free woman.2

E realmente înduioşător în ce hal au ajuns, să observe asemenea lucruri şi ca ele să-i preocupe. Sunt lucruri care spun mai mult decât orice.

Ce nostim îşi rezumă cazul:

— Sunt o anomalie istorică.

1 Aş fi vrut ca şi dânşii să fi văzut ce-a făcut când a intrat. (în engl., în original)

2 Eu nu sunt nemţioaică. Eu m-am născut femeie liberă. (în engl., în original)

A spus-o în franceză. O franceză mai curată. O vorbeşte destul de bine, iar dânsa foarte bine şi fluent. E urmarea celor patru ani petrecuţi la Stenay, Cartierul lui general din Franţa, sinistră scuză de a şi-o perfecţiona. De ce, vai, de ce n-a deprins altminteri lecţia. Văd că trebuie să-mi pun ordine în coborârea mea în infern, în vizita la aceste năluci.

Mai întâi, când l-am văzut atât de neschimbat, când mi-a sărutat mâna şi i-am făcut reverenţa, îndărătul lui n-am zărit decât un ins, doar unul, aghiotantul, întreaga-! casă civilă şi militară. Toată suita redusă la acest ins. Simbol a ceea ce a fost.

După ce a dat mâna cu Georges, am trecut din vestibul într-o încăpere mult mai mare, cu o imensă fereastră în stil Tudor englez care dă spre un lac, aidoma cu lacul lipit odinioară de Marmor Palais. Multă verdeaţă, apă argintie, stufăriş legănat de vânt. Încăperea e dominată de fereastra

asta mare, împărţită de pătrate negre de stejar şi arătând cum nu se poate mai englezesc. Un cămin mare, fotolii pe măsură, totul negru şi confortabil! Ansamblul îmi pare o străfulgerare. Este exact casa pe care am plănuit-o şi comandat-o cu foarte puţină vreme înainte de război şi despre care el mi-a scris. Ce izbitor răzbate dragostea şi admiraţia pentru tot ce-i englezesc din aspectul acestei încăperi – şi cu toate astea au fost destul de proşti, destul de nebuni să atace Anglia, să creadă că ar putea distruge Anglia.

Mereu ucizi ce iubeşti… Nu totdeauna.

35

Îmi spun că sălaşul lui Alaric trebuie să fi fost croit pe acelaşi calapod cu o casă romană, cortul lui Mahomed al II-ea trebuie să fi încercat să imite splendorile curţii împăratului bizantin şi tot aşa, tot aşa mai departe.

Iar tot timpul îmi spun în gând: se cuvenea să fac o reverenţă în faţa acestui mort viu.

Suntem abia de câteva clipe împreună şi deja vrea să mă scoată la lumina zilei, să-mi arate grădina, acum ca odinoară. Mă ia de mână şi mă conduce către o mică terasă pavată. Mă priveşte mai atent decât o putea face în casă, în care se şi strecurase amurgul. În grădină, sub cerul clement, mă vede mai bine. Cum mă priveşte! Atât de insistent, încât mă derobez căutăturii şi mă întorc în casă. Anii sunt timizi! Aproape că alerg. El mă urmează, şi-a petrecut mâna sub braţul meu, mă ţine prizonieră. Revenim în încăperea largă şi, abia întorşi, se arată şi soţia. Altă emoţie, altă privire, care de o parte şi de alta trebuie să facă un salt de douăzeci şi cinci de ani pentru a ajunge să se înţeleagă.

Pe dânsa n-am mai revăzut-o din dimineaţa aceea de Iarnă când m-a căutat ca să vin să-mi iau rămas bun la Marmor Palais.

E aceeaşi femeie înaltă, brunetă, mult îngrăşată dar, ca o compensare a acestei greutăţi, o prospeţime a tenului bine păstrată. Îmi zâmbeşte, îmi ia ambele mâni. Mai mult ţipă decât vorbeşte:

— Scumpa mea prinţesă!

E un fel de elan, un soi de recunoaştere tacită a faptelor; nu, nu sunt cea de care ai fi trebuit să se teamă. Glasul glumeţ al împăratului, socrul ei:

se

— Când dă divorţ Cecilie?

Şi pisălogeala lui Emanuel, înainte chiar ca el să fi dat ochii cu mine, înainte de a-mi fi vorbit, la simpla vestire a sosirii sale în orizontul nostru, în aprilie 19091:

— Biata Cecilie! Biata Cecilie!

Poartă o rochie de muselină cafenie şi, la gât, un şirag de perle. Pieptănătura i-a rămas aceeaşi. Pieptănată ca sora mea Jeanne, moartă în 1912. Părul adunat în creştet şi o buclă care-i cade pe frunte. Şi-a păstrat frumoşii-i ochi umezi de rusoaică, pometii înalţi, zâmbetul, gropiţele, statura-i frumoasă, un pic bărbătească. Îmi place, mi-a plăcut de când o ştiu. Orice teamă apusă, cred că şi eu îi plac, cu unele restricţii. Trecem în celălalt salon. După cuvintele încrucişate ale luării de contact, în care frazele sunt întretăiate de un pic de stinghereală, un pic de emoţie, Cecilie îmi arată portretul fiicei ei, Cecilchen, mica Cecilie, foarte blondă, foarte fină, pe care n-o cunosc. Acum e într-o clinică, a fost operată... La un moment dat apare o fată, graţioasă, foarte zveltă, blondă, destul de asemănătoare cu tabloul. E amica lui Cecilchen care stă la ei... Ca de obicei, n-aud numele când mi-e prezentat cineva, prea ocupată ca să văd, iar cele două simţuri nu-mi sunt suficiente, de parcă efortul mintal făcut de ochii prea slabi ar avea drept consecinţă astuparea urechilor. O economie cerebrală involuntară. Nu reţin cu plăcere numele figuranţilor pe care

n-am să-i mai revăd niciodată.

1 Când Kronprinţul a făcut o vizită oficială în România

37

Venind spre mine, fata se prăbuşeşte într-o reverenţă până la pământ şi-mi sărută mâna. Poftim, una care nu ascultă, care nu-i destul de ascultătoare!

Mergem la masă. Străbătând mai multe uşi, mai multe saloane. Cecilie, amabilă ca altădată când ar fi trebuit să devină, nici mai mult, nici mai puţin decât împărătească, dă prioritate invitatei, ceea ce nu făceau nicicând grobianele noastre prinţese din România, cu excepţia Elenei de Grecia.

În toată încăperea, invadată de amurg, plină şi de întunericul ce emană din lambriurile sumbre, doar masa e luminată. Lumânări, un lux calm, doi servitori tăcuţi. Suntem şase în jurul mesei. Georges e în dreapta ei, eu în dreapta lui; lângă mine, domnul din suită, în stânga lui prietena lui Cecilchen. Primul fel – într-o tavă adâncă de argint – nişte raci magnifici, jupuiţi. Şampania e la gheaţă.

Masa nu durează mult, e elegantă, bună, bine servită. Se lasă cu un soi de intimitate, aproape gingaşă, între foţi convivii, ca între nişte foşti prieteni ce se regăsesc după o lungă şi foarte primejdioasă călătorie. Câte lucruri nu sunt de povestit! Ei sunt foarte deschişi. Şi în cinci minute am înţeles că sunt numai proteste şi doleanţe. Umiliţi şi ofensaţi, ca toate mărimile. E regula generală pe care am descoperit-o. Pentru ei, trebuie s-o mărturisesc, deosebirea e cumplită. Mai întâi evocă plângerea în legătură cu reverenţele.

— Nimeni n-are voie să-şi exprime respectul faţă de prinţesa moştenitoare.

38

O spune el.

Niciun german nu mai are voie să se încline în faţa

regalităţii.

E rândul ei s-o spună. După care urmează răspunsul meu.

Vreau s-o spună limpede, îi împing s-o facă. Le spun că m-am informat în legătură cu statutul, cu standingul lor. Totdeauna mi s-a spus că sunt trataţi cu cel mai desăvârşit respect.

— Da, înainte, dar nu acum.

Insist. Afirm că i-am întrebat pe Londonderry ce atitudine are H.1 faţă de familia imperială. Şi mi-au răspuns că atunci când fiica împăratului (ducesa de Brunsvick) cinează la Hitler e plasată în faţa acestuia şi că ea face oficiul de gazdă. Şi că la fel se întâmplă şi cu ducele de Saxa-Coburg şi Gotha, Hitler îi dă întâietate, îl lasă să treacă înaintea lui.

Izbucnesc amândoi deodată.

— Ei, da, pentru că i se zvârcolesc la picioare. Noi suntem însă, trecuţi sub tăcere, n-avem dreptul să suflăm.

Revin:

— Cum aşa? Londonderry mi-a povestit că dacă nu sunteţi văzuţi e pentru că H. Vă ţine în rezervă şi nu vrea ca să vă frecaţi de toţi nechemaţii.

Din nou proteste. Îşi spun unul altuia.

— Auzi ce le povesteşte. Nu-i deloc aşa. Din contră,

’Hitler

vrea să facă poporul să ne uite. Niciun ziar nu ne pomeneşte numele, nu primim scrisori, portretele noastre nu sunt expuse în magazine. Chiar şi acum, cu ocazia aniversării nunţii, doar câteva ziare străine ne-au reprodus fotografiile. Nu ne arată pic de consideraţie.

Discuţia se opreşte asupra lui Mussolini, atunci când eu remarc arta acestuia în ale diversiunii.

— Poate o să înveţe de la Musso valoarea principiului monarhic ca o garanţie a continuităţii.

La care el se întoarce zâmbind către mine:

— Ce deosebire! Ce om, Mussolini ăsta! Am fost la el şi am stat de vorbă două ore. Celălalt (aluzie la H.), să vă spun eu care-i diferenţa; îl cunosc bine şi pot să vă mărturisesc. Totdeauna am simţit că trebuie să-i spun: Nu fi nerăbdător, totul o să se sfârşească cu bine. Am simţit că ar trebui să-l domolesc; în ce-l priveşte, însă, pe celălalt (adică pe M.), i-aş spune: Arată-mi ce să fac şi o fac. Sunt gata să-mi dau viaţa pentru dumneata (sic).

Drept care, eu le relatez propria mea viziune asupra celor doi, pe care nu demult km văzut la Centocello suprapunându-se pe acelaşi fond de cer, urmăriţi de la cincizeci de metri cu lornieta, vreme de două ore. Le ofer dar concluziile mele.

Simt că-i interesez atât pe unul, cât şi pe celălalt.

Le spun că, pe moment, i-am conceput, pe M. Şi pe H., ca pe un cuplu. Ca la o însurătoare, iar îndărătul lor, la zece metri, Goebbela, Ribbentrop, Starace, Ciano,

de Bono etc. Ca domnişoare de onoare. Soţul era M. Şi mireasa H. Cu trăsături nedefinite, cu spatele îndoit, cu umerii căzuţi. Pe când celălalt, cu pumnul în şold, aducea a mascul triumfător. Şi spre a completa tabloul, cinci mii de trompeţi intonând marşul nupţial din Lohengrin.

Toată lumea râde, iar spre a-mi completa explicaţia adaug:

— Există ţări masculi şi ţări femele. Italia este o ţară femelă, de unde şi adorarea lui Musso. Germania e o ţară mascul care cade în transă în faţa unei femele. Aceeaşi poveste ca şi în cazul Angliei şi al reginelor ei.

Monologul are darul să-i binedispună pe toţi.

III îşi reia expozeul asupra vederilor lui politice. Şi vorbeşte exact cum a făcut-o cu patru ani înainte de război.

— Opinia mea e mereu aceeaşi. Germania trebuie să fie

prietenă cu Franţa.

Vorbeşte aproape în şoaptă, clar, fără emfază, dar accentuând cuvintele.

— După care Anglia o să li se alăture. Dar ei au abordat-o mereu greşit. L-am spus-o lui H. (de unde conchid că, totuşi, comunică). Nu ştiu cum să procedeze cu un prim ministru evreu, Blum. Ce importanţă are asta? (e mereu acelaşi, clarvăzător, ironic, fără prejudecăţi, fără amor propriu, fără pică, megalomanie şi atât de rezonabil, de odihnitor) Apoi continuă:

Am vorbit despre toate astea aici, în această încă

pere, 3a aceeaşi masă, cu Stresseman, cu Brurting, cu Schleicher1, pe care l-au ucis, François Poncet2 o ştie.

Are o bună părere despre François Poncet. Îi citează cu mare plăcere.

— Ce-i mai plictisitor cu omul ăsta (aluzie la H.) e că n-are simţul umorului. Înghite orice, dacă e lăudat. Lauda nu-i e nicicând destulă. Iar Goebbels întrece măsura (aici face un gest) Deci îi detestă.

Îmi povesteşte următoarea anecdotă. Nu demult, în Ba varia a avut loc vizitarea unor centre muncitoreşti. La plecare, în gară, Göring se adresează muncitorilor în prezenţa lui H.. Şi le spune textual: „Iar acum, aceste mii de muncitori vor săpa, mein Führer, cu mâinile lor pământul pe care aţi călcat şi fiecare dintre ei va istorisi asta acasă la el ca pe o sfântă îndatorire”.

— Şi el înghite tot. Dacă cineva ar încerca să-mi spună mie aşa ceva, l-aş plesni. Pentru el nu-i, însă, niciodată *prea mult.* Înghite orice. Îmi aminteşte de tata.

În clipa aceea mi-am dat seama de geniul lui Stresseman atunci când, în jurnalul lui, a notat: „Toţi Hohenzoliernii cu ochi albaştri sunt geniali”.

— Eu discut mereu cu Cecilie că dacă am izbuti să-i

convingem să se ducă la Doorn3 şi-ar cădea în braţe unul-altuia.

1 Gustav Stresseman, ministru de Externe între 1923 şi 1924, Heinrich Briining, cancelar al Germaniei între 1930–1932, Kuxt von Schleicher (în manuscris eronat, Schleifzer), asasinat de nazişti în iunie 1934

2 Ambasadorul Franţei la Berlin

3 Reşedinţa olandeză a lui Wilhelm ai II-lea, după abdicarea lui.

— Lucru presimţit de mine şi absolut adevărat. În tot timpul lecturii scrisorilor prinţesei Radziwill către generalul Robii and, am simţit cum lua naştere acest fenomen de prefigurare: W. II încercând să devină Hitler. Dar mereu potolit de Cancelar, de curteni, de toată lumea. Asta nu e pus la punct de nimeni, căci e propriul lui Cancelar!

Amândoi râd în hohote. Iar când pomenesc de prinţesa Radziwill, născută Castellane, III remarcă:

— O uram. Era prietena tatii. Care ne obliga mereu s-o vizităm şi era un chin.

Prin nu ştiu ce ocol revenim la regele Italiei şi la Musso. Prinţul imperial afirmă:

— L-am întrebat pe rege ce simte pentru el. Şi mi-a răspuns: Ne simţim ca doi fraţi (sic) (sicissimo).

E răspunsul dat cuiva de sânge regal, unui „Sire şi frate” potenţial. E felul de a se exprima între ele, al Casei de Savoia şi al Casei de Prusia. Ce mai, mare încredere. Victor Emanuel al III-lea şi Benito Mussolini, odrasla de fierar, din constelaţia Gemenilor, Castor şi Pollux. Cât e de adevărat şi cum m-am mai convins de asta în convorbirile mele cu Alfons al XIII-lea, care se arăta disperat că nu şi-l putea găsi pe al lui, pe adevăratul dictator, un plebeu, care să se priceapă să fascineze fiara şi s-o ţină la respect. Fiul lui Romanones, fiul lui Primo1 nu erau buni. Nişte inşi care

frecventau

1 Dictatorul spaniol Primo de Rivera

cluburile, nişte domni. Te apucă groaza! Ce trebuie e vaccinul prelevat chiar din fiară. Musso, Hitler, ăştia da! Fraţii pe care te poţi bizui când eşti rege. Cu totul altfel a sunat, totuşi, confidenţa făcută de regele Italiei lui Charles de Chambrun care l-a întrebat ce părere avea despre Musso, iar regele i-a răspuns simplu: „E foarte capabil”, de parcă ar fi vorbit de majordomul-şef. E foarte probabil ca amândouă răspunsurile să fie adevărate. Cel dintâi dat fratelui care putea înţelege, celălalt, circumspect, dat de regele Italiei ambasadorului Franţei. Oamenii să tiu capete, oare, decât răspunsurile pe care ei înşişi le-au provocat, colorate dinainte cu culoarea pe care ei o reflectă? Sunt magnific confirmată în opinia-mi secretă de acest fiu, şi anume că tatăl său n-a fost decât premergătorul ăstuilalt, Ioan Botezătorul acestui Messia! Şi la fel ca celălalt, a strigat în deşert, întrucât era prea departe de poporul care i-a fabricat pe amândoi.

O mare destindere se produce odată cu prelungirea dineului.

Ne simţim toţi patru plini de încredere unii într-alţii. Discutăm de toate, fără reticenţe. Ceilalţi doi nu contează. Cecilie se apleacă către Georges şi îi face confidenţe. El şi-a pus mâna pe a mea şi, ia un moment dat, mă mângâie pe obraz, ca pe un copil. Eu îi răspund cu versurile lui Shakespeare care sunt împărtăşania mea şi el le repetă bucuros:

„It is a tale told by an idiot
Full of sounds and fury
Signifing nothing!”1

şi-mi spune:

— Să mi le copiezi neapărat.

Se miră de prostia poporului. Şi cu detaşarea cuiva din altă lume, exact cu tonul pe care-l prefer, acela al unui mort pentru toţi şi toate, aşa cum ar putea vorbi un benedictin:

— Look at this people2 şi o repetă în franceză:

— La urma-urmei, poporul german e un mare popor. Nu aşa cum le place lor să spună: Cel mai mare popor. Dar un popor mare. Printre cele mai mari din lume şi, poftim, vedeţi ce sunt ei în stare să facă din acest popor. L-au scos pur şi simplu din minţi.

Şi cum şi Georges aude, ciuleşte urechile şi renunţă la conversaţia cu soţia în favoarea aceleia cu soţul.

„Fiecare va voi să ia acasă pe lopată un pic din pământul pe care, mein Führer, aţi călcat."

— Şi asta spus în faţă. Dacă cineva ar fi cutezat să-mi spună mie aşa ceva, l-aş fi trântit la pământ. Vulgari. Ei trebuie să fie vulgari, ceea ce *noi* nu putem.

Şi repetă:

— Nu cel mai mare popor din lume, dar unul din marile popoare ale lumii şi în ce hal l-au adus. De necrezut.

1 O poveste scrisă de un prost

Gălăgios şi furios Şi fără înţeles

2Uită-te la poporul ăsta (În engl., în original)

Eu îi ofer explicaţia-mi favorită. Toate popoarele sunt proaste. Iar cel mai mare e şi cel mai prost. E marea tragedie a celor care nu înţeleg. După patru ani de... Michel1 eşti victorios. Cum să nu-i fi crezut? Când era mereu în ţările altora şi nimeni într-a lui. Şi deodată i se sprme: Michel eşti victorios, eşti viteaz, dar eşti şi foarte bun; vrei pace, oferi pace celorlalte popoare după trei ani de izbânzi şi te întorci acasă. Din clipa aceea, fără ca Michel să fi înţeles de ce, toată lumea a început să-l huiduiască.

Inşi în uniformă din toate ţările, albi şi negri, au venit la el şi l-au insultat. Michel, eşti dezgustător, eşti cel din urmă dintre cei din urmă! Michel, nu mai ai dreptul nici la una, nici la alta, nici la vapoare, nici la avioane, nici la colonii, nici la pâine, nici la unt, nici la prăjituri, ce mai, eşti pleava omenirii. Iar Michel nu va înţelege, n-a înţeles.

Ci îşi spune: cum? eu aşa de viteaz, aşa de bun? Vreme de douăzeci de ani a trăit un coşmar. Şi visul cel urât a durat până în clipa când micul Feldwebel a avut geniul să-i spună exact contrariul. L-a bătut pe umăr pe Michel: trezeşte-te Michel. Nu-i adevărat. Nu-i decât un vis urât. Şi Michel s-a deşteptat auzind acest glas care-i tot repeta: eşti bun, eşti viteaz, eşti mare, numai tu eşti frumos, numai tu eşti vrednic de izbândă. El a crezut; a înţeles. Asta-i toată minunea.

III observă.

— Ai perfectă dreptate, asta este.

1 În germ., familiar = bădăran, ein dummer Michel = nătărău, găgăuţă

Dar adaugă şi câteva înjurături la adresa lui Wilson.

După care trecem la o poveste care e ca o boală în Casa domnitoare de Prusia, vechea poveste a împăratului Friedrich al III-lea destinat să devină o victimă a lui Venus din cauza ticăloaselor manevre ale vrăjmaşilor săi politici. III îl acuză pe Poincare că a făcut acelaşi joc ca Wilson. Eu mă abţin. El o crede. În sfârşit, să trecem peste asta. Dar ea îmi aminteşte de cel mai inteligent francez, Adrien Hebrard căzut în aceeaşi nebunie. Era în 1909 şi mă întorceam de la Kiel. A venit să mă vadă, foarte interesat de tot ce-l putea informa asupra persoanei lui III, moştenitorul, succesorul lui Wilhelm al II-lea, despre care francezul nu ştia nimic. Cum e? Ce fel de om? Un prusian tipic? I-am spus că nu şi, naivă, ca să-mi ilustrez spusele, l-am descris ca fiind în stare să

prefere să se îmbrace în civil, în flanelă albă, în jucător de tenis, bucuros să se dezbrace de uniformă, ceea ce era mare lucru pentru mine, care ştiam că prinţii din această Casă îşi făceau un punct de glorie din a nu o dezbrăca vreodată. Şi, tot fidelă teoriei mele: Spune-mi ce mănânci ca să-ţi spun cine eşti, l-am descris ca preferând unei mese îmbelşugate cu bere şi cârnaţi, pregătită în salonul comandantului torpilorului cu care navigam, o farfurie cu cireşe, mâncate pe punte, cu mine, o junǎ străinǎ. Imaginea tânărului în alb mâncând cireşe, la modul Jean Jacques Rousseau, mi se părea nimerită spre a evoca impresia pe care o aveam atunci despre un tânăr care putea deveni un împărat mai mult uman decât prusian. Era ideea mea şi ţineam s-o

«7

comunic ca o speranţă, ca o modalitate de a crea un curent de simpatie ce mi se părea util, foarte de dorit. Şi, într-adevăr, abia pomenisem de cireşe că am şi văzut ochii lacomi ai micului interlocutor Hebrard scânteind sub sprâncenele-i sure. Avea aerul că-i teribil de interesat, jubila şi, brusc, mi-a spus: „N-a mâncat decât cireşe? N-a luat masa. O fi având vreun cancer la gât, ca bunicul lui?” Această posibilitate abia întrevăzută îl făcea pe bătrânul francez bucuros nevoie mare. Răutatea omenească.

Apoi, frânturi de conversaţie, la întâmplare.

Cecilie vine spre mine într-un elan de amabilă efuziune.

— *Scumpa* mea prinţesă, nici nu ştii cât mă bucur să te revăd după atâta vreme. Dar nu cunoşti casa. A fost terminată în timpul războiului.

Aveau, deci, şi timp şi bani să termine casa? Ce ar mai fi scandalizat-o asta pe Lucia Meyer care plângea când îi spuneam că se mai mânca încă bine la Viena. – Deci suntem minţiţi!

Cecilie pare şi mai pornită împotriva n.1 decât el; deh, ca

o femeie care nu-şi găseşte rostul; dânsa în picioare, ceilalţi în lojile imperiale, la teatru, la jocurile olimpice2, peste tot.

Tip de anecdotă anti-n. Povestită de el.

— În autobuz, un bărbat cedează locul unei femei, adresându-i-se cu „stimată doamnă”, cum se obişnuia

1 Naziştilor

2 în 1936, Berlinul a găzduit o Olimpiadă.

în vechea Germanie. Un n., de faţă la scenă, intervine şi se aşază el pe locul oferit şi spune: „În al Treilea Reich nu mai există stimate doamne”.

Eu: dacă aşa vor.

Altă fărâmă de conversaţie de-a lui, redevenit iar extrem de inteligent. Apropo de Musso, afirmă:

— Se foloseşte de noi. Şi la momentul potrivit o să treacă de cealaltă parte (sic).

Şi adaugă:

— Nu-l condamn, dar cu siguranţă nebunii ăştia au să vadă ei. Eu i-am avertizat cât mi-a stat în puteri, dar ei sunt orbi şi n-ascultă.

Vorbeşte despre ei în aceeaşi manieră în care a făcut-o şi despre inşii de pe Wilhelmstrasse, pe vremea lui Biilow, în 1909. Nimic nou sub soare, cum spune Eclesiastul şi tocmai asta-i tragedia.

Ceva mai târziu, tot în cursul conversaţiei, spune:

— L-am întrebat (pe Hitler): de ce se cheltuiesc aceste sume enorme de bani pentru poliţia secretă a dumneavoastră? Dacă vreţi să ştiţi ce gândeşte Germania, ce crede în realitate, vorbiţi cu mine o dată la două săptămâni şi o să economisiţi banii! (Grozav. El e Germania).

Atât el, cât şi dânsa îi dezaprobă pe cei care fac plecăciuni regimului. Exemple: cuplul Anton de H.1 Amândoi foarte compromişi la Viena cu tineretul legitimist.

Ştiam eu câte ceva.

1 Anton de Habsburg, soţul principesei Ileana a României *9

Când îi pun o întrebare mai directă, dorind să văd ce spune:

— În ce relaţie sunteţi cu el? în ce relaţie sunt ei cu dumneavoastră? Bag de seamă că, înainte de a răspunde, III are grijă să se întoarcă ca să se convingă dacă servitorii au ieşit. Precaţiunea asta mă îmbolnăveşte. Îmi răspunde dând din mână:

— Aşa şi aşa; la început mai bine, acum rău. Nu vor să fim văzuţi. Nu sunt invitat la nicio manifestare publică, ca de exemplu la manevre, deşi am comandat pe front cea mai mare armată a timpurilor moderne

— De la Vosgi până la mare. Generalii francezi admit că am comandat foarte bine şi corect. S-au făcut încercări de a fi dat în judecată, dar nu mi s-a putut imputa nimic. Sunt general. Şi, totuşi, nu sunt folosit, nu mi se cere să asist vreodată la manevre. Există asociaţiile astea de foşti combatanţi. Ei bine, pe cine credeţi că au ales să le conducă? Pe ducele de Saxa-Cobourg Gotha, care nu ştie decât asta.

Şi, cu mâinile, imită mişcările unui ramolit.

Iar eu îmi spun: Pe ducele de Saxa-Cobourg, pentru că a purtat titlul de Duke of Albany, pentru că a fost prinţ englez, pentru că în ciuda tuturor eforturilor lor

— Şi asta e cea mai bună dovadă – ei continuă să ignore calea prin care poţi ieşi din adevărata dependenţă. Nu îndrăznesc să exporte vreodată un produs pur. Şi de aceea nimeni nu-i respectă. Trimit în Anglia pe cel mai puţin german dintre prinţi spre a conduce delegaţia lor de foşti combatanţi. Şi atunci cum să te

fiţii’iotai (icfcuneff ’38

miri că oameni mândri sunt înclinaţi să-i dispreţuiască pe cei care se dispreţuiesc ei înşişi! Această cumplită îngăduinţă faţă de tot ce nu-i decât propria lor fiinţă face inevitabilă etichetarea pe care le-o aplică ceilalţi: made în Germany. Excesul de naţionalism e totdeauna dovada unei profunde nemulţumiri de sine. Inşii respectivi se afirmă în numele naţiunii lor şi când îşi dau seama că nu şi-au făcut prieteni, folosindu-se de sub terfugii, de cel mai mărunt german, se înfurie şi afirmă că sunt cel mai mare popor din univers.

Ceea ce-i ridicol.

Şi III îmi mai povesteşte ceva.

— În timpul medului de polo de la Hamburg, am stat de vorbă cu un ofiţer englez. I-am oferit ţigări şi amândoi am decis: jos războiul! I-am povestit ce plăcere mi-a făcut călătoria în India şi cât m-aş bucura să mă mai duc pe acolo la vânătoare. Dar el mi-a răspuns: „India nu mai e un loc pentru albi.”

Înţeleg prea bine raţiunea pentru care englezul i-a răspuns aşa. Teama de o invitaţie dorită ce nu va fi nicicând făcută, l-a determinat, spre a nu jigni, să-l consoleze oferindu i ca argument suprem afirmaţia că India nu mai e un paradis pentru albi, adică genul de lucruri pe care şi le spun între ei bătrânii colonei în rezervă ai armatei de acolo, de când cu Whâte Paper.

Dânsa mă descoase puţin în legătură cu programul. Amintindu-mi de ce am făgăduit doamnei von Gronau sunt destul de vagă, deşi ea ştie totul. A citit ziarele care, se pare, au amintit şi despre noi. În schimb, des

pre ei nimic. Ce lume întoarsă cu susul în jos, în care aviaţia e mai presus decât prinţii. Îi spun:

— E prevăzută şi o vizită la Potsdam. Şi adaug: Mi-a venit

să le spun: mulţumesc, eu îl cunosc.

Dânsa îmi răspunde numaidecât:

— Ba să le spuneţi că doriţi să mergeţi, pentru că cunoaşteţi în amănunt locurile.

Zâmbesc fără să răspund. Mă întreb ce s-ar întâmpla dacă nişte prieteni de-ai mei ar fi invitaţi la Mogoşoaia după o revoluţie care m-ar obliga s-o părăsesc. Le-aş mai spune să nu se ducă? Cred că felul meu de a vedea lucrurile e diferit, în acelaşi timp mai legată, cât timp acţionez şi mai detaşată ulterior... Şi apoi nu trebuiau să construiască această casă englezească când îi aveau pe cap pe n.

Seara a continuat, astfel, îndelung în jurul mesei, fără a ne trece prin gând să ne ridicăm, căci ne simţeam bine aşa. Aveam atâtea lucruri să ne spunem, atâtea lucruri de care nu ajunsesem să vorbim.

Îi mulţumesc ei că a transmis veşti despre mine Valentinei şi bătrânei Chatty care rămăseseră la Geneva timp de şase săptămâni fără a şti dacă sunt moartă sau în viaţă. Mulţumită unei telegrame a lui Cecilie au aflat că eram în spitalul meu1 şi în viaţă. Amândoi se interesează de ce şi cum am fost arestată de germani. Le explic că spre a servi drept ostatecă. Le povestesc,

’Spitalul 118 în care Martha Bibescu, rămasă la Bucureşti în timpul ocupaţiei germane, a îngrijit răniţi români, germani şi francezi.

pe scurt, despre cei douăzeci de mii de ei vili germani prizonieri. Le spun că Czemin a acţionat, fără ca eu s-o ştiu, pentru eliberarea călugăriţelor franceze şi a mea. Cecilie îl cunoştea bine pe Czemin. Au fost împreună la St. Moritz. El ţinea mult la dânsa şi ea răspundea sentimentelor lui. Îmi aduc aminte că mi-a vorbit de dânsa în salonul verde de la Mogoşoaia. În schimb, nu-l prea înghiţea pe III:

Îi vorbesc despre cei care s-au interpus, ea să se

dovedească oameni sau, mai degrabă, dat fiind ce cred eu despre umanitate, pentru a fi puţin divini, în timpul ocupaţiei. Cei doi Reuss1… Ea mă întrerupe numaidecât:

— Bietul Leo, ştiţi că a murit.

Nu, n-o ştiam.

Habar n-aveam că murise. Ce ciudat e că dânsa e aceea care îmi anunţă moartea. Bietul „Darky” făcea parte din regimentul ei.

Spun:

— Dorea atât de mult să-i scriu mamei lui cât am fost în Elveţia. Sper că mi-a primit scrisoarea.

Dânsa era bătrâna prinţesă Reuss, născută Saxa Weimar, prietena abatelui Mugnier.

El îmi remarcă smaragdeie. Le recunoaşte. Se bucură mult că le mai am. Repetă:

— Mă bucur mult că le-ai putut păstra.

Sunt aşa de obişnuiţi cu bijuteriile ruseşti vândute,

1 Când, la 15 martie 1917, Martha Bibescu a fost arestată de autorităţile germane de ocupaţie, prinţul Heinrich von Reuss a ajutat-o să părăsească ţara şi să ajungă în Elveţia.

pierdute, încât revin de două sau de trei ori asupra subiectului. Îi spun că le-am pus ca să mai atenueze aspectul prea tineresc al rochiei mele albe.

— Dar mie-mi place rochia. Nu-i aşa că-i drăguţă, Cecilie?

Ea aprobă.

Spun:

— Am ezitat mult între asta şi o rochie neagră. Mai potrivită cu vârsta mea. Dânsa replică.

— Foarte bine ai făcut că ai ales-o pe asta, el detestă hainele negre.

Îi spun:

— Vă mai amintiţi de Schonheits-dineul pe care l-aţi dat

pentru regina Maria şi prinţesa Pless... şi aţi ţinut să vin special de la Paris – şi am venit cu o rochie neagră.

Dânsa mă întrerupse.

— Pentru că tocmai îmi murise, la Cannes, bunicul, marele duce Mihail, iar eu renunţasem la doliu în seara aceea. Şi acum mai am remuşcări.

Amintirile lor, ale mele, au o precizie de parcă totul s-ar fi întâmplat ieri, sunt micile amănunte ale vieţilor noastre. Şi Nadeje1 care, mânată de Crowny2, a prevenit-o că sunt „sehr gefährlich! 3, că-i înnebunesc pe toţi bărbaţii, că nu-mi iubesc soţul şi dânsa care mi-a

1 Nadeje Ştirbcy, soţia lui Barbu Ştirbey

2 Adică de Regina Maria

3Foarte periculoasă (în germ., în original)

povestit totul a doua zi dimineaţă, în dimineaţa aceea berlineză cu zăpadă, chemându-mă de la hotel să vin la dânsa, la Marmor Palais şi relatându-mi complotul urzit împotrivă-mi şi eu, care nu m-am plâns şi n-am reproşat purtarea lor urâtă nici lui Crowny, nici lui Nadeje. Iar câţiva ani mai târziu, când Nadeje a avut, aproape de Câmpina, cumplitul ei accident de maşină şi a fost cât pe ce să fie ucisă, m-am dus imediat s-o văd şi am revenit, iar dânsa – plină de recunoştinţă şi în starea ei de slăbiciune în care se afla – mi-a povestit totul din proprie iniţiativă. Mi-a spus că, de fapt, ţinea mult la mine, dar că trebuia să mă vadă mai des pentru că atunci când nu mă vedea se simţea ispitită să mă vorbească de rău, un rău pe care nu-l gândea. Şi cum se scuza că nu mă cunoscuse cu adevărat şi că, poate, mă calomniase, i-am spus:

— Linisteste-te, dintotdeauna am ştiut că ai o inimă bună. O singură dată ai vrut să-mi faci rău, dar printr-o minune n-ai reuşit şi am fost bucuroasă, nu pentru mine, ci pentru o femeie care avea încredere în mine, care era

frumoasă şi avea toate motivele să se teamă pentru un bărbat cu o situaţie strălucită şi dificilă, cumplit de ameninţat.

A tresărit. Ştiam prea bine că fusese îndemnată de Crowny, că se montaseră una pe alta ca să-mi pună beţe în roate la ceea ce ele numeau succesul meu pe lângă scumpul nostru Kronprinz.

Unica pedeapsă, spre a o lămuri pe Nadeje asupra inutilităţii demersului său, a fost să-i trimit o scrisoa

re primită ulterior de la Cecilie şi care vădea limpede că sentimentele ei faţă de mine nu se schimbaseră.

Nadeje a citit scrisoarea şi mi-a retrimis-o, însoţită de rugămintea, foarte umilă, s-o iert.

Acum, după ce toate aceste mici furtuni au fost împinse spre. Linia orizontului de marea furtună, bărcile împrăştiate se puteau regăsi în micul port liniştit, în sufrageria aceea îmbrăcată în stejar, în jurul mesei rotunde, la lumina lumânărilor, simţindu-ne toţi patru foarte liberi, foarte destinşi, foarte fericiţi.

Afinităţile elective. Nu încape nicio îndoială că şi el şi eu ne-am simţit foarte atraşi unul de altul. Hotărârea luată, jurămintele schimbate de o parte şi de cealaltă de a păstra aceste sentimente în limitele voluntare ale renunţării unul la celălalt (cu întârzierile survenite), faimoasa frază despre fiul pe care urma să-l am, în fine triumful asupra nouă înşine şi veşnica fidelitate jurată în ce priveşte sentimentul, ne-au lăsat această parte de mulţumire de sine, de libertate faţă de ceilalţi doi, ce făcea acum farmecul acestei întâlniri de inşi ce-şi evitaseră unii altora catastrofe şi care, dacă lucrurile s-ar fi întâmplat altminteri, n-ar fi avut curiozitatea să se revadă şi plăcerea de a se întâlni după douăzeci şi şase de ani.

Pe măsură ce noaptea înainta, el mă privea cu tot mai

multă tandreţe şi intensitate, ţinându-mă de mână şi spunând fetiţei de lângă dânsul lucruri drăgălaşe despre mine. Încerca, de pildă, să ghicească din ce era făcută rochia mea. 6

o6

— Din organdi.

Iar dânsa îi explica:

— Nu, e din dantelă albă.

De fapt amândoi aveau dreptate.

Din parte-mi, eu îl tachinez:

— Fiţi sincer, dacă m-aţi fi întâlnit pe stradă, nu-i aşa că nu m-aţi fi recunoscut.

— Cum să nu. Ochii tăi mari. Cine mai are asemenea ochi?

Şi-i povesteşte fetiţei că prima dată când ne-am întâlnit, în seara spectacolului de amatori de la palatul Ştirbey, stăteam chiar în spatele lui şi, când s-a întors brusc, a văzut *diese Augen1.*

— So gross2, arată el cu o mişcare a degetelor îndoite, deşi nu mai privea scena, ci căuta tot soiul de pretexte ca să se întoarcă şi să se uite la mine.

— Mă faceţi să-mi sucesc capul! îmi provocaţi un torticolis.

Într-o străfulgerare, frânturi de conversaţie în maşina mea.

— Îţi mai aduci aminte de Ploen? Weimar, balconul? Biata regina Sofia, îţi mai aminteşti?

În cursul conversaţiei, când el lăuda Franţa şi pe francezi, am intervenit:

— Trebuie să vă amintiţi ce v-am spus?! Luaţi-vă soţia, maşina şi plecaţi în Franţa, sub numele de contele

1 Ochii ăştia (în germ., în original)

2 Aşa de mari (în germ., în original)

Calderon, să vedeţi ce înseamnă realmente Franţa. Şi faceţi-vă prieteni.

Dânsa mă întrerupse şi arată cu degetul spre el:

— Auzi ce a spus: ia-ţi soţia?

Exact, aşa am făcut

Şi în timp ce, de cealaltă parte a mesei, Georges se lăuda cu vasul lui de pe Dunăre, care l-a costat un milion şi jumătate şi de care nu s-a folosit vreodată, speculând prilejul care mi se oferea, am intervenit:

— Păi aşa şi trebuia să se întâmple, pentru că nu m-a luat niciodată să-l văd; ce face împreună cu mine îi reuşeşte, iar ce face fără să-mi spună sfârşeşte prost.

Deh, nevestele, astea suntem.

Glumele şi râsetele s-au succedat, astfel, până după unsprezece.

Venise timpul să plecăm. Aveam de făcut o oră de drum.

Era să uit, însă, ce au spus despre mariajul de la Doorn. Kiril e un om terminat, e foarte bolnav. Kira e foarte drăguţă. La nuntă au văzut-o pe Elena. Prinţesa a trecut prin Berlin, în drum spre sora ei. A venit şi la Cecilienhof. Se înţelege că s-a plâns.

Cecilie ne spune:

— Nici măcar nu-i telefonează.

— E obligat? Când încearcă să spună lucruri urâte despre C II1, o întrerup scurt şi-i spun:

— Dacă doamna Simpson s-ar fi comportat ca dânsa, n-ar fi existat o abdicare în Anglia.

1 Ca rol al II-lea

Evident, atitudinea lor e similară cu aceea a tuturor familiilor regale faţă de Carol. Răzbunarea mamei lui. Nu se poate face nimic.

Revenim în hali. Peste tot lumini estompate. Îmbrăţişări.

Să venim să stăm la ei. Cecilie spune:

— El ar dori să vină în România. M-aş bucura să se poată. D. Lockmann l-a invitat. Omul e în regulă?

Georges se îndoieşte. Eu ştiu că ideea a fost a lui Petrescu C.1

III e îngrijorat. Dânsa îmi spune:

— Nu-i nimic de făcut. E teribil. Eu trebuie să-l conving să întreprindă călătoria. El îşi schimbă mereu ideile.

Bietele femei. Mă gândesc la mine, când vorbeam cu Phillippine în ventând Africa pentru Georges. Nu încape îndoială, dânsa caută o Africă pentru III.

Amândoi mă întreabă în acelaşi timp:

— Aţi mai scris vreo carte?

Le răspund:

— Da, am să vă trimit un exemplar.

— Mă gândesc la „Images d'Epurai".

El mă prinde de braţ şi, înainte de a ne lua la revedere, îmi spune:

— Ştii că fotografia ta, aceea cu copilul, e mereu pe masa mea de scris de la Oels. N-a fost niciodată clintită de acolo în tot timpul războiului.

1 Petrescu-Comren, timp de mai mulţi ani ministru plenipotenţiar la Berlin

Mă întreabă despre Valy1. Îi răspund:

— Ţi-aduci aminte când ne-am dus s-o vedem dormind în pătuţul ei şi am găsit-o pe bătrâna doică englezoaică care-şi atârnase chiloţii ei de flanelă în chip de abajur.

Cecilie e destul de şocată aflând că Jean-Nicolas a crescut în Anglia. Îi explic că în Europa nu există altă ţară şi, în mod cert nici Germania, nici România, în care să se poată creşte cu adevărat un bărbat. Dânsa nu se gândise la una ca asta. Complexul german joacă şi în acest caz fără ca ea să-şi dea seama: România pentru români şi, ferită de

naţionalism, România pentru germani. Ceea ce e prea puţin pentru mine. Trebuie să aderi la ce-i mai bun atâta timp cât e mai bun. La Italia secolului XV, la Franţa secolelor XVII şi XVIII, la Anglia acum. Idee care nu poate fi comunicată. O şi păstrez, de altfel, pentru mine. Au vorbit cu părere de rău despre băiatul lor cel mare. A făcut o căsătorie idioată. Ceva absolut prostesc… Ca să-i consolez, le spun:

— Din fericire are doar o fată.

Şi-mi dau numaidecât seama că am nimerit-o, căci amândoi exclamă la unison:

— Slavă Domnului.

Iar eu conchid: încă n-au pierdut speranţa succesiunii la tron. Ideea sângelui nepieritor, a cromozomului regal neschimbat.

Ne luăm la revedere. El îmi pomeneşte de şoferul

1 Valentina, fiica Marthei Bibescu

pe care ni l-a trimis. Un inginer, pilot de încercare al maşinilor într-o uzină.

— Ar trebui să vorbiţi cu el. E exasperat de tot ce se întâmplă.

Prefer să n-o fac. N-am încredere în pilotul de încercare.

Îmi iau rămas bun de la dânsa cu promisiunea de a ne revedea, de a nu mai lăsa să treacă un sfert de secol fără să ne revedem. Dar nu ne-o putem permite.

Dânsul mă conduce până la maşină, strângându-mi şi sărutându-mi mâna. Silueta-i zveltă se profilează pe pragul umbrit, ambii în alb pentru această revedere, amândoi inocenţi.

Ce curs ar fi luat viaţa dacă în 1909 am fi trecut peste orice atunci când el şi fratele lui, Adalbert, m-au poftit singură pe iahtul doamnei Mott şi „mi-au explicat situaţia”?

Ce creatură rece m-am arătat faţă de ei în privinţa viitorului. Har Domnului, m-am născut un drăcuşor mândru.

Pe drumul de întoarcere, Georges chicoteşte, foarte amuzat de seara petrecută, de sinceritatea, cordialitatea, buna dispoziţie, calitatea cinei, inaugurată de admirabilii raci. Maşina zbura literalmente. Drumul era ca un soi de pustie introducere a apropiatei intrări în Berlin. Odată ajunşi în camera noastră, ne-am simţit amândoi obosiţi, dar satisfăcuţi. Prin ce emoţie trecusem. Abia atunci îmi dădeam seama. Ilustrare a vieţii mele, singurul lucru pe care-l simţeam era bucuria.

64

Joi, 23 iunie 1938

Sculată târziu, iau dejunul cu d'Oultremont. După care, împreună cu doamna von Gronau, mă duc să-i aştept pe Londonderry care sosesc la Rangsdorf cu propriul lor avion. La faţa locului, o armată de ziarişti şi fotografi. Odată cu sosirea avionului Londonderry, roşu şi alb, o privelişte familiară: Charley, Circe, Mairi. Sunt amuzanţi şi atât de asemănători cu ei înşişi, atât de tipici, atât de fideli timpului lor, realmente nişte exemplare perfecte în felul lor de a fi. Nu pot fi confundaţi cu nici un alt soi de specimen. Vechea mea atracţie pentru chintesenţă. Mă amuză ca nişte exemplare perfecte de flori sau de animale. Cunosc efectul pe care-l fac asupra altor indivizi, dar şi asupra propriilor lor congeneri. Efectul lui Charley asupra altui englez, un britanic obişnuit, e instantaneu, la fel de rapid ca o reacţie chimică. Acum observ cu delicii efectul produs asupra germanilor. Georges nu-i de faţă ca să vadă deosebirea de impresie pe care o produc asupra unei alte specii; super arianul. S-ar şi amuza mai puţin decât mine. Reacţia lui ar fi:

— Ce caut eu aici?

62

Sunt, într-adevăr, diabolică.

După ce au fost fotografiaţi o dată, de două ori, de zece ori sunr şi eu poftită să mă alătur grupului, aşa ca o favoare. Doamna von Gronau e realmente intimidată. Aruncându-mi-se de gât, ca şi Mairi de altfel, Circe îmi spune:

— Mama reginei a murit azi dimineaţă.

Simt primele ştiri din Londra. Festivităţile de la Paris vor fi amânate. Au să aibă loc, dar mai târziu.

Subreta lor englezoaică, foarte bine stilată, nu ca Blanche, se ascundea pe după aripile avionului, ca să nu fie inclusă în fotografie. La plecare, un pic de ezitare şi derută. Cine cu cine să plece? Circe m-a prins de braţ şi nu mă mai slăbeşte.

— You come with us.1

Extrem de gentilă, doamna von Gronau se aranjează în altă maşină, cu subreta şi bagajele. Imperativă, Circe îl vrea şi pe pilotul Ca Percival şi punga cafenie. Aproape că se iscă o scenă cu Charlie apropo de punga cafenie.

— E coroana mea, învelită în hârtie maronie. Vreau s-o am cu mine. Ce-ai zice dacă s-ar pierde?

O spune în calitate de posesoare, în fidei comis, a diamantelor de la Congresul din Viena. Până la urmă ne aranjăm şi pornim spre hotelul Adlon. Circe e plină de noutăţi. Înainte de plecare le-a văzut pe Lady Plalifax şi pe Anne Chamberlain. Vine cu o listă de persoane persecutate. Şi-mi spune:

1 Tu vii cu noi (în engl., în original)

— Trebuie să-l văd pe Ribbentrop. Trebuie să vorbesc şi cu Göring despre asta. E îngrozitor ce fac. Trebuie opriţi. Nu-şi dau seama de valul de ură care creşte împotriva lor în Anglia şi America.

Eu mă amuz teribil în gând. Fac nişte gesturi cu braţele, ca odinioară Dodel. „Prea târziu, scumpo”, rosteşte Paquita

pe moarte. Ce mai spectacol îmi ofer.

Dânsa îmi cere s-o pun la curent: ce-i ele văzut, ce-o să facem, cum se îmbracă lumea?

Vrea ca diseară să ne facem intrarea împreună şi ca, pentru moment, să rămân la ceai cu ei, la Adlon. Insistă. Am să urc în apartamentul lor, dar n-am niciun chef să asist la desfăcutul bagajelor, la luarea în primire a băilor. Încât o şterg imediat ce văd că au intrat în posesia unor bagaje mai mici, fără să le mai aştept pe cele mari.

O să ne revedem seara la „dineul pentru domnii delegaţi şi soţiile lor" dat la Haus der Flieger de domnul preşedinte al Aeroclubului german. „Ţinută de oraş. Recepţia are loc în sala A, dineul în sala B."

Mă întorc la Kaiserhof, unde îl găsesc pe Georges care tocmai venea de la o şedinţă. Ceai, odihnă, arborarea ţinutei de oraş.

Sosirea la Haus der Flieger. Cocteil. Menajeria în întregul ei, Radziwill foarte ironic. E nostim să-ţi spui că a venit aici la şedinţele Senatului Prusiei.

Dineu la mese mici. Eu la dreapta lui von Gronau, Charley lângă mine. Turcul vine să se aşeze, cu tot dinadinsul, lângă el, iar Cabot îl plictiseşte într-un hal

6*

de-ţi vine să-l plângi. Îşi ţine pleoapele coborâte, vorbeşte cu o voce groasă ca din fundul gâtlejului, apoi se întoarce spre mine şi se lansează într-o uluitoare şi confidenţială vorbărie despre amorurile lui, altminteri amuzantă, nimic de zis.

O simplă reflecţie de a mea îndreaptă toată discuţia asupra lady-ei Laveiy. Revoluţionarul irlandez amorezat de dânsa, dânsa îndrăgostită de Charley şi amândoi întâlnindu-se la patul ei de suferinţă, unde şi revoluţionarul face o pasiune pentru Charley. Lady Lavery triumfătoare. Toate astea spuse cu un amestec de gentileţe, de sclifoseală, de

orgoliu şi modestie, alternate, alcătuind o capodoperă a genului. După care urmează partea a doua a poveştii despre Lady Lavery. Convorbirile cu viaţa de dincolo. Modul cum şi-a dat duhul revoluţionarul irlandez, apoi felul cum Lady Lavery a hotărât într-o bună zi că-i era de ajuns prin câte trecuse şi că trebuia să moară; ceea ce a şi făcut pe dată, fără să se sinucidă, ci doar lungindu-se în pat.

A mai urmat povestea unei femei care l-a iubit mult pe Charley şi a scris o carte despre el, carte tipărită în foarte puţine exemplare şi pe care promite să mi-o trimită. Îl silesc să-mi făgăduiască de două ori că o să se ţină de cuvânt.

Şi, astfel, lungul dineu a decurs foarte vesel, iar odată masa terminată toată lumea s-a dus la culcare.

Eu îl pun pe Georges să repete discursul de a doua zi şi, în fine, stingerea, la hotel Kaiserhof.

65

Vineri, 24 iunie 1938

Deşteptată devreme. Îl ascult pe Georges citindu-şi încă o dată discursul. Trebuie să se familiarizeze cu expresiile. E mult mai nerăbdător decât anul trecut, dar şi mult mai afabil. Rănile pricinuite mândriei lui de Toboso1 sunt pe cale să se vindece.

— Soţia vă scrie discursurile, toată lumea o ştie. De asta e mai bine nici să n-o luaţi cu dumneavoastră la F.A.I., ca să dovediţi că vă puteţi descurca şi singur etc. Etc.

Dar toate astea ţin de trecut.

El citeşte, eu ascult. Îl mai fac să repete, până când totul e în regulă. Fac tot ce-mi stă în putere ca să pun cât mai repede capăt rolului meu antipatic, dar de data asta nu sunt silită să spun:

— Loveşte, dar ascultă.

El pleacă înainte. Eu urmează să vin mai târziu. Marea sală de şedinţe de la Haus der Flieger; sub pla-

’Nume convenţional dat de Martha Bibescu unei

doctoriţe, se pare iubită a soţului ei, despre care scriitoarea a socotit că, neîngrijindu-l bine, i-a pricinuit chiar, ulterior, moartea (survenită la 2 iulie 1941)

fonul de sticlă, vulturi stilizaţi alcătuind o corolă de flori. Teama de prost gust duce la totala lipsă de gust. Ambianţa îmi aminteşte de glasul Idei Rubinstein atunci când a fost dezintoxicată de accentul ei rusesc şi s-a ales cu o voce fără accent. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu acest stil care, încercând să evite greşelile, e fără păcat, adică fără trup. În fond e un stil căruia îi e frică de lipsa de stil. Păstrez, însă, pentru mine aceste gânduri intime, ce nu pot fi comunicate, ca de altminteri tot ce gândesc.

Îmi fac intrarea şi, de la prima privire, văd că nu sunt bine îmbrăcată în taiorul meu albastru, de mătase şi pălăria turtită. Circe e toată numai egrete albe. Doamna Blondei de la Rougerie poartă un pescăruş la pălărie. Prinţesa Kinsky, foarte drăguţă, foarte argentiniană (e fiica lui von Busche şi a unei sud-americane) are o imensă pălărie roşie de pai şi o rochie neagră de tafta. Restul e asortat. În sală, o tribună. Un mare dreptunghi gol. În faţa tribunei delegaţilor, Georges, la mijloc, înti-un fotoliu aurit, ceilalţi pe scaune obişnuite, cu generalul von Milch în dreapta, Charley Londonderry în stânga lui; ceilalţi vicepreşedinţi în primul rând de scaune.

În dreapta delegaţilor, corpul diplomatic. Îi recunosc pe François Poncet şi pe I lenderson1 îi stânga, doamnele. Mă duc spre Circe şi Mairi, intrate după mine şi le fac semn să se aşeze alături. Alcătuim o mică bârfă.

1 Ambasadorul Marii Britanii la Berlin

Cel dintâi ia cuvântul generalul von Milch. Îşi latră salutul către naţiunile asociate. Mestecă fier şi scuipă pietre. Apoi e

rândul lui von Gronau, în franceză. Se descurcă bine. E aplaudat cu căldură. În fine, vine rândul lui Georges să răspundă. Glasul lui are un efect adorabil după ceilalţi doi. Circe se apleacă spre mine. Ce glas! Ce deosebire! Are dreptate… E, în general, foarte bine în asemenea împrejurări. După discursul lui, foarte aplaudat, se trece la împărţirea medaliilor. Mică anexă pregătită de mine pentru Joan Batten. Dar nu-i de faţă. Discurul e adresat lui Charley. E prima medalie de aur acordată de F.A.I. Unei femei, similai'ă cu cea oferită lui Lindberg şi Balbo.

După care vine rândul ruşilor, echipajul sovietic care a obţinut medalia de argint pentru zborul peste Polul Nord. Respectivii domni se intitulează singuri eroi ai U.R.S.S. O precizează cărţile lor de vizită. La Berlin sunt priviţi ca nişte ciumaţi Locuiesc la ambasada rusă şi prezenţa lor, impusă de acordarea acestei medalii, l-a determinat pe Göring să refuze ca el să deschidă Congresul, cu prilejul şedinţei solemne.

Ruşii păşesc foarte puţin eroic, cu un aer obişnuit, intimidaţi, deşi sunt eroi. Ieri von Gronau a observat:

— Ce importanţă are pentru ruşi asta, bieţii de ei. Au să se întoarcă în ţara lor şi peste două luni o să se afle că au fost executaţi.

Germanii afişează un mare dispreţ faţă de ruşi, care-şi execută generalii cu zecile. Eu mă abţin, politicoasă, să le amintesc de Schleicher, care a fost şi el

generos şi poate şi de alţii. Paiul şi bârna trec de la un ochi la altul fără ca nimeni să observe.

Odată şedinţa terminată, ne înapoiem grăbiţi la noi, eu cu ministrul României, ca să mă mai aranjez înainte de dejun. Ceilalţi rămân la Haus der Flieger.

Am uitat să pomenesc de partea muzicală a programului care a precedat discursurile. Admirabilă. Orchestra era

plasată în spatele tribunei. A început cu Wagner: Einzug der Gäste auf der Wartburg' din Tannhäuser. Apoi Verdi: marşul triumfal din opera Aida.

Întoarsă la Kaiserhof îmi înviorez toaleta de dimineaţă cu un buchet de albăstrele, dar nu mă pot hotărî să-i adaug un crescendo de eleganţă, în ciuda avertismentului că o să-mi fac intrarea cu Göring. Taiorul albastru e suficient. Mi-am epuizat dorinţa de eleganţă încă de alaltăieri seara. Ne regăsim cu Georges şi plecăm toţi trei cu maşina lui Djuvara, cu steguleţul românesc fluturând ca pe o regată de cursă lungă, condusă de Pierre, un belgian destul de simpatic.

Intrăm în aceeaşi sală ca ieri. Suntem poftiţi într-un mic salon. În afara menajeriei noastre obişnuite, acum mai e o întreagă liotă de ofiţeri de a viaţie germani, cei mai mulţi tineri, eleganţi şi fuduli. Unii dintre ei sunt în alb. Von Gronau îmi spune că feldmareşalul a ordonat ca toată lumea să fie în alb, dar apoi, văzând că plouă, a poruncit să se îmbrace în albastru. Această grijă pentru detaliul vestimentar, manie inerentă a

1 Sosirea oaspeţilor pe Wartburg (în germ., în original)

spiritului militar al tuturor regimurilor, e de toată nostimada.

Mă prefac foarte interesată de această catastrofă a schimbării ţinutei, care nu-i uniformă! în fine, după câteva zeci de minute de aşteptare, pricinuită şi de întârzierea familiei Londonderry, împotriva căreia von Gronau e furios, dar care pe mine mă lasă rece, întrucât am hotărât să aterizez într-un fotoliu, figuranţii sunt la locul lor, se pot trage cele trei semnale sonore şi-i vedem pe feldmareşal şi pe consoarta lui. Hermann şi Emma Göring îşi fac intrarea. Se îndreaptă spre Georges şi spre mine, Göring e gras, cu un cap frumos, ochi albaştri adânc înfundaţi în orbite şi

căutătura magnetică. E în uniforma de postav albastru $ aviatQrilor, un albastru spălăcit, inventat de el şi asortat cu ochii lui.

Doamna e toată în muselină bej, mov şi roz, la care şi-a asortat, cum spun cronicarii mondeni, o pălărie de pai: e blondă, cu carnaţie ariană, trăsături moderate şi are demnitatea şi graţia unei matroane virtuoase, care înlătură cu desăvârşire amintirea unei mari actriţe, rivală a evreicei Sarah Bernhard sau a italiencei Duse. Are o alură de nevastă de bărbat important, modestă, rezervată, supusă stăpânului.

E urmată de două persoane cu un aer foarte militant, care se îndreaptă spre congenerele lor.

După ce şi celelalte persoane de marcă sunt prezentate lui Göring, care manifestă o efuziune specială pentru familia Londonderry pe care o cunoştea dinainte,

ieşim din rând, ne amestecăm unii cu alţii şi, într-o larmă generalizată, se anunţă că suntem poftiţi la masă.

În clipa aceea, eroul sărbătoririi vine spre mine, mă salută şi-mi oferă braţu-i rotund. I-i iau; parcă însuşi ăerul s-ar depărta dinaintea noastră şi trecem dintr-un salon în altul, salutaţi cu braţul ridicat de aviatorii prezenţi.

Dejunul are loc în sala unde a avut loc şi deschiderea. Mese rotunde, o grămadă, ca pentru trei sute de invitaţi.

În mijloc, sub plafonul de sticlă, „masa de onoare”. Magnifică decoraţie floralã. Crini, trandafiri roşii, flori albastre; pe scurt albastru, alb, roşu. Puternic şi suav parfum de crini.

Înainte de a se aşeza, Göring se descinde de sabie şi, spre uluirea mea, o trânteşte pe masă, în faţa lui, strivind sub greutatea ei delicatul aranjament de crini. Mă surprind întinzând mâna şi o dau deoparte spre a salva florile. Arăt spre ea de parcă aş fi interesată de mânerul de aur cizelat.

Drept care, el o ia din nou în mână ca să mi-o arate. Florile îşi ridică iar capul. Pentru câteva clipe suntem singuri la masă, apoi vin şi ceilalţi oaspeţi. Von Gronau ia loc în dreapta mea. În stânga lui Göring, lady Londonderry, Charley la dreapta doamnei Göring şi Georges în stânga ei. De ce? Aşa se „cere”.

Ceilalţi vicepreşedinţi, la alte mese, se conversează cu doamne germane şi franceze.

Despre ce-am vorbit?

m

L-am lăsat în seama lady-ei Londonderry care, după cât se pare, are multe să-i spună. Mă şi întreb dacă n-are cumva lista în buzunar.

Von Gronau şi cu mine comentăm şedinţa solemnă. Vrea să ştie cum s-a descurcat cu franţuzeasca lui. Îi răspund:

— Foarte bine. Trebuie încurajaţi să tacă. „Fiţi interpreţi”. Se cuvine să dăm, mai mult ca oricând, ascultare poruncii Sfântului Pavel.

Cu Göring am vorbit despre Carol II. Îl cunoaşte. S-au cunoscut la înmormântarea regelui asasinat al Iugoslaviei.

Îi spun:

— E un rege curajos, hotărât, perseverent.

El îmi replică:

— *Ia, er ist ein Deutscher.1*

Mă rog, fie şi german.

— Dar atunci, îi spun, de ce stârniţi agitaţie împotriva lui în ţară. E un calcul greşit. Când va fi posibil un aranjament, tocmai pentru că e ceea ce spuneţi, el n-o să piardă ocazia să ajungă la o înţelegere. Dar atâta timp cât ei n-o s-o facă, vă înşelaţi că alţii ar putea-o face. Cei care vă fac să credeţi asta, îşi bat joc de voi.

Sinceritatea mea nu pare să-i displacă, dimpotrivă. Ne privim drept în ochi. Apoi vorbim despre florile de pe masă. Afirmă că adoră florile, dar faptul că şi-a trântit sabia peste

crini mă cam face să mă îndoiesc.

1 Da, e german (în germ., în original)

72

Îmi vorbeşte despre orhidee, pe care le iubeşte mai presus de orice şi despre faptul că nevasta lui a primit o cantitate uriaşă la naşterea fetiţei lor, în urmă cu trei săptămâni. Îmi spune cu o satisfacţie de inefabilă candoare:

— Până când micuţa asta n-a venit pe lume, nici n-am ştiut cât mă iubeşte poporul german. Am primit, pentru ea şi pentru mine, milioane de daruri venite din toate colţurile Germaniei, din toate clasele societăţii. Cu florile pornite la naşterea ei, cele din ghivece, am sădit o grădină, aşa de multe erau. Într-o zi, o să se plimbe prin ea şi o să ştie că la naşterea ei a fost sărbătorită *bei ein ganzes Volk*1 E mai rău decât o familie regală.

După care, îmi spune:

— Am primit şi mii de telegrame, multe din străinătate.

Puţin stângace şi pentru a rupe tăcerea pricinuită de stupoare, îi spun:

— În cazul ăsta ar trebui să faceţi un album pentru ca, mai târziu, să le poată citi.

Izbucneşte în râs.

— Un album! Ar trebui zece, douăzeci.

Eu schiţez un gest de descurajare.

Vorbim şi în dreapta noastră. Ridicând paharul de şampanie, von Gronau face semne disperate soţiei sale. Iar mie îmi spune:

1 De un întreg popor (în germ., în original)

73

— Îmi sunteţi martoră. E aşa de absorbită de convorbirea cu lord Londonderry că oricâte semne i-aţi face, nu le vede. Cu atât mai rău! Dar să-i spuneţi că voiam să beau în sănătatea ei. Pentru că avem o înţelegere. De fiecare dată

când, de la căsătoria noastră, participăm la o festivitate oficială şi eu uit să beau în sănătatea ei trebuie să-i ofer o pereche de ciorapi de mătase.

Găsesc lucrul destul de drăguţ, ba chiar înduioşător pentru nişte oameni care ies atât de des în public.

Îl întreb:

— Şi dacă dânsa n-a băut în sănătatea dumneavoastră, ce trebuie să facă? Să vă cumpere o pereche de ciorapi de mătase?

Îmi răspunde:

— Da.

— O s-o aveţi, sunt martoră, o s-o aveţi.

Prin minte îmi trec frânturi din convorbirea cu III.

Ele hrănesc tăcerile. Îmi spun: Nu-i minunat că am fost confirmată de fiu în părerea că tatăl lui n-a fost decât furierul ăstuia, Feldwebelul, care a preluat pe umerii lui rolul, nu prea greu, de împărat al cărui bunic a fost încoronat la Versailles.

„It is a tale told by an idiot.”

Înainte de ultimul fel de bucate, insul din stânga mea, co-împăratul, Comod ius, asociatul la imperiu, amestec de Falstaff şi de Heliogabal, se întoarse spre mine şi-mi oferă o ţigară. N-o accept. Plămânii mei. Drept care se suceşte spre Circe, care primeşte. Apoi,

cu un pocnet sec, îşi închide portţigaretul şi-l aşază între mine şi dânsul, foarte la vedere. E un portţigaret de aur, împodobit cu o mare svastică din rubine. Încerc o remarcă asupra portţigaretului şi numaidecât ochii albaştri se aprind şi strălucesc.

— Marele Duce Nicolai Nicolaevici mi l-a dat.

Ridic o sprânceană dubitativă. Primul gând: pradă, jaf, duşman dezbrăcat pe câmpul de luptă, seară de vandalism după ocuparea unui oraş. Toate astea instantaneu, datorită personajului.

Acesta pare să se bucure de efectul făcut, înainte de a spune:

— Nicolai Nicolaevici, care-i ura pe germani, a făcut cadou portţigaretul reginei Elena a Italiei.

Eu (în gând: cumnata lui, marile ducese muntenegrene care aţâţau la război, Paleologue).

El urmează:

— Iar regina Italiei i l-a dat lui Filip de Hessa şi Filip de Hessa mie.

Ce simplu!

El ciocăneşte cu degetul cutia de aur.

— Şi vedeţi, acum svastica.

Eu murmur dintr-o suflare:

— Da, e un simbol chaldeean.

O fi ştiind că au fost semiţi chaldeenii?

E un simbol iudaic.

Când am plecat de la masă, s-a petrecut ceva care m-a amuzat enorm şi a făcut ca burduhănosul meu companion să-mi fie aproape simpatic. Păşeam unul

lângă altul şi urma să refacem lungul parcurs pe care-l străbătusem spre a merge la masă. Trebuia să trecem, sală după sală, pe dinaintea invitaţilor aliniaţi în picioare, a chelnerilor, orchestrei, ofiţerilor de ordonanţă în alb şi a celor în albastru care făceau spalier. Deodată, cuprins de o bruscă veselie, însoţitorul meu a început să fluiere încet. O mică arie şugubeaţă, o mică şolticărie, o mică trăsnaie care mă distra însă şi a trezit, instantaneu, în mine dorinţa de a-l imita. Încât m-am pus şi eu pe şuierat. Cei care ne vedeau din spate, adică toată lumea, îşi imaginau, poate, că ne aplecam unul spre celălalt spre a face schimb de complimente ori de cine ştie ce secrete politice. Nici vorbă, însă, de una ca asta. Pur şi simplu, fluieram fiecare în legea lui.

Şi tot ţinând-o aşa, am ajuns la capătul periplului nostru, adică în micul fumoar rezervat lui Göring, de lângă sufrageria, tot lui rezervată, în lTaus der Flieger. Am intrat mai întâi noi, urmaţi îndată şi de ceilalţi aleşi, în speţă Georges, familia Londonderry, cuplul Gronau, amfitrioana şi cele două ciudate surori ale ei, care fac figură de „doamne de Curte”. În faţa mesei de acaju, în fotolii, îndărătul ceştilor de cafea conversaţia e reluată. Ex abrupto, Göring ne lansează o invitaţie. Mărinimie princiară, căci lucrul nu era prevăzut în program; a doua zi să luăm ceaiul la Karinhall. Invitaţia vine la tanc. Pentru că, altminteri, n-aş fi putut găsi nicio scuză spre a evita vizita, în automobil, la Potsdam, care mă deranja din motive de ordin sentimental.

76

Mă întreb, totuşi, dacă această invitaţie de genul: „mare favoare” se datoreşte doar unei amabilităţi fireşti, dorinţei de a ne revedea, dat fiind că ne-a găsit agreabili, ori e, cumva, consecinţa furiei lui Georges transmisă de von Gronau:

— Nu fac vizite unor oameni care nu sunt acolo. Refuz să mă duc duminică la Karinhall. Casa lui Göring nu mă interesează etc. Etc. Etc.

Oricum, iată-ne invitaţi, ceea ce mă face să-i mărturisesc lui von Gronau că umplusem vidul de după dejunul de a doua zi, creat de invitaţia pur formală a lui Ribbentrop, acceptând-o, în schimb, pe aceea a lui Nevil Henderson, la ambasada Angliei. Aşa că acolo să trimită să mă ia.

La cafea, mă consacru în întregime lui Frâu Göring, care face cerc în jurul ei. Îi mulţumesc că, pentru prima oară de la naşterea fetiţei ei, a făcut efortul de a ieşi în lume în cinstea delegaţilor F.A.I. Aşezată în stânga doamnei Göring, lady Londonderry îi pune mii de întrebări despre fenomenala fetiţă care a căpătat acelaşi prenume ca nepoata lui Mussolini, a permis părintelui ei să măsoare

adâncimea, lărgimea şi înălţimea dragostei pe care i-o poartă poporul german şi va fi curând botezată, la Karinhall, de însuşi Führerul.

În gândul meu, mă întreb: botezată întru ce, cu ce şi în ce fel? Şi vreau să sper că faţa mea nu trădează natura întrebărilor pe care mi le pun.

Rutinată în materie de moravuri ale Curţilor şi decisă să amelioreze relaţiile dintre Anglia şi Germania,

lady Londonderry declară că atunci când va ajunge acasă va comanda faimoasei progenituri o rochiţă de dantelă irlandeză. Iar eu, la rândul meu, simţind ca soţia preşedintelui F.A.I. Nu poate rămâne în urma nevestei vicepreşedintelui, intervin numaidecât şi propun o rochiţă cu broderie românească de pe Valea Prahovei.

Trusoul domnişoarei Göring creşte astfel văzând cu ochii. Emma sau Emmehen, cum îi spune sora, radiază de bucurie şi mărturiseşte, cu o înduioşătoare simplitate:

— Mă temeam că n-o să am niciodată copii! Eram căsătorită de doi ani – şi eu am treizeci şi nouă.

Am căutat s-o liniştesc cât am putut de bine. Soacra mea a avut patruzeci şi trei de ani când l-a născut pe soţul meu. Emma îmi mărturiseşte că bărbatul ei a vrut o fetiţă…

După care, atât Göring, cât şi dânsa, ne arată inelele lor; un safir dăruit de prima soţie (suedeza Karin) şi un altul, cu un smaragd, de la cea de a doua. Adoră pietrele preţioase. Vrea să vadă diamantul din Sfânta Elena. Îl port tocmai la gât. Georges i-a povestit Emmei despre el în timpul mesei. E mult mai mic decât diamantul pe care Hermann l-a dăruit nevestei lui cu ocazia naşterii nepreţuitei fetiţe. Arătându-mi un al doilea inel, cu un mare rubin, Emma îmi spune: „Şi ăsta tot ea mi l-a adus!” Ca să vezi, două inele! Sunt uluită. Din partea unei fetiţe atât de mici.

Labele lui Gming, mâinile nu prea fine ale con

soartei, această manieră de a face cunoştinţă arătându-şi bijuteriile, îmi amintesc deopotrivă de haremul din Persia şi de obiceiurile verişoarelor austriece şi unguroaice de la Buftea. Atunci când copiii vor să stârnească admiraţie sau invidie îşi arată jucăriile, după care le iau înapoi. E o scenă care nu s-ar putea petrece în niciun salon franţuzesc, nici într-unul englezesc, nici la italieni.. Naivitate şi sălbăticie. Şi cum asta facilitează mult conversaţia, sunt hotărâtă ca mâine, la Karinhall, să mă acopăr cu pietre colorate şi bijuterii istorice, cu atât mai mult cu cât mi-aro dat seama că asta îl distrează pe Georges.

După cafea şi odată lichiorurile băute, ne ridicăm. Gata cu sărbătoarea. Coborând vastele trepte de la Fiieger Haus, îi spun lui von Gronau:

— Puteţi să mă scuzaţi azi după-amiază? Am să ajung ceva mai târziu la Rangsdorf.

Acolo o să cinăm, după o demonstraţie'cu un Biicker-Jungmeister făcută de domnul conte Hagenburg şi un zbor acrobatic al planorului de tip Habicht, pilotat de Sturmführer Hoffmann. „Doamnele sunt invitate la toate manifestările din cursul zilei, cu excepţia şedinţelor". Dar, la ora 17, eu aştept vizita unei fantome. Încât am să-i ajung din urmă pe congresişti cu ce s-o nimeri sau, mai bine spus, cu maşina ministrului României, Radu Djuvara, personaj cu cravată „confection", plastron de satin moda 1901 şi tuns „breton".

Von Gronau ştie perfect că III vine să mă vadă azi

după-amiază. Uriaşul coş de hortensii azurii, indigo, albe, roz şi rubinii sunt cea mai bună dovadă.

M-am odihnit jumătate de oră, apoi mi-am pus rochia de după-amiază din Irlanda, pe care Mary Palairet a botezat-o „Pasărea Fenix". Am comandat ceaiul şi, ducându-mă spre

uşa care dă spre culoar spre a face o ultimă recomandare băiatului de serviciu pe etaj care trebuie să aducă toast-ul, m-am pomenit faţă în faţă cu musafirul.

Imediat constat: albastru din cap până în picioare, la fel cum, cu două seri în urmă, fusese alb din creştet până în tălpi. Părul alb ca zăpada are, ziua, reflexe albăstrui. Faţa-i mică are ceva din „Der grosse Fritz”, guler înalt, vestonul şi pantalonul sunt albastru închis, cămaşa albastră deschis, ochii albaştri „murning glory”; fără pălărie, fără mănuşi. Şi iată! Ne instalăm unul în faţa celuilalt şi începe ritualul: „What will you have în your tea?”. După care intrăm firesc în plinul conversaţiei, ca acum două seri.

În timp ce III îşi lua ceaiul în micul meu salon din hotelul care, pentru el, poartă numele destul de comic: Kaiserhof, un comisionar aduce o scrisoare adresată prinţului Bibescu. Văzând un domn aşezat în faţa unei doamne, dinaintea mesei servite, micul comisionar nu şovăie o clipă să-i înmâneze plicul. III îl ia şi, fără să spună o vorbă, mi-l întinde zâmbind.

Nici eu n-am scos o vorbă, dar în gând mi-am spus: acest groom al unui mare hotel din Berlinul anului 1938 nici nud recunoaşte măcar. Şi mi-am amintit de

agitaţia, aproape delirul, personalului de la Bristol într-o împrejurare similară, când el a venit să mă vadă în 1909.

Orice copil de pe stradă cunoştea pe de rost trăsăturile viitorului său împărat. Chipul îi e la fel de caracteristic. Ba chiar în mai mare măsură. E realmente der Grosse Fritz, minus cocoaşa, căci el şi-a păstrat întreaga-i eleganţă, dezinvoltura, pasul uşor. Şi iată că incognito-ul pe care-l dorea atunci când nu-l avea îi e acum asigurat, în oraşul unde s-a născut, care era al lui, capitala lui, unde fotografiile lui puteau fi pretutindeni văzute, unde a fost aclamat din ziua naşterii, din ziua botezului, la fiece

aniversare, de ziua căsătoriei, în care – cu orice prilej – era aplaudat, pentru nimic şi pentru toate, atunci în 1909, în epoca procesului Harden.

Iar acum iată-l dispărut dintr-o lume care era a lui. Încât a avut perfectă dreptate să-mi spună atunci, în prima seară când ne-am revăzut:

— Sunt o anomalie a istoriei.

Nu mai e soldatul necunoscut; e generalul de armată, e Cezarul necunoscut.

Îi pun o întrebare foarte directă:

— Ce-i cu armata? O bucată de vreme s-a crezut că vechea armată era cu monarhia, cu dumneata.

— Aşa a fost până acum. Dar acum nu mai e. *El a îndepărtat-o de noi...* Vezi, nu mai era o armată activă. Acum dânsul a trecut la reînarmare. Vechea armată a fost readusă la viaţă. Ei (actualul guvern: Hitler,

Göring etc.) au dat poporului tot ce acesta şi-a dorit. I-au dat Renania şi înarmare. Acum îi dau Anschluss-ul. Personal, cred că până la urmă acesta o să fie o piatră care o să ne rămână în gât; dar, evident, asta e o problemă politică şi ei nu înţeleg. Nu-şi dau seama ce înseamnă. Sunt capete pătrate.

Îl întreb:

— În ce relaţii sunteţi cu el acum?

— Ce să spun, îl văd foarte rar. Nu-i place ce-i spun. Ei socotesc că eu nu trebuie să mă amestec defel în politică... Evident, ştiu că eu nu-i aprob. Şi cum aş putea să-i aprob. Sunt turbaţi. Nu ştiu ce-i Anglia.

Îi spun:

— Dar dumneavoastră ştiţi. Mi-aduc aminte ce mi-aţi spus acum mulţi ani, când Eduard al VII-lea mai era încă în viaţă, la scurt timp după vizita la Berlin.

Ochii îi scânteiază de interes.

— Da, e bine că-ţi aminteşti. Într-adevăr, nu m-am

schimbat, a fost o nebunie că am declarat război Angliei şi Americii. Am fi putut s-o facem dacă am fi avut Rusia cu noi, dar altfel nu. Însă pe Rusia nu te poţi niciodată bizui...

Spun:

— Mă întreb ce aţi fi făcut dacă i-aţi fi urmat tatălui dumneavoastră în 1909. Nu pentru că aş fi vrut vreodată să-i acceptaţi abdicarea. Vă aduceţi aminte că mi-aţi povestit că el s-a oferit să abdice şi dumneavoastră să-i luaţi locul cât el mai era în viaţă, o propunere foarte insidioasă, pe care aţi făcut bine c-aţi declinat-o...

III zâmbeşte:

— Da, îmi aduc aminte. Mi-ai spus că am făcut bine că am refuzat.

— Exact. Trebuia să gândesc aşa. Filip al II-lea cu un Carol Quintul care n-ar fi devenit călugăr dacă ar fi intrat sau ieşit din Corfu. Ce tragedie ar fi fost! Dar să presupunem că ar fi murit de o boală oarecare, atunci în 1909. Ce aţi fi făcut?

— Eu? Imediat o alianţă cu Anglia. Sigur că asta ar fi însemnat să renunţăm la Bagdad şi la toată nebunia de politică orientală. Dar aş fi făcut-o numaidecât. Era singura cale ca Germania să se apropie de ţările anglo-saxone, ruşii nu erau de încredere, de aceea am spus-o, atunci ca şi acum, că unicul mijloc de a ne apropia de Anglia era s-o facem mai întâi cu Franţa. Dar v-am mai declarat toate astea.

Îi spun:

— Vă amintiţi că la înmormântarea lui George al V-lea, dumneavoastră şi prinţesa moştenitoare aţi fost singurii prinţi moştenitori străini pe care englezii i-au aplaudat când aţi intrat în catedrala Westminster. Ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Probabil că simţeau, ştiau că dumneavoastră reprezentanţi pacea. Dacă v-aţi fi urmat propria cale...

Îmi răspunde:

— E adevărat! Ne-au ovaţionat. Dar cine-şi mai aminteşte de asta?

Îi replic:

— Mai sunt câte unii care-şi amintesc, pentru că mi-au povestit-o anul trecut la Londra, cu ocazia încoro

nării. Am fost la lady Leslie şi mai mulţi inşi care-şi mai aduceau aminte de precedenta încoronare, schimbând între ei amintiri au povestit ce succes aţi avut şi cum aţi fost primit cu ovaţii, chiar în catedrală, lucru cu totul neobişnuit.

Cu un aer visător, îmi spune:

— Ce ciudat că-şi mai amintesc… Acum ăştia fac orice ca să fim uitaţi. Niciun rând despre noi în niciun ziar, nicio fotografie, niciun cuvânt. Şi lucrurile merg până acolo încât, recent, când fiul meu s-a însurat, ziarele au relatat faptul prin intermediul corespondenţilor altor ziare. Nu li se îngăduise să-şi trimită proprii corespondenţi la Doorn. Nu sunt niciodată invitat la manevre, deşi, la urma-urmei, armata a noastră a fost. Sunt comandantul suprem ce s-a aflat în fruntea celei mai mari armate care a operat vreodată între Vosgi şi Sena. Ar fi trebuit să mă lase să am grijă de foştii combatanţi, să fac ceva, să fiu de folos, dar nu, nimic…

Îi spun:

— Poate că vă ţin în rezervă.

— După părerea mea, Hitler ăsta lucrează mai ales ca o gumă de şters. E regimul radierei Elefant, guma de şters…

Şi râde. Eu îmi dezvolt gândul.

— Hitler desfiinţează unul după altul paragrafele tratatului de la Versailles şi o face, trebuie s-o mărturisesc, cu multă inteligenţă şi succes.

El dă din cap în somn că e de acord.

— A desfiinţat zonele fortificate. A pus capăt dezarmării Germaniei. A desfiinţat graniţa dintre Germania şi Austria. Şi, între timp, ca să distreze poporul, îi persecută pe evrei, lucrul cel mai simplu de realizat şi e şi un mijloc de a şterge datoriile. Dumneavoastră aveţi, ca dinastie, şansa de a nu fi fost alungat de propriul popor. Sunteţi ceea ce au interzis ceilalţi poporului să posede, de pildă colonii. Iar când au fost lipsiţi de nave, aeroplane şi negri, germanilor li s-a spus că au fost privaţi şi de Hohenzollerni. Aveţi marea şansă de a fi una din clauzele tratatului de la Versailles. În bună logică, instrumentul cu care guvernează Hitler, guma de şters, trebuie să ajungă, într-o bună zi şi la paragraful care vă priveşte. Când o să mai facă una şi încă una şi încă alta n-o să-i mai rămână decât să facă restauraţia. Atunci o să vină ziua dumneavoastră. Dacă până atunci nu compromite, cumva, toată activitatea lui de spălare, atât de reuşită, cufundând o dată mai mult poporul german în melasa unui război contra Angliei. Atunci va trebui să ne aşteptăm la orice.

E întru totul de acord, dar pare foarte sceptic în posibilitatea unei apropiate şanse de restauraţie. Pare mai degrabă descurajat, iar soţia lui e în şi mai mare măsură, încât sunt jigniţi de felul cum se poartă faţă de dânşii poporul lor. Dar cum ar putea fi altfel? îmi spune că germanii o numesc pe doamna Göring: „Die Konigin Louise Ersatz” 1. Noii stăpânitori se instalează în lojile imperiale, în timp ce ei stau la parter.

1 înlocuitoarea reginei Louise (în germ., în original)

Îl întreb dacă e adevărat că în timpul Jocurilor Olimpice au stat în mulţime.

Îmi spune:

— E perfect adevărat. N-a existat niciodată un loc liber

pentru soţia mea şi pentru mine.

Dacă eu aş fi în locul lor, nu m-aş duce nicăieri. Fac greşeala, ca toţi cei de sânge regesc, inclusiv scumpul meu Alfons al XIII-lea, că le plac distracţiile, că nu pot trăi fără distracţii. Apropo de asta trebuie recitită fraza lui Pascal despre regele care simte nevoia să fie distrat. „Les menus plaisirs" nu erau degeaba o demnitate la Curtea Franţei. Au nevoie, din păcate, de distracţii şi preferă locurile plătite la teatru, decât nimic.

Deşi, de fapt, ei şi încă o dată ei, sunt tragedia, comedia, drama, cum au arătat-o atât de bine tragicii greci şi Shakespeare.

Dar aceste reflecţii, de o clipă, le păstrez pentru mine.

Îmi spune:

— Mâine vă duceţi la Karinhall. O să vedeţi ce au făcut indivizii ăştia cu tablourile şi tapiseriile din muzee. Şi, pe neaşteptate, ochii îi sunt străbătuţi de o fulgerare. Îşi pleacă capul într-o latură a gulerului înalt şi-mi oferă spectacolul măreţiei sale.

— Vezi, asta-i deosebirea. Casa de Prusia, familia mea, aduna opere de artă spre a le dărui muzeelor. Indivizii ăştia iau tablourile şi gobelinurile din muzee spre a le atârna la ei acasă.

Fără voie, îmi spun: O fac pentru că nu se socotesc

persoane particulare. Ci eminamente publice. Îl întreb în ce relaţii e acum cu ei.

— Sunt dat deoparte, nimeni n-are voie să-mi pomenească numele. Consideră că n-am ce căuta în politică. Nu Göring e cel mai rău. Are vina lui, dar pot comunica cu el. Cel mai cumplit e Ribbentrop, singurul care locuieşte aici. Mă urăşte.

Schiţez un gest către şemineul ascuns de un radiator care, la rândul său, ascunde, poate, un microfon.

— Probabil că ascultă tot ce spuneţi. Râde şi el.

Apare şi Georges, care a terminat şedinţa. Se salută foarte prietenos şi ne înţelegem să ne revedem curând. Poate duminică, să luăm ceaiul la ei împreună cu familia Londonderry. III spune că i-ar face plăcere să-i vadă, dar trebuie să-şi întrebe mai întâi soţia, „dacă nu există vreun impediment”. Georges ne părăseşte ca să ia cina la Rangsdorf. Sunt chemată la telefon. Ca să răspund, mă duc în camera mea, care e alături. Mă întorc cu o albăstrea din buchetul primit la dejun şi i-o ofer lui III ca să şi-o pună la butonieră. Se potriveşte cu costumaţia lui. Şi apoi e şi floarea reginei Luise. Povestea bătăliei de la Iena. Înclinaţia mea către comparaţii istorice. Albăstreaua de la dejunul lui Göring aterizând pe vestonul urmaşului reginei Luise. Reluăm convorbirea din punctul unde am lăsat-o. Îl întreb ce-i fac fiii. Şi-mi răspunde:

— Fac şi ei ce pot.

E extrem de neliniştit de întorsătura pe care o iau lucrurile pentru Germania. Indivizii ăştia îşi ridică în

cap Anglia, America, pe Papă, pe evrei, pe scurt toţi cei care au puterea să-i distrugă. Încearcă să ajungă la o înţelegere cu Anglia, dar aşa cum procedează ei n-au să reuşească niciodată. Asta-i părerea lui. Îmi spune:

— O femeie inteligentă ca dumneata ştie asta. N-aţi putea să ie-o spuneţi?

— Cum să asculte ce le spun eu, când nu vor să audă ce le spuneţi dumneavoastră?

— Sunt incurabili. E o tragedie.

După de uăzeci şi nouă de ani se află exact la punctul unde l-am lăsat. A înţeles nebunia guvernului german, acela al tatălui său din 1909 şi, acum, aceea a lui Hitler, dar nu poate împiedica nimic. Nu cunosc vreun destin care să semene mai mult cu o ispită, cu un fel de mărturie a unui

Prometeu înlănţuit împotri va nebuniei zeilor populari.

Toată tinereţea şi-a petrecut-o la umbra lui Wilhelm al II-lea. Iar acum trăieşte la umbra lui Hitler.

Stressemann, care credea în el, e mort, iar Briining şi Schleâcher au ieşit din cursă. O dată mai mult, triumfătoare sunt geniile rele ale Germaniei, iar Hohenzollernul cu ochi albaştri e ironic şi fără vreo speranţă în faţa acestei dezlănţuiri de nebunie.

Ar mai fi multe lucruri de spus, multe lucruri care ar trebui cunoscute, multe însemnări, care să fie comparate, din aceşti douăzeci şi şase de ani în care corespondenţa, intermitentă, n-a permis cunoaşterea lor în suficientă măsură.

Au fost nostimi în seara în care ne-am văzut, soţia

lui şi el, cu Georges şi cu mine, punându-ne întrebări unii altora, ca după un naufragiu. Întrebări care se încrucişau.

— V-au întemniţat realmente, dar din al cui ordin?

— Al guvernului german.

— Al acestui imbecil de Bussche, nu?

— Evident. Am fost acuzată de tot felul de inşi. Deutschlands Feind. Iar pe de altă parte au spus că am spionat. Bineînţeles, ău pretins că aţi venit să mă vedeţi la Bucureşti în timpul ocupaţiei...

Cu un lung suspin, îmi răspunde:

— Aş fi vrut. Ne revedem duminică?

— Poate!

Ţine foarte mult să vină în România. Dar cum să facem cu imbecilii şi nebunii ăştia. Mai întâi vor ei să ajungă acolo. Ultimele-i cuvinte sunt:

— Şi dacă ar şti ce ţi-am spus azi m-ar expedia într-un lagăr de concentrare.

Îl conduc la uşă. Eu sunt cea care a dat semnalul despărţirii, pentru că am nevoie de cel puţin o oră ca să

ajung la Rangsdorf şi, înainte de a pleca, mai trebuie să-mi schimb rochia.

Sfârşitul vizitei lui III

Plec singu că în maşină prin acest amurg nordic care-mi place aşa de mult, prin aceeaşi periferie de care-mi amintesc şi pe care am revăzut-o venind de la Paris.

Dineul e la ora 18,45. Nu cred că pot fi la timp. Am să am de-a face cu căutătura furioasă a lui Wolfang von Gronau care ştie foarte bine ce musafir am avut.

8S

În drum, discut cu Pierre, şoferul belgian al legaţiei române. Tot el a condus anul trecut şi maşina regelui, atunci când acesta a vizitat Bruxelles-ul. Îmi tot vorbeşte de asta de parcă ar fi singurul lucru care m-ar interesa. În timp ce eu, cu gândul la cum mi-am petrecut după-amiaza şi privind programul, îmi dau seama că am pierdut plimbarea cu planorul, primul zbor al unui aparat cu pânze. Şi poate şi cea cu elicopterul. Când ajung la Rangsdorf, aflu toată lumea adunată pe pista care mărgineşte lacul, între clădirea clubului şi ţărm. Elicopterul se roteşte la zece metri deasupra capului invitaţilor. Curentul de aer produs de elice mă zburleşte. Ce să fac? Elicopterul Focke-Wulff, un soi de păianjen uriaş n-o să mă mai ridice în seara asta în aer. Prezentarea a luat sfârşit. Von Gronau mă ceartă că am venit aşa de târziu şi în ochi i se citeşte sarcasmul, aşa cum am prevăzut.

Aşadar, pornim către dineul de la *Club House* Rangsdorf, oferit de Aero-Club von Deutschland. În fundul încăperii, ocupată toată de lungi mese strâmte la care cinăm ca la o pensiune, se află o scenă de teatru în miniatură; îndărătul unui imeirs geam ca de acvariu, scena e violent luminată de reflectoare. E agrementată cu plante decorative şi serveşte ca platou de prezentare a colecţiilor Oficiului de modă (Modeamt) o oraşului Frankfurt pe Mairt. Vom vedea,

deci, ce nici prin gând nu ne putea trece.

Moda germană ocrotită de guvern: fantezia germană încurajată de naţional-socialism; arta îmbrăcămintei

90

aşa cum e concepută de femeia de sub egida Führer-ului, ţinuta germană, şicul german, vampa germană, sex-appealul german. Orchestra dă tonul. Şi în faţa noastră apare mai întâi o uimitoare înotătoare, cocoţată pe tocuri foarte înalte, ceea ce n-o împedică, totuşi, să aibă picioarele prea scurte şi prea groase. Sub şortul verde, care se opreşte la şold, carnea e pătată de roşeţi suspecte. Are un piept dolofan, umeri masivi, iar spatele gol e decupat de bretelele simetrice ale maioului portocaliu. Şi toate astea ies de sub o gigantică pălărie de paie. Însă ce se cere, mai cu seamă, văzut, sunt mişcările frumoasei, care-mi aminteşte de Maria Ştirbey la tinereţe. Braţele o incomodează vădit, sânii par nişte poveri insuportabile pe care le balansează în speranţa de a-şi ascunde sexul. Lăjr ideea asta o face să roşească şi-i dă un râs prostesc şi o căutătură tâmpă. Dosul îi cere palme şi s-ar zice chiar că doar pentru asta e făcut. Iar frumoasa îl leagănă cu mişcări atât de idioate, încât pare că se oferă fără încetare loviturilor... făcută să fie brutalizată, caraghioasă şi ruşinoasă, asta-i fecioara germană. Apoi evoluează pe scenă alta, în halat de baie din frotir roşu aprins, dar cu aceeaşi disperată impudoare. După un întreg alai de astfel de înotătoare, unele mai urâte decât celelalte, care stârnesc ah-urile membrilor germani ai Clubului, iar tăcerea stingherită a invitaţilor străini devine aproape jenantă, îndărătul sticlei acvariului trec ansambluri pentru munte, apoi rochii pentru după-amiază şi, în fine, marea gală, rochiile de seară.

94

Evantaie din pene în vogă la Paris acum zece ani. Contrafaceri după Worth, Moulineux-uri trucate, stângace, imitaţii ale rochiilor Lanvin, culori oribile, ţesături care au graţia hârtiei, supleţea cartonului şi moliciunea glaspapirului. Pentru a dovedi originalitatea modei „Amt”, se pot vedea însă şi rochii de gală jumătate de o culoare, jumătate de alta şi amintind de îngheţatele de vanilie cu fragi ori fistic şi ciocolată. Femeia de la gâşte deghizată în manechin îşi reia atitudinile-i indecente, aerul cuiva care ştie unde duc toate astea şi se apără, dar cu speranţa că o să fie, totuşi, biciuită. Se întoarce spre dreapta ca să arate că poartă o rochie de culoare închisă şi apoi spre stânga. Şi, ah, surpriză, e toată numai de culoare deschisă.

Masculul care rezistă la toate astea e, realmente, de neînţeles. Câţiva paşi mărunţi într-o latură, o ţopăială idioată şi fetele dispar, de parcă aplauzele ar fi huiduieli.

Mă gândesc la semeaţa insolenţă înscrisă în mişcarea manechinelor pariziene, la echilibrul, la armonia înnăscută a mişcările lor, la cuceritoarea indiferenţă pe care-o afişează pentru rochia pe care-o poartă, ca şi pentru cei care le privesc. La intrările rapide, precise, tăcute, la felul de a se întoarce pe tocuri. „Trei învârtituri şi apoi adio”.

Necioplitelor, mocofanelor, înapoiaţi-vă în cavernele voastre.

Amintirea „fetelor Ştirbey” mi se impunea cu tot dinadinsul, dar nu bănuiam că va fi împărtăşită şi de Georges, şi de Marina.

Lângă mine, în dreapta, îl aveam pe Charley Londonderry, în stânga pe un general german de aviaţie, care e şi preşedintele clubului. Încât am făcut tot ce-am putut ca să nu arăt ce simt, căci nu voiam să-i necăjesc câtuşi de puţin pe aceşti copii boruşi. Şi am aplaudat, fără să-mi tocesc totuşi palmele, am zâmbit, mi-am dat cu

părerea despre o bonetă şi am trecut peste injustiţia socială a modei „Amt”. Dar ce lecţie, deşi fără o vorbă de dezaprobare. Când ne-am ridicat pentru cafea, francezii, care citiseră „Noblesse de Robe” şi în special colonelul Watteau, domnul şi doamna Lagrange şi Tissandier s-au apropiat discret de mine;, Watteau m-a întrebat:

— Ei, prinţesă, credeţi că puteţi comanda ceva la „Mode Amt?”

I-am replicat:

— Tocmai mă gândeam la ce să mă opresc.

Georges, care era de o veselie nebună, mi-a făcut semn că voia s-o şteargă cât mai repede. Eram, evident, de acord. Iar soţii Londonderry aşijderi… încât, după ce am admirat focurile de artificii pe lac, rachetele, sorii etc. Şi nişte ambarcaţiuni frumoase şi iluminate, pe care le-am aplaudat din toată inima, ne-am luat rămas-bun, înghesuindu-ne cu toţii într-o maşină a aeroclubului german, Circe, Mairi, Charley şi cu mine, bucuroşi că, în fine, ne puteam da frâu liber gândurilor şi schimba adevăratele impresii.

93

Sâmbătă, 25 iunie 1938

Micul meu plan mi-a reuşit. Doamna von Gronau a luat de bun ce i-am spus. Circe a fost invitată la dejun de doamna Ribbentrop. N-o să fie, deci, neglijată iar eu am micile mele aranjamente particulare. În timp ce Georges o să se ducă să ia dejunul, la ora 14, cu şefii de delegaţii, la ministrul Afacerilor Străine (costum de culoare închisă, hotel Adlon), iar domnii delegaţi vor dejuna la Deutscher Ausland Club, eu o să am mica mea sărăbătoare la ambasada Marii Britanii, cu Sir Neville Henderson.

Familia Ribbentrop locuieşte la hotel Kaiserhof. Ieri dimineaţă, când Circe şi Mairi m-au însoţit la hotel, după deschiderea şedinţei solemne şi înainte de dejunul cu

Göring, intrând în ascensorul „numai aur” de la Kaiserhof, aproape că ne-am ciocnit de un bărbat care ieşea. Mic strigăt al lui Circe. Încurcătură a clientului care era cât pe aici s-o răstoarne, grăbit cum era să iasă din ascensor. Cu pălărie moale, mult mai puţin elegant decât la Londra, insul era chiar von Ribbentrop. Nici el, nici eu nu ne-am recunoscut, ceea ce a făcut-o pe Circe să remarce: „Ce figură de zăpăcit avea şi deloc

bucuros să ne vadă. Am să-i spun: Ai evitat-o pe prinţesa Bibescu”.

N-am într-adevăr nicio simpatie pentru Ribbentrop. A fost prieten cu Margot şi cu familia Londonderry, dar nicicând şi cu mine. Cred că-i din şcoala lui Kiillmann, cu tot ce nazismul adaugă acesteia în materie de cruzime şi violenţă.

Nu şi-a considerat misiunea la Londra decât sub semnul complezenţei faţă de scumpele opinii şi preocupări ale celor de pe Wilhelmstrasse. N-a vrut să fie un ambasador care informează, ci unul care, pentru că minte, va dobândi departamentul pe care-l înşală şi va deveni, ca Kullmann, ministru de Externe drept recompensă pentru rapoartele false şi relaţiile rele cu puterea pe lângă care era acreditat. Cazul lui e cât se poate de limpede. Hoesch era iubit la Londra şi de aceea nepopular şi chiar suspect pe Wilhelmstrasse, ca odinioară, în 1912–1913, dar foarte atenuat, prinţul Lichnowsky. Ribbentrop a salutat cu braţul ridicat la Buckingham Palace nu din ignoranţă, ci cu premeditare. A clădit o ambasadă uriaşă cu muncitori germani şi a populat-o cu o armată de lachei nemţi. A dorit ca în interiorul ambasadei sale nimeni să nu ştie ori să rostească vreun cuvânt englezesc, toate astea pentru ca să fie popular la Berlin, în măsura în care era odios la Londra. Nu din prostie, ci din calcul. Şi rezultatul nu s-a lăsat aşteptat. A devenit ministrul Afacerilor Străine.

Germania n-o să fie niciodată informată bine, pentru că e slujită de funcţionari cărora le dictează informaţiile

pe care doreşte să le primească. Este contrariul oricărei diplomaţii.

O agreabilă amintire despre insolenţa-mi naturală mi-a rămas din seara când, plasată lângă Ribbentrop, am participat la marele dineu dat la Londonderry House cu prilejul ultimei încoronări.

Dineul era servit în sala cea mare, unde sunt portretele suveranilor Sfintei Alianţe şi ale Londonderry-lor şi Castelreigh-ilor, cavaleri ai Ordinului Jartierei. Erau de faţă vreo cincisprezece feţe regeşti de diverse mărimi. Regele Faruk al Egiptului şi mama lui, regina Mazli. Prinţesa moştenitoare Iuliana a Olandei cu soţul ei Bernhardt de Lippe. Prinţul moştenitor al Suediei, prinţesa Eugenia a Greciei etc. Etc.

Mai erau prezenţi ambasadorii Franţei şi Germaniei, recte Ribbentrop, prietenul casei, fostul negustor de vinuri de care familia Polignac se slujise spre a-şi desface şampania în America, Ribbentrop, *ambasadorul at large,* omul de încredere al lui Hitler, cel care-i povestea vrute şi nevrute.

Era aşezat la dreapta mea, iar în stânga îl aveam pe Neville Chamberlain, actualul prim ministru, atunci Cancelar al eşichierului. Dineul a început cu şampanie. După dineu urma să plecăm cu toţii la balul Sutherland, unde erau regele şi regina. Eu i-am spus lui Ribbentrop:

— Faceţi ceva pentru mine. Obţineţi de la majordomul şef acest lucru de negăsit într-o casă englezească de asemenea calitate (locuiam la Londonderry House şi ştiam ce spuneam). Aş dori un pahar cu apă şi dacă reuşiţi să-mi fie adus, vă socotesc misiunea reuşită!

În chiar clipa când am spus asta, mi-am dat seama şi de extrema insolenţă a cuvintelor mele. Cerusem apă unui om care o viaţă întreagă plasase şampanie. Cred, însă, că el n-a băgat de seamă maliţia cererii mele; imediat, prin gesturi, a atras atenţia head-buttler-ului şi am căpătat doritul pahar cu apă. Cam asta a fost totul. Mai departe eu m-am conversat cu Neville Chamberlain, iar el cu cealaltă vecină a lui.

La balul Sutherland am dat, însă, din nou de dânsul, ca şi de ceilalţi, de mai înainte. La un moment dat s-a apropiat de mine şi m-a întrebat dacă politica mă interesa. Iar eu i-am răspuns cu cuvintele Hortensiei Cerristori:

— Nu, dar politica se interesează de mine.

Şi n-am mai reluat conversaţia. Nu l-am mai revăzut decât în holul Kaiserhof-ului, ieşind din ascensorul „numai aur", surprins, *prea surprins,* s-o vadă pe lady Londonderry despre care, evident, ştia că sosise de la Londra doldora de avertismente, de reproşuri şi cu buzunarele pline cu liste de persecutaţi vienezi. Există totdeauna un moment când orice individ, femeie sau bărbat, oricât de suspus şi posesor al unui paşaport britanic se simte dator să dea lecţii şi să instituie guvernanţi ai tuturor celor ce se guvernează prost, reprezentanţi sau reprezentante ale Angliei care, la fel ca luna descrisă de Chateaubriand „A fost instituită de Dumnezeu cârmuitoare a abisului".

După ce am organizat, deci, direcţia către care urma să mă îndrept spre a lua dejunul, dar şi locul unde tre

buia să ia masa Circe, explicând doamnei von Gronau că era cu neputinţă ca ea să rămână fără invitaţie, în timp ce soţul ei dejuna cu Ribbentrop, am pornit la drum spre a mă duce să-mi găsesc merindele la Sir Nevill Henderson.

Fusesem anunţată de o scrisoare a lui Charles Mendel. Henderson, a fost prieten cu Ketty Rotschild, soţia lui Eugen

Rotscliild din Viena, cel care, bine sfătuit, i-a instalat la Paris, în strada Michel Ange (în fostul palat al familiei Camastra) şi mai e ministrul Angliei cu succese în Iugoslavia, e prietenul prinţului Paul şi, mai ales, al prinţesei Olga de Grecia şi de Danemarca.

Am impresia că, după succesele din Iugoslavia, e mai înclinat spre Germania decât scandalizat de aceasta, din cauza prieteniei perimate cu Ketty de R. I-a urmat lui Phipps, socotit de Hitler prea ostil Germaniei. Tot ce priveşte prinţesele greceşti e totdeauna favorabil colorat în favoarea Germaniei şi defavorabil Franţei. Ceea ce nu înseamnă că Henderson face la Berlin o altă politică decât cea mai tipică politică engleză. Dar a fost trimis în post într-o vreme când Londra căuta o destindere cu Berlinul, elasticitate şi genul de simpatie despre care Stendhal scria: „Simpatie n-o să avem niciodată destulă".

Trec pragul ambasadei britanice cu un mic frison amuzat, avertizându-mi spiriduşul că dau de piatra de încercare a întregii politid germane de la moartea Kaiserului Friedrich. Intru în casa în care Eduard al

VII-lea a păşit furios şi congestionat după faimoasa-i convorbire cu Daisy Pless. Intru în casa din care Gouschen a ieşit închizând uşa binişor după ce declarase război Germaniei, la 4 august 1914. Această uşă, care dă în stradă, nu prea impresionantă, e chiar aceea care s-a deschis spre a-l lăsa să intre pe aghiotantul lui Wilhelm al II-lea venit să zvârle în nasul ambasadorului decoraţiile engleze pe care, cuprins de o inexplicabilă furie, nepotul reginei Victoria refuza să le mai poarte. Furie cu atât mai nesăbuită cu cât era provocată de surpriza şi de supărarea pricinuită în Germania de intrarea în război a Angliei. Mulţumită dibăciei diplomatice a celor de pe Wilhelmstrasse sau a viciului care-i face să prezinte evenimentele într-o

lumină falsă, dar apreciată de opinia publică germană, Germania e lăsată să creadă că Anglia se va retrage din joc şi n-o să intre niciodată într-un război ce n-a fost niciodată altceva decât un război al Angliei.

Şi iată că se deschide uşa prin care a intrat, leonin, aidoma crepusculului lui Michelangelo, însuşi prea nobilul lord d'Abernon pe care Germania republicană, Germania lui Stresseman, îl numea „Lord protector". De aici au fost trase sforile de la Locarno şi Lausanne.1 După care a fost rândul celor pe care Londonderry îi califică cu dispreţ drept „piticii". Sir Eric şi soţia lui, mica Francis, sora Săritei. Şi în această casă şi la masa

1 Unde au avut loc importante reuniuni internaţionale, încheiate cu acorduri, în deceniul 1920–1930.

ei am să iau eu dejunul, aşa cum Sărită a avut cinstea de a-i oferi unul lui Hitler cu ocazia Olimpiadei, lui Hitler nazistul, delincventul, caporalul nebun. Dar asta-i lumea în care trăim. Îmi reduc, deci, la tăcere, spiriduşul şi intru în această casă de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Sir Nevil îmi iese în întâmpinare. Figura-i de scoţian, cu faţa prelungă, roşie, tânără, sub cenuşa părului şi a mustăţii, aduce puţin cu Jimmy d'Alba, duce de Berwick: aceiaşi ochi mici şi negri, foarte lucitori şi multă eleganţă. Are un trandafir roşu la butonieră şi, ori de câte ori poate, vesta de jerseu pe care germanii i-o reproşează şi care-i dă aerul de a nu se „îmbrăca" într-o capitală ce se închină, de altminteri, în totalitate zeilor stadionului. Ca orice diplomat britanic din afara Londrei, se simte în vilegiatură. Mi se povestise, de altfel, despre această neglijenţă vestimentară voită, pe care eu o aprob şi care mă distrează şi despre mania lui de a nu da dejunuri decât pentru şase, uneori opt persoane, dar de preferinţă pentru două. Ce bine îl înţeleg!

Mă conduce într-o cameră de zi ale cărei ferestre se

deschid spre stradă, într-un parter înalt, unde găsesc, tolănite în fotolii adânci, familiile Poncet şi Davignon (ministrul Belgiei). Doamna Davignon e prietenă cu Henderson. Sunt bucuroasă că suntem doar între noi şi că vom putea înnoda conversaţia într-o atmosferă pe care o presupun favorabilă. François Poncet adoptă imediat atitudinea puţin sfidătoare, puţin forţată, a unui ambasador francez aflat în casa unui ambasador

britanic. Nici Charles de Chambrun nu se putea dezbăra de această dorinţă de a străluci faţă de un englez, care se preface totdeauna şters. Ceea ce îmi aminteşte de Sir George Clark la Constantinopol.

François Poncet vorbeşte ca un ins a cărui părere contează. Cunosc maniera şi-mi vine să-i strig:

— Degeaba! Pe loc repaus!

Doamnele François Poncet şi Davignon, foarte amabile.

Pomenesc, suspinând, de viitoarele lor vacanţe pe care le aşteaptă ca un cerb însetat.

— Ce obositoare, ce monotonă e viaţa asta protocolară!

Eu îmi cer iertare pentru că, prin prezenţa noastră ia Berlin, am mai adăugat o corvoadă la cele pe care le îndeplinesc. Doamna François Poncet a trebuit să-şi întârzie plecarea la Paris pentru a da diseară un mare dineu şi un bal Federaţiei Aeronautice Internaţionale. Le asigur pe amândouă de admiraţia mea pentru soţiile şefilor de misiuni diplomatice. Pentru răbdarea, pentru memoria, pentru inepuizabilul lor izvor de forţată amabilitate. Le spun:

— Eu fac doar zece zile pe an şi chiar zilele astea ceva care aminteşte de ceea ce dumneavoastră faceţi tot anul şi de multe ori îmi spun că n-aş fi în stare să continuu mai mult de şase zile de-a rândul.

Ele râd şi se aliază pentru a-mi spune, ca perfecte

diplomate ce simt, că ştiu că eu o fac mai bine decât dânsele, că mi-au citit cărţile şi că e o fericire că-mi pot pune în valoare talentul, în loc să duc viaţa lor ce devine atât de repede neinteresantă. Complimentele lor, care

se încrucişează şi-şi fac unul-altuia ecou, fiecare citând, pe rând, câte una din cărţile mele tocmai citite, mă amuză pentru că încă izbutesc să mă mire. Trăind în România sunt atât de obişnuită să nu aud vreodată un asemenea compliment, încât cele pe care le primesc au încă toată prospeţimea noutăţii.

După acest schimb de amabilităţi, în cursul căruia cei trei bărbaţi s-au grupat lângă şemineu şi au schimbat – cel puţin, aşa cred – ultimele ştiri venite de la Praga, trecem la masă.

Eu stau lângă Henderson (în stânga lui), iar François Poncet în tre Anglia şi Franţa, ca altădată în maşina lui Paleologue plecând să caut aceste două puteri la ultimul cancelar al Rusiei, domnul Stiirmer, în octombrie 1916.

Cele două puteri se numeau atunci Sir George Buclianan şi Maurice Paleologue.

La dejun, conversaţia generală, după care François Poncet, aflând că după aceea trebuie să mă duc la Karinhall, la Feld Marschall, îmi spune:

— Cereţi să vedeţi trenul.

— Cum aţi spus, trenul? Dar la Karinhall eu mă duc să văd zimbri.

El repetă:

— Cereţi să vedeţi trenul.

Cuvinte misterioase pe care le voi înţelege abia diseară. Le dau ştiri din Paris. În ajunul plecării am cinat cu Paul Reynaud. François Poncet are atitudinea sceptică a diplomatului căruia i se vorbeşte de un politi

cian ce, prin definiţie, nu înţelege nimic din politică, aşa cum e ea concepută de un diplomat. Pare foarte descurajat. Trăieşte de şapte ani la Berlin. A văzut tot. Ştie tot. Îi comunic lui Henderson spusele lui Charles Mendel:

— Mă tem de încăpăţânarea lui Beneş; Hodza, Krofta înţeleg mai bine. Ce păcat că nu l-am avut pe Osusky în locul lui Beneş sau pe prietenul nostru Jan Masaryk, care pare realmente conciliant.

Abia terminasem dejunul, că şi suntem anunţaţi că automobilul feldmareşalului e în faţa porţii.

Îmi iau la revedere de la François Poncet şi de la cei doi Davignon. O să ne revedem diseară la ambasada Franţei. Mi se urează *drum bun* la Karinhall. Îmi amintesc de cele spuse de Gauquier: „Francezul are obsesia soţului încornorat”.

Dar ca să-mi înşel gazda mă duc eu la Karinhall? Evident nu. Nevil Henderson mă însoţeşte prin saloanele şi anticamerele ambasadei lui. Şi, deodată, spre marea-mi surpriză, şi poate şi a lui, îl descoperim, în mijlocul holului, pe arhanghelul însărcinat de Göring să ne escorteze la Karinhall. Georges a rămas în maşină. Însuşi aghiotantul lui Göring a venit să mă caute – şi ce aghiotant! De obicei eu nu observ frumuseţea bărbaţilor sau cel puţin nu de la prima vedere. Dar acest tânăr ofiţer, aviator, aghiotant, a fost atât de evident ales pentru prestanţa lui à la Sfântul Mihail, prinţul miliţiei celeste şi pentru chipul lui, încât nu mă pot împiedica să dialoghez cu propriu-mi demon.

103

Poftim, asta-i propaganda despre care mi s-a vorbit. Aceea care introduce elementul numit geniul speciei, cum spunea Schopenhauer, în jocul celui de-al Treilea Reich.

Aşa a fost cucerită contesa Ciano, Adda, naşa lui Frăulein Göring. Demonul meu se amuză constatând adevărul bârfei

relatate de Franco. De altfel, sistemul nici nu-i nou. Napoleon îl utiliza pentru arhiducese şi pentru Curtea de la Viena. Îl trimitea ca mesager al zeilor pe tânărul general Lemarrois, un normand cu ochi albaştri, părul auriu şi tenul roz, cum l-ar fi visat Gobineau.

Arhanghelul Mihail se înclină dinainte-mi, îşi ia o „facia graciosa” şi mă răpeşte lui Henderson care consimte. Aghiotantul lui Göring deschide portiera unei uimitoare maşini scunde, scânteietoare, condusă de un militar. Georges e înăuntru. Maşina e de un lux fără cusur, nicheluri strălucitoare, o piele impecabilă, totul cromat, frumos, nou.

Gonim prin poarta Brandenburg şi, fără veste, demonul meu începe iar să sporovăiască.

„Ce ciudăţenie! După ce am trecut pe sub această poartă într-o maşină ce consuma benzină plătită de Statul german în 1909, alături de moştenitorul imperiului german intrat în istorie sub numele de al doilea Reich, mai trec o dată pe sub aceeaşi poartă Brandenburg într-o maşină care şi ea consumă benzină plătită de Statul german, numai că acum maşina e a stăpânului secund al celui de-al Treilea Reich. Ce teatru îndrăcit. It is a tale told by an idiot…”

104

Aşezată cuminte lângă Georges, gonim, dar, spre Karinhall prin poarta Brandenburg care, îmi spun, l-a lăsat să treacă şi pe Napoleon cu armata lui. Bunicul, cum spune Georges de când am publicat memoriile micii Émilie, prefaţate de Frédéric Masson şi omologând ilustra descendenţă a mâinii stângi, până atunci ţinută secretă. Demonul meu se distrează mai departe în felul lui, strict confidenţial.

Ieşim din Berlin; periferia Berlinului, igienică, edenică. E o vreme frumoasă. Peste câmpia verde şi albă arde un soare argintiu. Încerc o impresie de primăvară nordică târzie care a fost atât de puternică când aveam douăzeci de ani şi pe

care o regăsesc şi acum proaspătă, intactă, aromitoare. Vremea socului, liliacului. Inversul frunzelor lor argintate.

Câmpia din împrejurimile Berlinului pe o rază de o sută de kilometri e mult mai deşertică decât cele care înconjoară Parisul sau Londra; invadată de nisipurile Brandenburgului, e fertilizată de canale şi înfrumuseţată de dragele păduri de pini, dar încă pustie, extrem de solitară, fără a fi, totuşi, sălbatecă: e goală, pură. La o răscruce de drumuri, aghiotantul arhanghel ne atrage atenţia că străbatem o nouă autostradă, imensă panglică de beton gri-argintiu, ca o lamă de spadă, întinsă peste câmpie. Autostrada trece peste canalul Hohenzollem. I-au păstrat, deci, numele. Perfecţiunea şoselei, aceea a maşinii, viteza, anotimpul, soarele luminos îmi dau o stare de beţie. Un prim lac înconjurat de păduri, apoi un altul. După care intrăm într-o pădure mai

înaltă şi mai adâncă. Drăcuşorul din mine tresare! Ne apropiem de casa Căpcăunului.

„Păduri mari ce mă înspăimântaţi ca nişte catedrale”.

Priviri fugare peste un luminiş, undeva departe ţâşneşte un stol de şoimi. Sperăm să vedem bizonii, dar ei rămân invizibili. Drumul prin pădure e lung, coteşte, se afundă şi mai mult în umbra deasă, iese la soare şi, în fine, încep să se ivească acoperişuri lungi şi joase. Acoperişuri de pai, rustice, apoi colonade albe; am ajuns. Iată curtea pătrată, în faţă mistreţul de bronz, totem al locului, pe un soclu zidit într-un bazin cu nuferi albaştri şi roz. Tăcută, maşina opreşte în faţa porţii ciudatei reşedinţe. Am ajuns.

Aghiotantul ne conduce, servitori în alb ne însoţesc şi trecem, dintr-o anticameră albă şi elegant mobilată cu stejar lustruit, într-un salon ornat cu tapiserii franţuzeşti din secolul al XVII-lea, destul de mediocre, prea mari pentru încăperea largă şi joasă care le adăposteşte. În acest salon

de aşteptare, suntem aproape numaidecât ajunşi de familia Londonderry, Charley, Circe, Mairi, acompaniaţi de Herr Schmidt, interpretul. Charley şi Circe cunosc Karinhall-ul, dar un Karinhall mult mai modest. Spun că abia dacă recunosc locurile după doi ani de când n-au mai fost, întrucât clădirile se întind acum pe o suprafaţă mult mai mare. Ce vedem noi acum e un Karinhall mărit, triplat, pe măsura ascensiunii stăpânului. Arcade albe, clădiri joase, acoperişuri de paie groase, dar spaţioase, cu aerul unor colibe de pădure, a unui randevu de

vânătoare, dar pentru coloşi, pentru maeştrii de vânătoare al celui de-al Treilea Reich. Suntem apoi din nou poftiţi într-un salon de aşteptare, decorat tot cu tapiserii franţuzeşti din secolul al XVII-lea, destul de grosiere, care nu sunt la înălţimea încăperii, dar coloritul lor viu, căruia le corespunde un plafon pictat, produce un efect destul de agreabil, în contrast cu pereţii albi, de o mar e simplitate. E genul de efect pe care l-am căutat în salonul meu din insula Saint Louis, la mii de kilometri depărtare, atât în spaţiu, cât şi în timp.

Cât aşteptăm, privirea mi-e atrasă de o mobilă, un soi de altar pentru zei lari moderni: cu fotografii semnate, înrămate, unele chiar cu coroane. Ţin să mă uit şi văd: regele şi regina Italiei, prinţul de Piemont (nu şi prinţesa), Mussolini, autografiat ca şi ceilalţi, dar cu dedicaţie. N-am, însă, timp să citesc. Îi zăresc pe regele Boris al Bulgariei, pe prinţul Paul al Iugoslaviei, dovadă certă a infiltrării Germaniei la Dunărea de Jos şi, în fine, pe Charley Londonderry în persoană. Cum e lângă noi, îi atrag atenţia asupra propriei imagini în excelenta companie… Mă amuz cu spiriduşul meu că fotografia lui Carol al II-lea mai lipseşte încă de pe această comodă. Încă nu se află pe această comodă-altar. Deci lucrurile stau încă bine, în

aşteptarea luigoring, în adăstarea a ce trebuie să urmeze. Şi deodată, uşa se deschide: iată-l.

E numai în cămaşă, dar ce cămaşă! Şi ce braţe! Georges, care-mi intuieşte uluirea, îmi şopteşte la ureche: „E uniforma lui de mare maestru de vânătoare”.

107

Ah! Bine. Şi eu care, atât de inhibată de prejudecăţi vestimentare cum sunt, eram gata să mă mir că îndrăzneşte să se prezinte în faţa noastră în cămaşă de noapte, în *shaving costume* sau ca un jucător de tenis fără rachetă. Căci are un aspect şi mai uimitor decât prima oară. Cămaşa e de un alb strălucitor, iar mânecile-i largi fac falduri, ca bluzele ţărăncilor transilvane. Ceea ce mai adaugă ceva la nota de feminitate pe care am remarcat-o prima oară, la aerul de slujnică uriaşă care-l face să semene cu mătuşa Bebe Starjanska care, la rândul ei, semăna cu mareşalul Ney devenit bucătăreasă. În timp ce ne arată casa, am tot răgazul să studiez amănunţit omul. Mă folosesc de lornieta de buzunar, the famous black Hopper, pentru a privi mobila, tablourile, piese rare, toate bogăţiile pe care ni le arată şi, în acelaşi timp, căutătura-mi ascuţită, sigură şi redutabilă, se plimbă în trecere asupra persoanei lui, din care nu-mi scapă nimic. Şi văd: peste uimitoarea cămaşă se încrucişează o vestă verde, de stofă aspră, o jiletcă de vânător, croită din ceea ce ei numesc Jägerstoff. Această jiletcă verde e butonată cu colţi de animal, galbeni, ascuţiţi, fioroşi.

Nu ştiu cărei fiare au aparţinut. Va trebui să întreb. Dar, fără să vreau, găsesc că această podoabă de dentist e respingătoaie. Astfel îmbumbată, jiletca prăzulie e încinsă cu o uluitoare centură care dezvăluie pasiunea pentru avuţii palpabile şi sunătoare a noului Heliogabal. Căci centura e de aur, de aur veritabil şi alcătuită dintr-o succesiune de frunze de stejar din aur

fin, cizelat. Din Rheingold, aurul Rinului. Aşadar, şoldurile lui Göring sunt încinse cu aurul Rinului. Frunza de stejar, simbol al forţei, înconjurând şoldurile lui Hermann Göring. Ce simbol, o Loreley!

De această uimitoare centură aurită, însoţită de buna-i faimă, atârnă un pumnal de aur cu mânerul de asemeni cizelat. Croit spre a servi la mistreţi, care mă face să mă minunez că gazda noastră se împodobeşte cu el în casă şi când e vorba doar să ne servească ceaiul! De ce o asemenea armă? De altfel, mă întreb în gând, de ce tot acest unicat extraordinar care se numeşte Göring şi care nu poate fi explicat decât prin sufletul german şi numai prin el. Cum o ia înainte în faţa fiecărei uşi, „leading the way" 1, am tot răgazul să-i studiez silueta, mersul, spatele, fără a fi stingherită de luciul magnetic al ochilor lui albaştri înfundaţi în orbitele adânci, întunecate. Toată frumuseţea omului e în ochii lui, dar urâţenia e amplu răspândită pe tot restul. Văzut din spate e de un caraghioslâc de necrezut. Ar putea face succesul unui circ. E un marţafoi şi memoria îmi aminteşte de atitudinile şi felul de a fi al lui Zufall.2 Pantalonii prăzulii, de aceeaşi culoare cu jiletca, se umflă pe fundu-i enorm, fără a-l ascunde, ci mai degrabă subliniindu-l şi cad peste nişte glezne nu prea groase, disproporţionate faţă de tot restul, iar ceea ce urmează, gleznele-i fără vigoare, sunt îndesate în

1 Deschizând drumul (în engl., în original)

2 August Zufall: valet al socrului şi apoi al soţului Marthei Bibescu

nişte botine de o incredibilă inelegantă şi, printr-un rafinament inspirat de nu ştiu ce sucub vicios scăpat din Noaptea Valpurgiei, ciorapii ce-i acoperă gleznele subţiri

sunt nişte ciorapi feminini de mătase bej. Nu-mi vine să cred lornietei. Mă uit stăruitor, de mai multe ori. Se poate? E cu putinţă? Această găselniţă a geniului comic ce pare să dirijeze de departe şi de sus toată tărăşenia asta! Acest mare maestru de vânătoare, acest ins sever care ne primeşte cu pumnalul la brâu, cu pieptul înstelat de colţi de fiară smulşi din boturi de animale ucise de spada lui se termină brusc prin nişte cioturi bicisnice îmbrăcate într-o reţea de mătase subţire. Nu pot să-mi vin în fire. E ca şi cum aş fi descoperit, în acelaşi timp, slăbiciunea forţei de care nazismul face paradă. Ciorapi de mătase, ciorapi de femeie! Mai întâi dichisul sportiv, războinic, rustic şi apoi această greşeală, această revelaţie a adevăratei naturi, deficiente, slăbănoage.

„I should prefer to be found dead în a ditch” 1, cum spunea C.B.T. Despre un ins care n-avea un costum chiar aşa de pitoresc ca acela ai lui Göring. Iar pe lângă toate celelalte, brăţări la mâini şi, poate, şi la glezne, dar ele nu pot fi văzute din cauza botinelor şi, apoi, inelele. Unul verde pentru prima soţie şi altul roşu pentru a doua, focuri de poziţie, focuri alternante, smaragde, rubin.

1Aş prefera să fiu găsit mort într-un şanţ (în engl., în original)

Şi spre a da şi un sens olfactiv acestei reprezentanţii, se mai întâmplă şi aşa ceva. În această casă plină de ferestre şi de curenţi de aer cinegetic, când stăpânul ei mă conduce prin săli, anticamere, saloane şi coridoare surprind în trecere adieri de parfum ce vin dinspre el. Aerul trece prin mânecile bufante ale cămăşii şi se umple de efluvii de verbină. Trebuie că a sacrificat un întreg flacon de verbină spre a-şi parfuma subsuorile înainte de venirea noastră. Acest parfum verde, stângaci imitat după planta pe care o iubesc, mi-a fost din totdeauna dezagreabil. (Amintirea

poveştii cu sărurile de baie de la Petrograd şi de deruta bietului Paleologue).

Dintr-un mare hol, gen Nibelungen, decorat în spiritul celorlalte, pentru dragoni din Fliegende Blätter ale copilăriei mele, dar frumos prin proporţii şi prin imensa-i verandă acoperită cu sticlă – de unde privirea lunecă spre lacul argintat din mijlocul întinsei păduri – trecem într-un soi de Schatzkammer, încăperea tezaurelor, unde gazda noastră manipulează cupe din aur ornate cu pietre mediocre, topaze, ametiste etc., exact pe gustul reginei Maria de pe la 1900. Aceste daruri somptuoase, barbare şi, mai ales, de prost gust i-au fost oferite de oraşe din Germania şi de diverse confrerii.

Mă silesc să nu zâmbesc; n-are niciun rost să stric cheful acestui copil mare, proprietar atât de bucuros şi atât de mândru al acestor avuţii de o zi, al acestor bijuterii vulgare. Mă gândesc la vitrina de la Chequers,

plină de bijuterii delicate, la cutiile cu moaşte, la cruce, la vaporaş.

În sfârşit şi un obiect frumos, chiar un vaporaş, cadou al regelui Angliei. Cred că William şi Mary l-au dăruit Hamburg-ului şi că acest oraş, ce nu mai e hanseatic de la Hohenzollerni, i l-a oferit recent, ca ofrandă de împăcare a divinităţii, lui Göring, noul Faffner (dragon ce apără tezaurele).

Noul dragon ne conduce, mai departe, în marş, prin vasta-i reşedinţă, mai complicată decât pare la prima vedere. Circe şi cu mine schiţăm politeţi pe dinaintea fiecărei uşi; ea mi se adresează cu „Madame la Princesse”, face un gest, iar eu trec prima, ca s-o scurtez. De altfel, nu vreau să-l pierd nicio clipă din ochi pe Göring, care mă amuză teribil. Mimica, magnetismul, megalomania lui sunt la fel de distractive ca acelea ale unui copil. Ţin să mă joc cu el ca pisica-tigru cu un pui de om. Căci nu există cineva

mai vulnerabil decât el. Ideea asta mă încântă, fără s-o arăt şi o cred exactă. Ea i-ar mira nespus pe germani, care-l consideră o sperietoare sigură cu care să atragă păsările pe care doresc să le mănânce, ciocârliile engleze, franceze; pe care vor să le înghită. Ceva similar cu vânarea marelui duce, în care rolul marii cucuvele e interpretat de feldmareşalul Hermann von Göring.

Ajungem în faţa a două uşi mari, sculptate, care seamănă mai degrabă cu nişte uşi de ascensor. Sunt încununate de mici statui aurite, patru pe fiecare dintre ele. Göring îmi spune că una dintre ele duce spre

apartamentul lui, cealaltă, geamănă, la câţiva metri de ea, spre apartamentele soţiei sale.

Îmi atrage atenţia asupra statuilor poleite cu aur. Primele patru îl simbolizează chiar pe el în cele patru ipostaze: Hermann Göring aviator, Hermann Göring patron al artelor, Hermann Göring patron al planului de patru ani, Hermann Göring mare maestru de vânătoare, cel pe care-l vedem.

N-am timp să examinez cei patru omuleţi auriţi şi e păcat.

Deasupra uşii care duce spre soţia lui, cele patru femei o reprezintă pe dânsa în cele patru roluri principale pe care le-a interpretat când era actriţă a teatrului subvenţionat din Berlin. Cred că una din statuete o reprezintă în rolul Margaretei din „Faust”. *A* venit, aşadar, să locuiască în casa botezată după primul amor al lui Göring cu aureola eroinelor cărora ea le dă viaţă pe scenă.

Toate acestea sunt în armonie cu personajele jucate în teatrul european, în care sunt amândoi angajaţi. Comediante, tragediante, nimic nu se schimbă în actul de a oferi comedie celor care o acceptă.

Din acest mare coridor trecem într-o încăpere plină de arme de preţ, palid reflex, extrem de palid, al admirabilei

armurării a palatului din Madrid. Ce parveniţi ai civilizaţiei şi artei sunt aceşti bieţi germani. Am văzut prea multe, am văzut tot, dar – arătându-mi panopliile lui – Göring nu bănuieşte comparaţiile la care mă dedau eu cu uşile închise, în palat, în camera

113

obscură a memoriei. E greu, ca să nu spun imposibil, să mă facă să-i admir achiziţiile şi, totuşi, iată că scoate dintr-un dulap cu uşi de sticlă puşca care a aparţinut prinţului Eugeniu de Savoia. Patul îi e în întregime încrustat cu argint. Ceva mai departe, pe o masă, într-o cutie lungă de piele uzată, se odihneşte „Napoleons Schwert”.1

— „Ce”? exclamă Georges şi Göring confirmă că e sabia de la Waterloo.

Ne aplecăm cu toţii asupra cutiei în care doarme spada marelui delincvent în materie de triumfuri, cum îl numea Chateaubriand, marele dătător de rău exemplu, cel pe care-l iubesc pentru că a fost cât pe aci să „facă Europa”, iar cei de după dânsul care au mai încercat au eşuat lamentabil. Din partea lui Georges spada se alege, însă, cu o căutătură extrem de inchizitorială. Îmi murmură la ureche:

— Asta n-a fost niciodată sabia lui Grand-Papa, ar fi avut vulturul şi cifrul lui. E cel mult a vreunuia dintre generalii lui. Vreun anticar le-o fi vândut gogoaşa…

Indignarea lui mă distrează. Göring nu ştie că-şi arată trofeul strănepotului lui Napoleon. Vreau să mă conving. Zăbovesc puţin din „urmărire” pentru a-l lăsa să se mai depărteze, apoi – revenind câţiva paşi – fac semn interpretului şi-l întreb pe Herr Schmidt

1 Sabia lui Napoleon (în germ., în original)

114

dacă poate deschide cutia cu spada spre a-mi permite să văd inscripţia şi citesc:

„Spada a fost găsită în trăsura împăratului la Waterloc”. Deci în trăsura capturată de ofiţerii lui Wellington. Tot ea a furnizat şi ustensilele de călătorie, obiectele de toaletă din aur pe care le-am văzut la Ashley House din Londra. Spada a fost dăruită de Wellington lui Bliicher, cel care a sosit înaintea lui Grouchy, iar Bliicher a făcut-o cadou corpului cadeţilor, Kadetten Korp, din Potsdam. Revoluţia germană a făcut tabula rasa din corpul de cădeţi, iar spada fără corp şi-a aflat, în fine, stăpânul când naţional-socialismul biruitor, punând mâna pe ea, a oferit-o lui Göring. Totul se explică. Spada prizonieră şi-a găsit un nou temnicer.

Din sala armelor trecem în apartamentele mai întinse, acelea ale pergamentelor, unde sunt patente date de Friedrich unui strămoş al lui Göring. Cărţi, manuscrise, pergamente. Iar de acolo mai departe. După anticamera în mozaic roman dăruită de Mussolini, al cărui drăguţ decor e un mistreţ cu ţepii zburliţi care se aţine, ca şi cel din curte, printre nimfe, trecem de la arta franceză la cea italiană, de la maeştrii olandezi la flamanzi, şi deodată iată-ne în sfânta sfintelor, goticul german, sută în sută german, care conferă biroului lui Hermann Göring un decor categoric naţional-socialist. Aluzii la Faust, la Calvin, la Wotan. Câteva trepte în fundul încăperii, câteva trepte suitoare, uşi boltite, mici şi joase şi suntem în cuibuşorul suprem. Cu mâinile la şold, Göring explică:

— Asta-i camera de meditaţie. Hier denke ich.1

în această celulă strâmtă a cărei unică lucarnă dă spre lacul argintat, fremătător, totul e numai lemn, totul aminteşte de vremea cavernelor sau, măcar, de felul cum îşi imagina Wagner că trebuia să fi fost mobila şi ustensilele din epoca incertă a lui Siegfried şi Brunhilde. Mă uit la omul care a pus să i se construiască în casă o cameră în care să gândească. Monumentala-i naivitate îmi distrează la

nebunie spiriduşul. Şi inventez un dialog:

„— Demonul: domnule Göring, aşadar aici gândiţi? Deci nu gândiţi tot timpul?

Domnule Göring, sunteţi un fenomen.

E ca şi cum ne-aţi spune nouă, spiriduş şi prietenului meu, Socrate. Mie, nu mai puţin demon şi vechiului meu prieten Descartes:

— Vin aici să respir.

— Deci nu respiraţi tot timpul?

Cu alte cuvinte, în restul casei puteţi să nu gândiţi?

Deci nu sunteţi, scumpe domnule Göring?

A fi sau a nu fi, scumpe domnule Göring.

Uneori, deci sunteţi, când gândiţi aici, iar restul timpului nu sunteţi. E realmente fantastic, domnule Göring. Minunat, scumpe domnule Göring. Dar, vă rog să mă credeţi, nu insistaţi prea mult. Vă vorbesc în propriul dumneavoastră interes.”

1 Aici gândesc (în germ., în original)

În şir indian ieşim din camera de meditaţie. Trecem din nou printr-o altă sală, apoi prin alta şi iată scara care duce către camera puştilor, a trofeelor vânătoreşti. O străbatem, rapid. Iar acum urcăm spre pod, unde ne aşteaptă o surpriză. Şi ce surpriză. Acolo e trenul, faimosul tren pe care François Poncet dorea să-l văd. Şi, într-adevăr, îl văd, cu ochii mei, pe care trebuie să-i frec ca să nu cred că visez.

Un spaţiu de câţiva metri pătraţi e în întregime ocupat de o fantastică jucărie. O reţea completă de cale ferată, kilometri de şine ca văzute din avion, tunele, pasaje de nivel, poduri de fier; staţii, gară de triaj; linii de garaj; magazii; hambare; garaje; macazuri; gări.

Iar printre toate astea, luminate de semnale electrice când roşii, când verzi, gonesc cu mare viteză trenuri de

marfă, trenuri cu buşteni, vagoane de vite pline ochi cu animale. Aşezat la o mică claviatură alcătuită din butoni luminoşi care se aprind pe măsură ce-i mânuieşte, sprijinit pe dosul lui stăpânul casei se joacă cu această reţea feroviară liliputană. Schimbă trenurile de pe o linie pe alta, manevrează semnalele şi convoaiele se încrucişează, se depăşesc, se evită, duduie când trec peste poduri şi tunele. E un joc fascinant care ne ţine pe toţi imobilizaţi de surpriză şi amuzament în jurul circului în miniatură. Göring se distrează ca un copil. Nu se îndură să renunţe la manevrarea trenurilor şi noi nu contenim să le privim evoluând sub căutăturile noastre, ca o perfectă imitaţie a ceea ce s-ar petrece pe pământul văzut din înaltul cerului într-o zi de mobi

lizare. Şi, deodată, pe un fir invizibil, trece un mic avion care bombardează trenurile. Apoi un altul şi încă unul.

Herr Schmidt se crede îndatorat să-mi explice:

— Acest joc a fost instalat în pod spre a-i distra pe nepoţii mareşalului.

Părăsim cu părere de rău, şi ce părere de rău, podul în care gazda noastră se distra atât de vădit cu jocul lui şi cu surpriza noastră, pentru a ne îndrepta spre o altă parte a acestei nemaipomenite case. Ni se arată, anume, marea sufragerie pentru festinurile partidului şi cea mică, intimă, când vine Hitler. De altfel, acesta şi urmează să vină curând ca s-o boteze pe micuţa Göring, pe Edda.

În toate încăperile sunt flori, admirabile ghivece cu crini, trandafiri. Dar nu ştiu de ce, între aceste flori şi decor există o nepotrivire. Ceea ce prezidează la aceste aranjamente florale e mai degrabă conceptul de flori, decât dragostea faţă de ele. Instantaneu, compar această profuziune de flori cu aceea, infinit mai rafinată, a aranjamentelor florale din casele lui Philip Sassoon, Laura Lovat, Violet Leconfield. Nu

suferă comparaţie. Ce-mi place e lumina. Sunt fermecată, ca totdeauna, de soarele de vară din ţările nordice care zvârle săgeţi de argint, săgeţi de diamant. Acest ceva nostalgic, feeric, ce poate fi întâlnit doar în lungile zile palide de iunie, se scufundă în câmpiile nisipoase şi împădurite ale Brandenburgului. De fiecare dată când pot privi printr-o fereastră, admir. Dar tot de fiecare dată, când trebuie să văd ce se află în încăperi sunt mai puţin admirativă.

În sfârşit, după mai multe ocoluri, ajungem la ce se

petrece în subsolul acestei case, căreia tocmai i-am vizitat podul. Şi iată-ne transportaţi, de spiriduşi, în casa lui Leon Ghica de la Dumbrăveni, în faimoasa baie cu pereţii acoperiţi de faianţă albă şi cuprinzând toate aparatele destinate să împrumute trupului zvelteţea tinereţii. Iată, traduse în nichel, toate mijloacele de a fi spălat, masat, frământat, subţiat, deridat. Şi totul perfect inutil.

Există aparate ataşate unor fotolii de dentist şi rezervate îngrijirii frumuseţii, masajului facial, fără să aflăm dacă e vorba de frumuseţea lui Emrny (doamna Göring) sau a lui Hermann. Dar acesta insistă: aceşti cilindri de fildeş, fierbinţi sau reci, destinaţi să reducă bărbia dublă la una simplă sunt un cadou al lui Elisabeth Harden pentru marele maestru de vânătoare în persoană. Iată-ne, dar, edificaţi.

Ieşim din domeniul unde, de la calul mecanic, se trece în baia cu aburi, pentru a intra în marele hol unde ni se oferă gustarea.

În clipa aceea apare şi Emma, urmată de cumnatele doamne de onoare; ceaiul e servit de dânsa, asistată de subrete costumate în porţelanuri de Saxa. După fragii cu smântână e adusă şi mica Edda în leagănul ei. Aduce realmente cu un trandafir, pe cap polen de aur, o piele sidefată şi mânuţele ca nişte părăluţe. Toţi invitaţii se

înghesuie. Circe vesteşte că o să-i trimită din Irlanda o rochiţă de dantelă. Nu pot să rămân mai prejos. O să se aleagă, deci, cu o rochie brodată pe Valea Prahovei. Mămica este foarte mândră şi spune, pe un ton pe care-l vrea foarte firesc:

— Gândiţi-vă că eram căsătoriţi de mai bine de trei ani. Aproape că încetasem să sper şi, poftim, a venit! Soţul meu voia să avem o fetiţă. Nu găsiţi că-i seamănă?

Şi atunci am văzut lucrul cel mai ciudat. Emma a ridicat trandafiraşul din coşul doldora de museline şi dantele şi l-a plasat în braţele tăticului, tolănit ca o broască ţestoasă în fotoliul lui, cu braţele şi picioarele răscrăcărate şi aşteptând. Acesta, cu o expresie de evlavie, gingăşie şi infinită tandreţe, a preluat mica povară. Aducea mai mult ca oricând cu mătuşa Bebe Starjanska, dar cu un plus de duioşie şi un gest matern de doică grăsană pe care dânsa nu-l avea.

Acest spectacol dat de ferocele Göring legănându-şi fetiţa avea, în acelaşi timp, ceva grotesc şi înduioşător.

„Căci inimile leilor sunt adevărate inimi de părinte”…

Până la urmă ne-am smuls, totuşi, din mrejele acestui ciudat spectacol spre a merge să vedem trandafirii din grădină. Soarele scăpăta, fără a-şi pierde din culoarea argintie, săgeţile sale furnicau în lacul de la poalele parterului de trandafiri. Era momentul ca Londonderry să-i spună lui Göring ce aveau de spus. Aşa cum Circe îmi scrisese, îmi spusese şi repetase „they must behave themselves, otherwise we shall never come again to this country” 1. O mixtură de

1 Trebuie ca ei înşişi să acţioneze, altminteri n-o să mai venim niciodată în ţara asta (în engl., în original)

morgă britanică, de bunătate, de naivitate, de dorinţă de

a fi de folos care o făcuse să vină în Germania cu poşeta plină de liste de evrei persecutaţi încredinţată la plecare de iady Halifax sau de Ann Chamberlain ca un soi de lest.

Încât, în timp ce noi priveam admirativ trandafirii, Charley şi Göring, puşi în situaţia de a comunica de indispendabilul Herr Schmidt, se aţineau de cealaltă parte a parterului la distanţa necesară spre a nu fi auziţi de noi. Ghiceam atât de bine ce-şi spuneau, că nici nu doream să-i aud. Göring avea acum un aer obstinat; gura-i mare, cu buze subţiri, era mai mult decât închisă; era încleştată, iar felul cum asculta îi trăda dezacordul. Întreaga-i făptură părea a spune: nu. Un „nu" categoric, absolut. În cămaşa albă şi ţinuta-i ieşită din comun aducea cu un actor pe care regizorul şi suflerul, în civil, încercau să-l înveţe rolul.

Charley avea faţa-i prelungă, îngrijorată, aerul de plictis şi de superioritate cabalină care-l caracterizează atunci când n-are motive să fie mulţumit. Expresia-i de Londonderry gata să se sinucidă strângându-şi cravata. Reprezenta la perfecţie spiritul Castlereagh ce se preschimbă în Londonderry.

Herr Schmidt se întorcea când spre unul, când spre altul, ca un heliotrop sensibil la căldura cuvântului. Scena dura demult. Georges, care se plictisea cu femeile, îmi făcea semn că era cazul să plecăm. Circe voia s-o luăm cu noi pe Mairi, aşteptată seara de un tânăr cu care urma să iasă prin Berlin. Dar în timp ce

ea îmi şoptea, pe de o parte, ca Mairi să vină cu noi, Georges îmi spunea:

— A, nu, n-o să ne simţim bine în maşină înghesuiţi. Ei să plece cum au venit.

Câteva clipe de ezitare. Nu se ştie cine pleacă şi cine rămâne. Circe n-are aerul că ar dori ca discuţia dintre Göring şi soţul ei să se scurteze. Georges e nerăbdător.

Vrea să plece, Göring ştie, de la ultima vizită a lui Charley, că acesta nu mai exercită nicio autoritate asupra Foreign-Office-ului, singurul care răspunde de politica externă britanică. E prea puţin entuziast. Are aerul unui ins care vrea s-o lase baltă. Circe, la rândul ei, vede crescând în societatea engleză valul anti-german, sporit de Anschluss, de persecutarea evreilor şi catolicilor, ceea ce îi ridică împotriva nazismului deopotrivă pe ducele de Norfolk, Earl Grand Marschall of England şi pe lordul Rotschild. Ceea ce nu-i puţin.

Dar iată că amicii noştri se despart. Spunem rămas bun Karinhall-ului, trecând din nou prin colonada deschisă, cu statuia de bronz a primei soţii, suedeza moartă, Karin, prea scumpa, care a şi dat numele Karinhall-ului. Adio cavernei, grotei, cortului vânătoresc, răstimpului petrecut în pădurile în care biruitorul şi-a grămădit avuţiile. Amestec de flori şi blană de fiare, rezumat a ceea ce se întâmplă în mintea unui barbar ajuns în fruntea bucatelor şi a puterii, rezumat pentru mine de extraordinarul şemineu asupra căruia stăpânul locurilor îmi atrage, mândru, atenţia. Şemineul e alcătuit dintr-un fragment de capitoliu grec, din altul de

coloană romană şi de o coloană gotică, deasupra cărora se află un antablament din renaşterea germană.

El mi-a explicat că unii cred că toate acestea nu puteau Zusammenpassen1 şi, poftim, totul e foarte frumos şi reuşit.

Aşa zice el! Cum ar fi răspuns fetiţa, clipind din ochi cu subînţeles. Când văd asemenea lucruri cu neputinţă de realizat, regret totdeauna că ele n-au fost cu neputinţă pentru cei care le-au făptuit.

Adio lui Göring, adio Emmei Göring, adio acestui extraordinar decor, acestor ceasuri de neuitat pe care mi-a fost dat să le trăiesc. Simţul datoriei faţă de ospitalitatea ce

mi s-a arătat mă face să mă simt tristă. Aş vrea să-i pot avertiza asupra primejdiilor la care se expun, similare cu acelea ce pândesc un somnambul pe marginea unui acoperiş, dar ştiu prea bine că dacă aş avea puterea să-i trezesc ar cădea. Plec, dar, în vârful picioarelor. Înapoierea în maşină în aceeaşi ordine, cu prea frumosul aghiotant. Profilul I se înscrie în frumoasele peisaje. Frumoasele peisaje pe care le iubesc. Frânturi de convorbire când îi spun că Georges e, în ordinea lucrurilor, al douăzecilea pilot din lume, se întoarce pe trei sferturi şi-şi duce mâna la chipiu.

Gonim prin pădurile de pini ale căror trunchiuri par că vibrează ca nişte strune sub efectul vitezei şi al luminii. Soarele, acum oblic, îi ajunge unul după altul,

1 Nu se potriveau (în germ., în original)

ca şi vântul goanei noastre. Plimbare muzicală la care se adaugă întreaga forţă poetică a amintirii.

Am mai străbătut aceste păduri negre şi aceste câmpii argintate, aceste ţărmuri de lacuri palide în feeria unui sfârşit de iunie, care-i adevărata primăvară nordică. Şi-mi dau seama că această vizită la Karinhall m-a scutit de obligaţia de a participa, împreună cu celelalte „doamne delegate”, la plimbarea prin parcul de la Sanssouci, care m-ar fi mâhnit. Programul tipării precizează:

Vizitarea mausoleului, a micii fântâni, a teraselor palatului Sanssouci (vizitarea interiorului). Apoi vizita la Historische Miihle; n-aş fi fost, deci, scutită de vederea vechii mori de la Sanssouci şi de sfâşietoarele asocieri de idei. Aş fi luat ceaiul cu încă patruzeci de persoane în restaurantul botezat Historische Miihle. La cinci după-amiază, aş fi intrat, cu turma celorlalţi delegaţi, în templul antic (mormântul ultimei împărătesc). Surprinzătoarea invitaţie a lui Göring m-a scutit, însă, de toate astea.

Evadare în prezent. Îmi amintesc glasul Ceciiiei rostind acum trei zile:

— Spuneţî-le că n-o să vă duceţi Spuneţi-le că cunoaşteţi toate astea…

Revedem ierburile argintate, autostrada, canalul Hohenzollem şi e încă lumină când trecem pe sub poarta Brandenburg, dar în subconştientul meu de femeie încerc senzaţia foarte ascuţită că n-am să mai am timp să mă schimb. Când ajungem la Kaiserhof e opt şi douăzeci, iar dineul de la ambasada Franţei e la

nouă fără un sfert. Telefonez numaidecât că o să întârziem un sfert de oră.

Djuvara o să vină să ne ia.

Georges se împodobeşte ca un brad de Crăciun, iar eu mă acopăr cu sclipiri verzi, inclusiv capul. Rochie Chanel, de tul negru, cu paiete minuscule în formă de steluţe verzi, roşii, albastre. Ciudată idee. Dar asta este. Moda pariziană.

Ajungem la ambasadă, primiţi de amintirea lui Chateaubriand care a construit-o şi a locuit-o atât de melancolic, neavând altă distracţie decât plimbarea prin pădurile de pini cu prinţesa de Mecklenburg.

Amintiri preluate de la domnul de Noailles, povestite de Charles de Chambrun (primul lui post). Micul Noailles se plimba cu bicicleta în jurul mesei chiar şi în timpul marilor dineuri. Amintiri, mai ales, povestite de Jules Cambon, care a trebuit să plece din această casă în împrejurări tragice. Amintiri ale prinţesei Radziwill, care locuia vizavi.

Ajung, deci, înconjurată de un mare număr de fantome la această ambasadă din Pariser Platz.

Berlinul e un oraş care a visat multă vreme Parisul. Cine şi-ar putea imagina, însă, ca Place de la Concorde să se numească, vreodată, Place de Berlin?

E un caz de bovarism între oraşe. Insul care se simte un

altul, care se concepe un altul şi care, mai ales, e disperat ide a fi ceea ce este.

Urc treptele ambasadei. Livrele roşii şi albastre. Pantaloni scurţi.

125

François Poncet mă linişteşte în legătură cu întârzierea. Cunoaşte motivul. Iar eu sunt cu atât mai smerită, cu cât mă gândesc la excelenţa dineului, care e mai presus de orice excelenţă. Familia Milch e şi ea prezentă, generalul şi soţia lui. Milch a dovedit în faţa tribunalelor că mama lui a avut un amant arian şi că, deci, el n-avea sânge evreiesc. Ceea ce l-a ajutat să devină general, subsecretar de stat al Aerului şi să fi făcut, anul trecut, o vizită remarcată la le Bourget. Familia Milch are locul ei la dreapta, noi la stânga. Apoi sosesc şi cei doi von Gronau, ministrul României, un număr destul de mare de ofiţeri şi foarte numerosul personal al ambasadei franceze. Dineu! va fi urmat de un bai.

Numai ce m-am aşezat şi François Poncet se întoarce spre mine şi mă întreabă:

— Aţi văzut trenul?

Răspund:

— Da, l-am văzut.

— Dar avionul care bombarda trenul?

— Am văzut şi avionul care făcea ce aţi spus.

— A scos şi trenul francez?

— Nu prea am vederea bună şi n-am putut să-mi dau seama dacă trenul bombardat era franţuzesc sau românesc. Râde.

— Când mă duc eu acolo, scoate trenul francez.

— Ca o atenţie.

Conversaţia cu François Poncet e amuzantă. Un amestec de Jouvenel şi de Memmery, cu un strop de Provost de Launnay. Foarte francez. Din generaţia

ceva mai în vârstă decât a mea. Are gusturile literare pe care eu le aveam la doisprezece ani, cu întregi tirade din Edmond Rostand. Îi răspund fără a-i mărturisi că nu-i acord decât memoria pe care eu o aveam între doisprezece şi paisprezece ani. Nu mai mult. Şi, totuşi, e spiritual. Îmi spune, de pildă: „Adolf Hitler e copilul natural al lui Napoleon şi al Jeannei d'Arc". Îl cunoaşte bine pe Chateubriand şi trebuie să adaug la activul lui că iubeşte „Memoires d'Outre Tombe". E foarte amuzat de povestea cu Paleologue-Jules Cambon pe care i-o istorisesc la sfârşitul dineului.

Paleologue era foarte necăjit că Academia refuzase de câteva ori să-l aleagă... Când spunea că acolo e un adevărat bâlci, când afirma, rezemându-se de speteaza scaunului: „Am avut o foarte frumoasă respingere". Era tocmai la cea de-a patra foarte frumoasă respingere, când m-a rugat să fac în aşa fel încât să afle ce credea Jules Cambon, care prânzea la mine, în Faubourg Saint Honoré, despre şansele lui de a avea, în fine, o foarte frumoasă alegere terminată cu o primire. I-am făgăduit să mă informez discret la oaspetele meu. La dejun mai erau de faţă contesa Jean de Castellane, inevitabila doamnă Poncet, Jules Cambon, Luce Ponce şi abatele Mugnier. La un moment dat, conversaţia a ajuns la Chateaubriand, cum se întâmplă foarte des atunci când sunt cu abatele Mugnier.

Acesta din urmă l-a întrebat pe Jules Cambon:

— Apropo, domnule ambasador. Aţi fost succesorul lui Chateaubriand la Berlin. Aţi avut curiozitatea să aruncaţi o privire în arhive şi să-i citiţi rapoartele?

— Da, i-a răspuns Cambon. Şi întorcându-se spre noi, femeile, a ridicat din umeri şi, luându-şi un aer de pisică

vicleană, a continuat: Foarte mediocre. Erau lungi şi nu prezentau mare interes. Se refereau la chestii frivole. Raporta că luase cina cu cutare Mare-Ducesă, că nu ştiu ce prinţesă îi făcuse confidenţe... Şi le acorda o importanţă ridicolă... Mi-a amintit... aici glasul i-a devenit un susur şi ochii albaştri i-au scânteiat de maliţie. A privit-o, pe rând, pe doamna Jean de Castellane, pe doamna Antonin Poncet, pe mine, a făcut o pauză şi a lăsat să-i scape: mi-am amintit... Da, da, de... P-A-L-E-O-L-O-G-U-E.

În timp ce eu îl imitam pe Jules Cambon, François Poncet râdea, iar apoi a izbucnit într-un adevărat hohot când i-am spus:

— A doua zi l-am văzut pe Paleologue, foarte curios să ştie ce crede Jules Cambon despre şansele lui de a fi primit la Academie şi, în general, despre el.

— Ştiţi cu cine v-a comparat ieri domnul Cambon?

Şi Paleologue s-a arătat imediat îngrijorat.

— Cu Chateaubriand. Ar fi meritat să-l vedeţi cum s-a mai umflat în pene. Asta-i omul.

Istorioara mea l-a distrat într-un asemenea hal pe François Poncet, încât a uitat cu totul de desert. De partea cealaltă a mesei, doamna ambasador îmi spune:

— Îi spuneam tocmai prinţului Bibescu că mi-aţi fermecat într-o asemenea măsură soţul, încât nici n-o să se mai scoale de la masă.

Ca să vezi, şi eu care am pierdut ocazia să-l fi auzit

după-amiaza pe domnul Müller, Kammermusiker, cântând din flautul lui Friedrich cel Mare, regele Prusigi. În cursul precedentei inele vizite la Berlin, aceste instrumente se aflaseră în posesia celui care cântase pentru mine, la vioară, cantata lui Friedrich cel Mare, în timp ce eu ţineam pe genunchi acoperământul de mătase brodată.

În fundul sălii de bal în care Chateaubriand îşi primea

oaspeţii e postat un jazz. Ferestrele sunt larg deschise spre Pariser Platz. Mulţimea se opreşte să privească balul prin geamurile înalte ale ambasadei, care n-au draperii şi au rămas larg deschise în această noapte caldă de iunie. Raoul de M. Mă invită la dans, iar eu accept. Într-un loc cu un lădoi, un toboşar, o trompetă cu piston, chimvale, găsesc că nici nu am altceva mai bun de făcut. După Raoul de M. Dansez cu von Gronau, care se mişcă, de altfel, foarte bine. Iar după ce toată sau aproape toată lumea invitată a umplut sala şi după ce câteva noi cunoştinţe făcute, câteva doamne franceze, îmi vorbesc despre „Noblesse de Robe” şi despre „Catherine-Paris” şi îmi sunt prezentaţi nişte domni germani, printre care fiul lui Falkenheim, ambasadorul mă ia cu el ca să-mi arate ambasada; apoi, tiptil, mă furişez afară cu Georges, care-i transpirat tot şi vrea să se ducă la culcare.

129

Duminică, 26 iunie 1938

Toată dimineaţa am petrecut-o în pat, citind, gândind, amintindu-mi. Un telefon m-a întrerupt din meditaţie. Un glas de secretară, de domnişoară de onoare acră, m-a anunţat că „Die englische Herrschaften” nu vor putea lua, ca noi, după-amiază ceaiul la Cecilienhof, întrucât Alteţele lor Imperiale sunt foarte ocupate. Deci, refuz de a-i primi pe Londonderry. Circe îmi spusese, de altfel, că ei nu-şi dăduseră niciodată osteneala de a le da celor de acolo nici cel mai mic semn de viaţă de câte ori veniseră în Germania. E clar că, dată fiind poziţia lor de constructori de punţi între guvernul englez şi cel de al Treilea Reich, Londonderry socotiseră că era imprudent din parte-le să-i viziteze pe foşti.

Ei, nu-i liber cine vrea! Ah, Sfântă Elefterie (în greceşte, libertate).

Pe scurt, vizita celor trei L. La Cecilienhof, aranjată de

mine, ca să mă amuz şi agreată de Circe şi Charley, uşor dezamăgiţi de noii lor amici, n-a găsit ecou la Potsdam. Las lucrurile aşa cum sunt. Nu-i treaba mea.

130

Ieri seara, la dineu, von Gronau mi-a vorbit cu oarecare violenţă de III.

— Nu ştie să-şi ţină gura. Spune lucruri pe care dacă noi le-am fi spus lor, am fi fost închişi (sic). Nimeni nu-l deranjează. Are tot ce-şi doreşte (sic). Are angajată o evreică pentru stăpâna lui (sic). În glas i se putea ghici un pic de invidie şi multă răutate.

În gândul meu mai răsuna glasul celuilalt spunându-mi:

— Nu repeta ce am spus, pentru că risc să fiu expediat într-un lagăr de concentrare.

Dejun la Attolico, ambasadorul Italiei. Aranjat dinainte de Franco Lequio, care ţinea s-o văd pe doamna Eleonora. Dânsa şi contesa Magistraţi, sora lui Ciano şi soţia consilierului, au făcut Axa. Attolico e un diplomat subţire de şcoală veche, cu stomacul şubrezit de dineurile oficiale, amabil, bolnav, îmbătrânit. Dânsa, în schimb, e admirabilă. Aduce a statuie greacă, cap mic, părul împletit în diademă, un surâs fermecător, ten şi păr natural, sau aproape, multă gingăşie, vioaie, simplă. Printre foarte numeroşii şi, pentru mine, anonimii invitaţi, prinţesa Mafalda de Savoia, mări-

A

tată cu Filip de Hessa. Îmi repet, în gând, genealogia portţigaretului lui Göring. Soţul ei, un pic colecţionar, un pic anticar, e singurul prinţ căruia cel de-al Treilea Reich i-a dat un job.1 E guvernatorul Cassel-ului,

1 în engl., în original

134

funcţionar de Stat şi, de fapt, prefectul fostelor teritorii ale familiei de Hessa. Regret că nu-i de faţă. Dânsa e urâtă,

cam cu farmecul pe care trebuie să-l fi avut la tinereţe prinţul de Neapole, înainte de a fi devenit regele Victor Emanuel al III-lea. O drăgălăşenie de maimuţă bolnavă. Tinereţe ridată. Ochi strălucind de febră. O febră contractată la Damiette, la cruciadă. Vechea casă de Savoia. Nici urmă de sânge muntenegrean, viguros, atât de evident la prinţul de Piemont şi la ceilalţi, mai ales la Maria de Savoia. Mafalda râde mereu, ca o dovadă de respect sau, mai degrabă, pentru că e descumpănită. După dejun, doamna Attolico mă ia deoparte. Îmi spune:

— Vă duceţi să-l vedeţi pe Führer?

— Nu ştiu.

Insistă:

— Trebuie să-l vedeţi. Trebuie să cereţi să-l vedeţi. O să fie foarte bucuros să vorbească cu cineva ca dumneavoastră. (Adică, cum ca mine? Mă întreb câteodată).

s

Îi explic că e foarte greu să obţin doar pentru mine ceva care n-a fost acordat F.A.I. Din care fac acum parte, iar Georges e preşedinte. În Statele Unite preşedintele Roosevelt i-a primit pe delegaţi. După care am luat ceaiul la Casa Albă. Singură. Dar ce s-ar spune despre mine dacă aş fi primită de una singură la Berchtesgaden.

De fapt, nici n-o prea doresc. Îmi ajunge că-l cunosc pe Göring. Nu-mi place mutra lui Adoâf, deşi sunt sensibilă la prodigiosul roman al vieţii lui. Mai ales

tărăşenia cu înapoierea la Viena. Îmi aminteşte de poveştile pe care mi le spuneau în copilărie. Cu fetiţa adunată de pe stradă, copilul regăsit şi readus într-un palat...

Intensitatea de viaţă pe care o degajă A.H. Mă interesează. Dar de departe. L-am văzut trăind şi respirând

timp de o oră şi un sfert la Centocello, la cincizeci de metri de mine. Doar dacă l-aş fi cunoscut când era în mizerie; altminteri nu simt nici dorinţa, nici nevoia să-l văd. Simt că n-avem nimic să ne spunem. Cu III subiectele de conversaţie nu vor lipsi nicicând.

Cred că doamna Attolico a fost foarte dezamăgită de platitudinea răspunsului meu la încurajările ei. Probabil că-i fusesem descrisă ca o femeie care nu pierde niciodată ocazia de a vâna lei. Pesemne că a fost, deopotrivă, mirată şi un pic dezamăgită. Dar toate astea foarte decent, Generalul Milch şi soţia lui, o dată mai mult la dejun. Nici lor n-am nimic să le spun. E omul care a pledat în faţa tribunalelor că mama sa, măritată cu un evreu, ar fi avut un amant arian, al cărui unic produs este. Eterna morală îl va judeca.

Ne înapoiem la Kaiserhof şi mă odihnesc citind înainte de marea bacanală descrisă de Franco Lequio, cu dansatori de la opera lui Göring, muzică, supeu, bal etc.

*

Va fi acelaşi decor, în acelaşi loc unde Göring a anunţat Anschluss-ul, în noaptea când automobilele

blindate germane înaintau pe şoseaua dintre Linz şi Viena. Fiul tatălui nu e invitat.

Programul prevede: la ora 21 mare recepţie la Aeroclubul german, Haus der Flieger. Recepţia va avea loc în sala D, ora 21,30; Bufet rece, sălile A.B.C.. Ora 22,30, baletul Operei din Berlin; „Festlich Tanz Rhapsodie”.

Kammersänger Marcel Witrich, sala aviatorilor. 23,15 Dans. Maşina – ora 1.

Nici că s-ar putea ceva mai milităros. Înainte de căderea amurgului încep să mă îmbrac. Rochie Lanvin, albă. Corsajul – broderie albă şi aurită, pe cap, eşarfă legată în maniera Maharaneelor. Ca să mă distrez, ţin să subliniez

nota orientală a arienilor. Diadema de smaragde, pălăria mea verde, care-mi permite să fiu prost coafată. Sau cel puţin neondulată, întrucât duminica nu-i chip să ai parte de un coafor sau de o coafeză. Mă consolez, înfundându-mi pe cap casca mea de smaragde, care ascunde tot şi suprimă meşele… Plecare pompoasă de la Kaiserhof cu Georges plin de decoraţii şi ministrul României aproape la fel de decorat. Se măsoară ca nişte copii care-şi arată unul altuia bijuteriile, făcându-le să strălucească în nasul celuilalt cu dorinţa secretă de a-i provoca invidie. Bărbaţii sunt nişte copii. Demult o ştiu.

Atunci, ce sunt copiii!…

Intrăm în sala D. În plin cocteil.

Von Gronau îmi spune:

— Aveţi un aer de logodnică. Vroia, probabil, să spună mireasă, dar n-are a face.

134

Londonderry întârzie, ca de obicei. Ceea ce îmi face plăcere, întrucât detest punctualitatea şi, obligată să mi-o impun din cauza lui Georges, nu sunt supărată că amicii mei britanici nu se grăbesc. Ceilalţi, cu Adelin d’Oultremont în frunte, sunt ofuscaţi de lipsa lor de maniere „englezească” şi vin să mi-o spună. Indignarea lor nu-mi provoacă, însă, decât un zâmbet amuzat.

Ne aşezăm la masă fără familia Londonderry. Bufetul rece e, de fapt, un fel de supeu la mese mici. Stau lângă von Gronau şi-l chem să se aşeze pe François Poncet care rătăceşte distrat în jurul mesei mele. O femeie necunoscută, probabil foarte importantă, ia loc la dreapta ambasadorului Franţei. Încercăm amândoi să aflăm cine e. Dar în zadar. Când nu recunosc o delegată, înclin să cred că e cehoslovacă. Încerc, dar, s-o întreb dacă a venit cu avionul de la Praga. Cu un zâmbet larg, îmi răspunde că nu şi nu aflu nimic. Încât abia după supeu, îi pot spune lui

François Poncet:

— E turcoaica.

Soţul ei a fost ales vicepreşedinte, în locul prinţului Kinsky care a devenit german în urma Anschluss-ului şi, reprezentând aeroclubul vienez, a trebuit să-şi dea demisia. F.A.I. Nu putea admite doi vicepreşedinţi germani.

Turcul a fost ales cu o mare majoritate, ceea ce n-a prea fost pe placul germanilor, care consideră că Turcia se află acum în zona de influenţă a englezilor. Politica generală se oglindeşte, astfel, discret şi în sânul prea sportivei şi universalei noastre F.A.I.. Din cauza

lipsei Londonderry-lor, biata noastră masă de onoare e pe jumătate goală.

Nevil Henderson, ambasadorul Angliei, e de cealaltă parte a mesei, fără vecini şi cu aerul că se plictiseşte copios. Doar garoafa-i roşie îi ţine companie. Mie nu-mi plac garoafe roşii la un costum negru. Seara îmi plac numai cele albe. François Poncet devine tot mai locvace şi amuzant. Împotriva tuturor aşteptărilor, cina rece e delicioasă.

Langustă în aspic foarte proaspătă. Peşte din Marea Nordului, terine, salată, vin de Rin, totul excelent.

François Poncet şi cu mine ne dedăm la un dezmăţ de citate din poezia lui Edmond Rostand. În materia asta am o memorie aproape imbatabilă. „La princesse lointaine” şi „Romanesques” le-am învăţat pe de rost între unsprezece şi doisprezece ani. François Poncet îmi ţine isonul. De altfel, el a şi început. Îl uluiesc cu interminabile tirade din „l’Aiglon”. Dar înainte de „Chantecler” mă opresc. Crescusem şi versurile lui Edmond Rostand nu-mi mai plăceau. Nu cred că ştiu pe de rost mai mult de un vers sau două din „Chantecler”. În orice caz e o binefacere că am găsit acest filon chiar de la începutul cinei care va fi lungă şi zgomotoasă, căci muzica care o însoţeşte e absolut

improprie conversaţiei.

Silvette şi părul ei tăiat scurt pe frunte, Melisande şi farmecul ei de franţuzoaică, Marie Louise cu sufleţelul ei de papagal şi mutriţa-i orgolioasă şi roşie

de păpuşă căreia i s-a tăiat capul în Franţa, m-au ajutat să suţin o oră şi jumătate de conversaţie în ciuda petrecerii, să-mi distrez vecinul şi să mă amuz şi pe mine. Pe la mijlocul supeului îşi fac apariţia şi Londonderry. Circe e senzaţională: cu diamantele Congresului de la Viena alcătuind o coroană închisă pe cap, cu decoraţii, cu râuri de diamante şi crucea rusească dăruită de Alexandru I lui „Naughty, Naughty”. Şi toate astea purtate cu o admirabilă dezinvoltură pe o rochie de tul negru şi umerii absolut goi. Îmi place stilul ei de mare doamnă. Charley are un aer plictisit, faţa roşie şi pleoapele plecate spre cordonul albastru închis şi placa de diamant a Ordinului Jartierei. Mairi, cu nasul ei impertinent, a abordat cea mai frumoasă rochie pe care o are, genul buchet de trandafiri. D’Oultremont e o dată mai mult indignat de tot ce sunt şi tot ce fac Londonderry. Îmi tace semne. Iar eu fac semne amicale Londonderry-lor. Dar ce importanţă au toate astea. Într-o petrecere ca asta, cel mai rău lucru e să iei ceva în serios, necum în tragic. E ceea ce face verişorul meu belgian. Reacţie a micilor naţiuni faţă de cele mari.

Încât atunci când ne sculăm de la masă, îşi şi exprimă indignarea.

— Zău, Londonderry ăştia, dânsa cu coroană de împărătească şi el cu aerul lui de mare prostănac, prea îşi dau aere.

Eu mă fofilez spunând că, având eu însămi o mare

propensiune către nepunctuali ta te, dar fiind şi eu o dată

exactă în cinstea F.A.I., nu pot avea decât indulgenţă şi simpatie pentru inexactitatea altora.

Charley îmi face semne disperate. Se plictiseşte fără vecină. N-am ce-i face. Nu pot să-l părăsesc pe Milch, care-mi aminteşte de gluma lui Ferdinand de Montesquiou:

— Sunteţi, din întâmplare, domnul Durând?

— Poc! o palmă. Aflaţi că dacă sunt domnul Durând *nu e din întâmplare.* Mama mea a fost femeie cinstită.

Şi nu-l pot urni din loc pe François Poncet, ambasadorul republicii unice şi indivizibile.

Odată bufetul rece savurat, trecem în sala aviatorilor, adică în imensul hol în care a avut loc deschiderea şi marele dejun oferit de Göring. Plafonul cu vulturi dispuşi în trandafiri şi sugerând, prin desfăşurarea lor, destul de bine corola unei flori de mai e luminat indirect şi iată-ne iar aşezaţi în jurul unei mese spre a asista la reprezentaţia unui grup de balerini de la Opera din Berlin ce se va desfăşura la poalele tribunei, în spaţiul gol, luminat de reflectoare, ca la Ambassadeurs din Paris sau la Savoy din Londra.

La 22,30 fix şi începe anunţata „Festliche Tanz-Rhapsodie”. Domnişoarele din corpul de balet îşi fac intrarea în nişte uimitoare rochii cu paiete ce le cad până la glezne şi cu nişte coafuri de bunicuţe extravagante. Atitudinile, paşii, supleţea le sunt ocultate de pliurile grele ale rochiilor, prea grele, prea încărcate. Necunoaşterea totală a geniului dansului. Picioarele şi braţele

nu li se văd. Amintesc de un templu fără coloane, de o harfă ale cărei corzi sunt ascunse. Nu mă simt în stare să fiu interesată de mişcările acestor fuste foşnitoare ce n-au nimic omenesc, nimic plastic. Probabil că această costumaţie barbară a fost impusă corpului de balet din Berlin de nazişti, la fel de pudibonzi ca Wilhelm al II-lea şi

biata împărătească Augusta, atunci când în vârful cortegiului lor triumfal au cocoţat o Faimă îmbrăcată într-o rochie lungă, iar întrucât trecătorii o vedeau de jos în sus, fusta aceea trebuie să fi sugerat un clopot plin, adică obstruat de o placă de bronz aurit ce nu lăsa să se vadă decât nişte glezne răsucite în panglicile unui costum greu. Acest balet ca o scriere fără sedile, ca nişte crini fără tije, ca nişte turnuri fără clopotniţe, ca nişte cai de curse fără picioare, nu-mi face nicio plăcere. Oricât s-ar agita, aceste domnişoare nu evocă nicio idee de ritm sau armonie, nu creează nicio emoţie estetică, amintind de etalajul unui negustor de clopoţei sunaţi toţi odată.

Apoi apare un mim, dansator şi cântăreţ foarte renumit dacă e să dau crezare aplauzelor şi strigătelor anticipate de „Bravo!” pe care le stârneşte. E într-un costum negru fantezi, cu butoniera foarte înflorată, imitând eleganţa londoneză din Old Bond Street. Numele lui: Marcel Witrich. Ne regalează cu un soi de dans negru, pe care-l continuă urmărit de admiraţia generală a domnişoarelor de la Operă, a delegaţilor şi aviatorilor. După o jumătate de oră din acest divertisment, pe care-l urmăresc atentă, plasată între ambasa

dorul Angliei şi acela al Franţei, veniţi să se aşeze la masa mea, François Poncet îmi vorbeşte de Cecilie, la care ţine mult. Se referă la ea spunându-mi:

— Ce mai, e o femeie nefericită; în Franţa se bucură de simpatie.

Nevil Flenderson îmi vorbeşte de prietenii noştri parizieni şi din alte locuri. Îmi relatează serbarea dată acolo de Göring în noaptea Anschluss-ului. După ce mai întâi, în cursul serbării, anunţase ştirea ambasadorilor Franţei şi Angliei, prezenţi şi ei, ştirea că trupele motorizate trecuseră de Linz şi erau la porţile Vienei…

Într-o răcoroasă după-amiază de primăvară, printre magnoliile roz în floare, în grădinile din Bagatelles, Franco Lequio îmi relatase şi el acest episod.

23,15. Dans. Sunt invitată mai întâi de un francez, baronul de Lagrange, preşedintele aeroclubului Franţei, senator... Apoi de nişte aviatori, de d'Oultremont, roşu şi congestionat. Fiica lui (devenită călugăriţă) mi-a mărturisit încă în urmă cu câteva luni că el nu trebuia nici să bea prea mult, nici să danseze. Cu un soi de curaj al disperării, mă târăşte, însă, într-un vals nebun. Toţi bărbaţii de vârsta lui sunt pasionaţi de vals.

La 1, preciza programul, maşina. Îl respect întocmai şi, după multe complimente şi mulţumiri adresate lui Gronau pentru seara aceea, reuşită în felul ei, cobor în grabă scara de onoare, ajutată de Georges şi de Djuvara, care ne duce, în maşina lui, la Kaiserhof.

Astfel ia sfârşit această ultimă duminică berlineză, această ultimă zi a programului oficial, căci mâine

140

F.A.I. Pleacă, prin Bavaria, spre case. Georges a fost reales în unanimitate. Am comunicat ştirea, în numele lui, regelui Carol II, care l-a felicitat printr-o telegramă. Deci, totu-i bine dacă se sfârşeşte cu bine. Încât după ce trec în revistă buchetele de trandafiri şi le urez noapte bună, îmi strâng smaragdele.

Călătoria Federaţiei Aeronautice Internaţionale de la Berlin

la München între 27 şi 30 iunie 1938

Luni, 27 iunie 1938

Înainte de a părăsi Kaiserhof-ul sunt chemată la telefon de Circe. Îmi mulţumeşte pentru cărţile pe care i le-am

trimis. Îşi ia bun rămas şi, mai ales, la revedere. Speră ca soţul ei să poată veni la toamnă în România. Se plânge de inactivitatea lui. Vrea să ştie cum l-am găsit, ceea ce, venind din partea ei, e destul de mişcător, îi răspund că l-am regăsit la fel de inteligent şi de vioi, mai spiritual ca niciodată, iar dânsa se plânge tocmai că, aşa stând lucrurile, *n-are nicio funcţie,* e inactiv:

— Mare, mare păcat! Are impresia că se iroseşte! După care-mi povesteşte adevăratul motiv pentru care n-au fost invitaţi la Cecilienhof. Nu s-au înscris, îi spun:

— Dacă aş fi ştiut! Şi noi am făcut aceeaşi greşeală… îmi răspunde:

— Ei, cu voi e altceva. Voi sunteţi prieteni.

O întreb unde se fac înscrierile. Şi mă lămureşte:

— La agenţia noastră „Unter den Linden”.

Dumnezeule, au o agenţie! De parcă ar fi „Cook”!

Şi unde! în piaţa palatului electorilor de Brandenburg, a lui Friedrich cel Mare. Aş prefera să dispară ca soarele la orizont. Această întoarcere, modul acesta de a diminua e absolut execrabil. Îmi amintesc de glasul lui III care, alaltăieri, îmi spunea: Sunt o anomalie istorică.

Circe insistă, spunând:

— Ar vrea să-l invit pe ministrul vostru (Radu Djuvara). Ce idee, când nu eşti obligat. Dar trebuie să se înscrie. Predecesorul lui o făcea mereu. Am să i-o spun lui Djuvara, care se jură pe tot ce are mai scump că s-a înscris. Această grijă de bună menajeră a moştenirii imperiale mă dezolează. Cred că în locul ei n-aş spune niciodată una ca asta. Umiliţi şi obidiţi, admirabilul titlu al lui Dostoievski aplicat regilor, prinţilor şi împăraţilor, mai degrabă decât altor făpturi.

„Reisebilder”. Scumpul meu Heine. Tempelhof, Berlin. Un stil ciclopic. A construi spre a distruge. Nimic nu mi-a stârnit

până acum o mai mare milă, o mai mare simpatie pentru Germania modernă decât acest imens aeroport central care e Tempelhof-ul, cu portalurile, turnurile, treptele, inspirat de Egipt, pur şi monumental ca acesta. Mă plimb prin el condusă de arhitectul „Ministerialrat Professor Doktor Ingenieur Segebiel” (pasiunea lor pentru titluri). Asemenea lucrări presupun inteligenţă din partea celor care guver

nează şi care dau de lucru, adică de mâncare, mândrie şi raţiune de a fi la mii şi mii de muncitori germani. E realmente foarte frumos. Înainte de a-mi termina vizita sunt ajunsă şi hărţuită cu întrebări de un bătrân evreu austriac, baron nu ştiu cum, adus de Kinsky. Îmi vorbeşte de familia Bloom, de Ştirbey, de Thun, de Gerlitzi, de expoziţia din 1906 de la Bucureşti. E ca o veche fantomă a unui umblărec în ghetre albe în acest nou univers în care n-are ce căuta! Sunt ispitită să-l gonesc ca pe un bărzăun, ca pe o muscă inoportună venită de cine ştie unde.

La prânz, „gustare în sala albastră a vechii clădiri a aeroportului”. Prilej de a compara începuturile aviaţiei cu cea prezentă şi viitoare. Mare risipă de aperitive, exces de băuturi şi cămătărie oferite delegaţilor F.A.I. De domnul Lober-Bii gmeister der Reichshauptstadt Berlin1 şi de Stadt President, Doktor Lippert. Spre consternarea mea bag de seamă că amicii şi amicele mele din cele treizeci şi patru de naţiuni reprezentate nu pierd nicio îmbucătură, deşi ştiu că în mai puţin de jumătate de oră urmează să luăm masa la uzinele Jimkers din Dessau. Suport nerăbdătoare acest exces de mâncăruri ce ţine de propaganda Reich-ului care doreşte ca fiecare să se întoarcă acasă convins că Germania nu duce lipsă de nimic de când cu Göring şi planul lui de patru ani. De fiecare dată când mă gândesc la

Primar al capitalei Reich-ului (în germană., în original)

Germania redusă la foamete, asfixiată cu bună ştiinţă între cei ce au şi cei ce n-au, încerc un sentiment de jenă, un fel de complex de vinovăţie.

Vederea acestor bucate risipite în zadar pentru îmbuibaţii care suntem îmi creează starea de indispoziţie, de stinghereală pe care mi-o dau, în general, cadourile oferite de săraci (buchetul de violete al unchiului Jean Cerchez).

Georges o ia în Potezul lui pe doamna von Gronau şi-mi cere să le fac germanilor politeţea de a călători cu unul din avioanele lor speciale.

Înainte de plecare, Ulrich Kinsky vine să-mi spună că bietul nostru Adelin d'Oultremont a avut noaptea trecută un atac de cord şi că a fost cât pe aci să moară. Radziwill îmi confirmă ştirea şi-mi spune că i-a adus cel mai mare specialist în boli de inimă din Berlin, care i-a recomandat imediat să nu părăsească patul. O rog pe Marina Ştirbey, venită să ne vadă plecând la Dessau, să fie aşa de bună şi să se ducă să-l vadă pe d'Oultremont din partea mea şi să-i ofere un trandafir din buchetul ei, ca o dovadă de prietenie. În clipa decolării de pe Tempelhof o mai zăresc o dată pe Marina, făcându-mi semn cu trandafirul.

Avionul e pur şi simplu magnific. Construit special pentru traversarea Atlanticului.1

1 Acelaşi avion căruia i s-au demontat fotoliile, înlocuite de rezervoare de benzină, a făcut după câteva săptămâni călătoria Berlin-New York şi retur (Nota Mrthei Bibescu).

Dar sunt incomodată de lipsa de aer, de mirosul vopselei proaspete şi al imitaţiei de piele nouă. Din fericire, n-o să dureze mult.

La 12,45 sosim la Dessau pe aeroportul uzinelor Junkers, unde turma noastră resemnată e mânată spre Kamaradschaftsheim, o mică sală de cinema. Sunt plasată

în rândul întâi, alături de soţia directorului Koppenberg care ţine o conferinţă însoţită de proiecţii cinematografice asupra vieţii muncitorilor de la uzinele Junkers. Raiul pe pământ. Muncă acompaniată de muzică, ateliere luminoase şi lucind de curăţenie, uzină model, cantină model. Directorii, prieteni cu muncitorii, mănâncă şi trăiesc împreună cu ei. Problema socială rezolvată cum nu se poate mai bine. Piscină şi zbenguială nautică a muncitorilor, soţiile model şi casele model, totul e numai veselie, ordine şi frumuseţe, ca să nu mai spun de lux şi voluptate. Imaginile se succed cu succes unele după altele, lăsând în urma lor impresia efortului făcut pentru muncitorul german sub atotputernicul regim al muncitorului german Hitler.

După omagiul adus Führer-ului, ni se oferă şi un cuplet în cinstea lui Göring, dat fiind că uzinele, şi aviaţia, în general, sunt de resortul lui Hermann Göring. După atâtea atenţii oferite în tot cursul dimineţii, simt, însă, deodată o nevoie aproape maladivă de somn, o bruscă, irezistibilă sfârşeală. Am impresia că această dorinţă de a dormi se complică cu o ameţeală şi o stare generală proastă şi că trebuie musai să mi-o satisfac.

Îi mărturisesc doamnei Koppenberg starea în care

mă aflu, iar ea se arată plină de compătimire. Voi fi scutită de vizita în uzină. O cunosc doar graţie filmului şi explicaţiilor conferenţiarului, soţul ei.

Drept care, prin lungi coridoare cu ferestre sunt condusă către un ascensor. Iar din ascensor spre vârful unui turn unde mi se aduce un fotoliu în care mă prăbuşesc, sleită de această ciudată oboseală. Somnul de care am nevoie ca însetatul de un pahar cu apă mă cuprinde aproape instantaneu. Bolborosesc doamnei Koppenberg câteva cuvinte de scuze şi adorm, nu înainte, totuşi, de a o fi rugat să mă anunţe când va trebui să cobor la ceilalţi, la toţi

ceilalţi pentru dejun… Dorm vreo trei sferturi de oră aşa că n-am să ştiu niciodată cum se construieşte un JU 20 cu patru motoare sau cum e produs în serie tipul JU 86.

La ora două, patruzeci şi cinci fix, amabila doamnă Koppenberg mă conduse, odihnită dar şi cam ruşinată, în sala unde e pregătit dejunul, bogat şi colectiv. Lui Georges îi e milă de aerul meu descumpănit şi-mi propune să nu mai fac ocolul prin Nürnberg, ci să plec direct la München cu avionul lui. Ofertă pe care o accept cu plăcere.

147

Addenda

În toamna 1938

Un dublu succes al Marthei Bibescu şi al lui Danielle Darieux

La 1 octombrie 1938, revista bucureşteană „Cinema” publica „ultima filă” din caietul de impresii hollywoodiene al celebrei actriţe franceze Danielle Darie ux. Cititorii puteau astfel afla că artista era nerăbdătoare să ajungă în Europa pentru a începe împreună cu partenerul ei John Loder filmările la „Kalia”, un film pentru care producătorul E.A. Algazy o zorea să vină cât mai repede la Paris. Regizor era Maurice Tournier, iar scenariul fusese semnat de Lucile Decaux, pseudonim din nou adoptat de Martha Bibescu. Primul ei roman *Les huit Paradis* (Cele opt paradisuri), premiat apoi de Academia franceză, rusese semnat cu acelaşi pseudonim. Motivul? Familia prinţesei se împotrivise categoric debutului ei literar.

„Katia” însemna primul contact al scriitoarei noastre

151

cu cinematografia văzută din însăşi bucătăria ei, cu

complicata şi câteodată derutanta alchimie ce face să intre în reacţie tot felul de elemente imprevizibile, dacă nu chiar aparent incompatibile. Şi de aceea, această experienţă pasionantă a ţinut trează atenţia scriitoarei şi a femeii cu variate preocupări care era Martha Bibescu, timp de aproape un an. Corespondenţa ei, rămasă inedită, ne relevă, printre altele, atât locul pe care turnarea acestui film l-a jucat în viaţa scriitoarei, cât şi o sumă de aspecte colaterale – dar interesante, mai ales pentru intuirea unei anume atmosfere antebelice.

Să răsfoim, dar, această corespondenţă1. Un scris feminin, elegant, aerat, vădeşte de la prima privire o personalitate puternică.

Cea dintâi menţiune despre film o găsim într-o scrisoare din 11 februarie 1938 către soţul ei, o scrisoare foarte scurtă.

Spune doar: „Katia” mă aşteaptă.”

Apoi încep să abunde detaliile:

„Am terminat decupajul. Exterioarele sunt filmate la Saint-Moritz… Sunt foarte mulţumită de munca pe care tocmai am terminat-o. În cercând nişte pălării la Rebrieux, am descoperit o fetiţă fermecătoare, care

1 Păstrată în Fondul Saint Ceorges al Bibliotecii Naţionale.

o să interpreteze rolul prietenei de pension. Fata e încântată să fie angajată. O să-şi câştige pâinea”.

La 13 februarie 1938, scriitoarea îşi întreabă soţul:

„Îţi aminteşti de un anume Paul Pleneau, aviator şi fotograf care te-a purtat pe deasupra liniilor inamice în 1914–1915?

Ei bine, graţie „Katiei” ţi-am regăsit prietenul.

Anul trecut, citind „Paris-Soir” un domn a scris Lucilei Decaux exprimându-şi entuziasmul. Apoi i-am rătăcit

scrisoarea – şi i-am uitat numele. Acum, însă, când „Katia” urmează să apară în librării, acelaşi domn i-a scris editorului pentru a-i propune să alcătuiască o vitrină cu obiectele care au aparţinut Katiei-inelul pe care i l-a dăruit împăratul Alexandru – micile cadouri pe care ea i le-a făcut; un tampon, un porthart şi un portţigaret. Or, colecţionarul îndrăgostit de Katia care a cumpărat obiecte la licitaţie nu e decât vechiul tău prieten Pleneau. I-am telefonat ca să-i mulţumesc. Am să mă duc să-i văd relicvele”.

Cine fusese, totuşi, această Katia, de fapt diminutivul numelui Ekaterina Dolgoruki. O fată foarte tânără, aproape un copil, de care ţarul Alexandru al II-lea al Rusiei se îndrăgostise nebuneşte şi fusese chiar gata, după moartea ţarinei, s-o înalţe pe tronul Romanovilor, dar autocratul a căzut, se ştie, victimă unui atentat. Pe canavaua acestui fapt real s-au ţesut curând tot felul de legende dulcege, care o prezentau

pe Katia ca pe un fel de zână blândă şi neprihănită ce voise, şi aproape izbutise, să-l înduplece pe ţar să adopte o seamă de importante reforme în favoarea păturilor sociale dezmoştenite. Dar, vai, un destin crud dejucase aceste planuri generoase şi după moartea iubitului ei încoronat, îndurerata Katia, împreună cu cei doi copii, trebuise să-şi părăsească ţara şi să plece într-un exil fără întoarcere, în occidentul Europei…

Martha Bibescu, căzută şi ea prizonieră acestei imagistici de circumstanţă, încercase totuşi ceva mai mult, şi anume să facă din drama de amor a Katiei şi un tablou de epocă, o incizie în psihologia personajelor. Măsura în care a izbutit sau nu ţine de critica şi istoria literară. Acum şi aici, doresc doar să relev prestigioasa intrare a scenaristei noastre în marea cinema togi afle a epocii antebelice.

Încât să revenim la corespondenţa ei – şi anume la

scrisoarea din 18 februarie 1938.

„Îţi trimit cartea de vizită a lui Paul Pleneau la care am petrecut o oră minunată privind suvenirurile care au aparţinui Katiei Pleneau posedă inelul ei, anume portrete, desene ale ei făcute de Alexandru al II-lea, bufonii de manşetă pe care dânsa i-a dăruit cu iniţialele lor şi pe care el îi purta atunci când a fost ucis.

Pentru mine, care am reînviat această istorie din imaginaţie este pur şi simplu extraordinar să văd şi să ating obiectele care i-au fost martore.”

154

Dar filmările care în februarie păreau să meargă strună, în miezul verii au început să se lovească de tot felul de piedici.

„Din cauza ploii, „Katia „trebuie să aştepte. Au mai rămas de filmat doar două zile în exterior. Văicărelile lui Algazy la telefon le întrec pe cele ale lui Iov pe grămada lui de gunoi… fiecare zi de întârziere îl costă – cică – 32.000 de franci; se jură că el nu mai iese din povestea asta etc… Scrisoare liniştitoare din partea lui Decoin care afirmă că filmul e un lucru foarte frumos, acum când montajul e gata şi că ei sunt siguri de succes.”

Tot aşteptând, însă, terminarea exterioarelor şi locuind într-un apartament la „Grand Hotel” din Batignoles-sur-l’Orne, la un moment dat scriitoarea începu să simtă nevoia de oxigen – cum numea ea eufemistic banii – „din cauza ploii şi a acestui Algazy care nu plăteşte – sau care-i plăteşte mai întâi pe ceilalţi, dat fiind că din păcate, eu sunt prea politicoasă…”

La 21 iulie 1938, ziarul „Paris Soir”, unul din cele mai răspândite cotidiene franceze ale vremii, acorda aproape o întreagă pagină unui amplu reportaj despre „Katia” în studio. Lucruri văzute şi auzite. Reportajul era semnat „Ludle Decaux” – autoarea „Katiei”. Iată câteva pasaje,

scrise într-un stil cam lacrimogen, şi mirosind a apă de trandafiri, probabil pe placul publicului căruia i se adresa.

155

„Sunt martoră la primul bal al anului, în Palatul de iarnă, la faimosul bal de prezentare a Katiei, la vârsta de şaisprezece ani; la acest bal, unde, pentru prima oară, la un semn imperativ al ţarului, orchestra atacă un vals (dansul interzis de etichetă), în locul polonezei permise, valsul care-i va îngădui s-o cuprindă în braţe pe micuţa-i iubită în faţa întregii curţi…

…Alexandru (John Loder) o caută pe Katia (Danielle Darrieux) şi iată, Katia se iveşte din mulţime, uimitoare, ca cea dintâi floare a primăverii. Cum de izbuteşte actriţa să se desprindă atât de izbitor, să ţâşnească atât de limpede, atât de mândră între toate femeile acelea gătite care, în jurul prezenţei ei strălucitoare, se preschimbă doar într-o masă indistinctă?…”

În sfârşit, concluzia: „Dar s-a lăsat noaptea, trebuie să plec, să mă smulg din aceste vedenii. Crezusem că am să vin la studio pentru o oră şi am rămas şapte, fără întrerupere, fără să bag de seamă că era cald şi că peste Curtea Rusiei se lasă praful. Din toate părţile aud exclamaţii: „Katia” e un film mare. Sunteţi multumită? „Dacă sunt? Aş vrea să-i sărut pe toţi.”

Premiera pariziană a avut loc la 19 octombrie 1938, Martha Bibescu sosise la Paris încă de la 15 ale lunii, întrucât „aceşti domni” n-au anunţat-o decât în gară că amânaseră cu câteva zile premiera, pentru a o avea acolo, ca să dea interviuri şi să pregătească „atmosfera”. Supărarea scriitoarei s-a topit, totuşi, repede

156

când a aflat că între timp filmul fusese cumpărat în Anglia. „Fapt care” – se grăbea ea să-şi informeze soţul – n-

o să-l îmbogăţească decât pe producător. Însă e foarte bine ca o introducere pentru America; ea ne-ar putea îmbogăţi şi pe noi" (iluzie ce avea să se spulbere curând). Deocamdată scria Martha Bibescu „presa e excelentă: – şi cred că oamenii nu mint când scriu că e cel mai mare film al anului. Dar, în sfârşit, o să vedem".

După câteva zile, într-adevăr, mult aşteptatul succes se adeverea şi tonul scrisorii din 21 octombrie e şi el pe măsură, entuziast, surescitat: „Katia" e un succes imens din toate punctele de vedere! Lângă mine, în loja mea, soţii de Windsor (au solicitat locuri!), soţii Charles de Chambrun, Jean de Castellane. L-am prezentat şi pe John Loder ducelui de Windsor. După care am plecat să supăm. A fost foarte elegant şi atmosfera impregnată de multă simpatie pentru „Katia" şi autoarea ei. Imaginează-ţi că numai în după-amiaza zilei următoare cinematograful „Marivaux" a avut o reţetă de 86.000 franci! Şi se nimerise o zi însorită. De obicei lumea vine la cinema când plouă. În sfârşit sunt încântată şi cred că şi tu ai fi fost, dacă împrejurările ar fi fost mai favorabile, adică dacă ai fi putut să fii aici şi nu la Ankara, unde te cheamă îndatoririle tale...

În seara premierei, un emoţionant incident; Pleneau, domnul care posedă toate suvenirurile Katiei, mi-a

dăruit medalionul ei de aur cu inscripţia: „Să te ocrotească de toate pericolele!" L-am purtat la cină şi fostul rege al Angliei l-a privit şi a citit înduioşat inscripţia. Era realmente admirabil că Windsorii au asistat la „Katia" – care e într-o măsură şi povestea lor, dar în mai bine."

După aceste zile de exaltare, Martha Bibescu s-a văzut, însă, brusc silită să-i semnaleze soţului nu un incident, ci un accident. Şi anume, unul care s-ar fi putut solda cu urmări tragice. Avionul care o purta spre premiera londoneză a „Katiei" avusese o avarie gravă şi fusese nevoit să

aterizeze forţat, pe o aripă, în plin oraş. Din fericire, toţi ocupanţii aparatului scăpaseră teferi, iar pilotul, galant, oferise Marthei Bibescu, ca amintire, o frântură de elice. Dar – nu-i aşa? – totul e bine când se sfârşeşte cu bine, încât a doua zi după relatarea accidentului, instalată la Ritz-Hotel, în Picadilly, scenarista îşi ruga soţul:

„Gândeşte-te la mine, te rog, la 2 noiembrie o să fie faimoasa seară. Aici totul se face cu şi mai multă strălucire decât la Paris. Sunt destul de emoţionată la gândul că filmul o să înfrunte publicul pe această parte a Canalului."

Se pare, însă, că totul a decurs foarte bine. Nu există scrisori care să descrie cum s-a desfăşurat premiera londoneză, dar la 16 decembrie, deci după şase săptămâni, Martha Bibescu scria:

„Katia" rulează în continuare şi o să rămână pe afiş până după Crăciun – un succes uriaş." Iar la 20 decembrie, după ce vestea că filmul se bucura mai departe de acelaşi succes, scriitoarea remarca: „E o senzaţie ciudată să auzi cum în spatele tău oamenii îşi suflă nasul în batiste, iar lângă tine să-i vezi pe alţii cum îşi scot batistele ca să-şi şteargă lacrimile... în sfârşit, e gloria, amuzantă sub această formă nouă."

De altfel şi în ţară filmul a fost considerat ca un mare succes al cinematografului francez şi s-a bucurat de cele mai entuziaste aprecieri. Un articol din ziarul „Lumea Românească", condus de Zaharia Stancu, remarca, de pildă, la 13 octombrie 1938:... filmul „Katia" nu e „marele film" al anului, filmul „Katia" nu poate fi clasat! Atât de bogată şi de măreaţă e înscenarea şi atât de dumnezeiască e Danielle Darieux în rolul „Katiei".

Mai mult, tot atunci Martha Bibescu a făcut şi o altă experienţă inedită. A fost prezentată... la televiziunea britanică. Această invenţie, care astăzi ni se pare că e

absolut inseparabilă de viaţa noastră, era pe vremea aceea abia la primit paşi, iar un televizor costa foarte scump şi în toată Londra, cu şapte milioane de locuitori, nu existau decât 6 000 de aparate. Aşa se face că singura dintre cunoştinţele Marthei Bibescu care a văzut-o a fost Anne Chamberlaine soţia primului ministru al Marii Britanii, care a doua zi i-a şi trimis o scrisoare plină de elogii.

159

În martie 1939, Algazy s-a înapoiat din Statele Unite unde izbutise să plaseze filmul „Katia" în condiţii avantajoase, dar numai pentru el. Căci iată ce se întâmplase, pentru a o ci ta din nou pe Martha Bibescu, respectiv scrisoarea ei din 15 martie.

„Cel mai mare „mamamuşiu" al cinematografelor americane socoteşte „Katia „o asemenea capodoperă că nu vrea să schimbe nimic! Ca atare, a cumpărat drepturile pentru versiunea franceză cu subtitluri englezeşti. Premiera o să aibă loc la New York în septembrie 1939, cu mare tam-tam."

160

Bal la Mogoşoaia

În 1936, Martha Bibescu gazdă a soţilor Londonderry

În ultima zi petrecută de Martha Bibescu la Berlin în vara anului 1938, soţia lordului Londonderry i-a spus că acesta din urmă intenţiona ca în toamna aceluiaşi an să viziteze România. Deşi scriitoarea n-o aminteşte în notele ei, lordul ne-a vizitat, de fapt, ţara, cu doi ani înainte, invitat chiar de Martha Bibescu, în împrejurări ce aruncă o lumină revelatoare atât asupra epocii, cât şi a rolului pe care-l juca scriitoarea în viaţa publică.

Iată de ce încerc să resuscit aici un mic episod ce

lumineză, fie şi parţial, ambianţa în care ea a trăit şi a acţionat.

Se ştie, Martha Bibescu a dobândit unul din cele mai durabile succese literare ale ei cu o carte al cărei punct de plecare a fost un eveniment monden. E vorba, evi

dent, de „La bal cu Marcel Proust”, o carte de confesiuni, de reflecţii şi de limpeziri, evocate cu o mână de maestru de o femeie care, chiar şi în astfel de ocazii, atrăgea numaidecât atenţia în primul rând graţie unei inteligenţe ce fermeca şi cucerea.

În cele ce urmează va fi, însă, vorba de un alt bal, nu la Paris, ci chiar la Mogoşoaia, reşedinţa Marthei Bibescu.

În ciuda unei prognoze meteorologice pesimiste, a treia decadă a lunii octombrie 1936 a debutat cu o vreme caldă ce părea să anunţe o neaşteptată prelungire a verii. Într-adevăr, în cursul zilei mercurul termometrelor urcase până la 25 de grade la umbră, iar căderea amurgului nu-l făcuse să scadă prea mult. Dimpotrivă, crepusculul făcea loc unei seri blânde, cu un cer înalt, spuzit de stele şi un vag aer molatec ce îndemna la reverie.

În parcul palatului Mogoşoaia domnea, însă, o forfotă tăcută şi o neobişnuită înfrigurare. De la căderea întunericului, de-a lungul aleii ce ducea de la poartă la rondurile de dalii şi crizanteme din faţa intrării principale fuseseră postaţi, la distanţe egale, purtători de torţe ce trebuiau să lumineze drumul invitaţilor aşteptaţi. La un semnal nevăzut, proiectoare, savant dispuse, au incendiat brusc faţada; nu uniform, ci punându-i nuanţat în valoare diversele detalii arhitectonice, dar detasând-o totuşi tranşant de fundalul

întunecat al parcului. În jurul lacului, lungi şiraguri de

becuri aprinse prinseseră să urmărească cur oase legănarea molcomă a frunzelor de lotus.

Apoi, pe la opt şi jumătate, liniştea serii a început să fie întreruptă de scrâşnetul roţilor de automobile frânate pe prundişul mărunt şi de zgomotul portierelor deschise şi închise în urma celor care coborau. Un neavizat s-ar fi putut întreba dacă nu era cumva vorba de vreun vesperal Consiliu de Miniştri. Căci rând pe rând, majordomii aflaţi la intrare vesteau pe: d-na şi d. Victor Antonescu (ministrul de Externe) d-na şi d. Richarcl Pranosovici (ministrul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor), d-na şi d. Mircea Cancicov (ministrul de Finanţe), d-na şi d. General – adjutant Paul Angelescu (ministrul Apărării Naţionale), d-na şi d. Nicolae Caranfil (subsecretar de stat al Aerului)… Când şi când printre ei erau anunţate, însă, e adevărat şi numele unor foşti miniştri, deputaţi, oameni de afaceri sau, pur şi simplu, ale câtorva bine cunoscute figuri ale societăţii bucureştene.

Gazdele şi stăpânii locurilor, Martha Bibescu şi soţul ei, George Valentin Bibescu, se aţineau sus, în capul scării de onoare – flancată de două vechi stindarde ale Ţării Româneşti prinse în ţinte de aur – unde primeau invitaţii, schimbau câteva vorbe cu ei şi le indicau drumul către sala tronului – cum i se spunea la Mogoşoaia, din pricină că piesa ei de rezis

tentă era jilţul domnesc al lui George Bibescu, fostul domnitor al Munteniei până la revoluţia de la 1848. Acolo, dar, în sala tronului, a avut loc un dineu intim, care n-a durat însă mult, întrucât toată lumea aştepta adevăratul „clou” al serii. Adică o recepţie şi un bal, care au şi rămas multă vreme în amintirea celor ce au avut prilejul să-i fie, deopotrivă, martori şi actori.

Desigur că şi pentru faimosul cronicar monden de la cumpăna dintre veacul trecut şi secolul nostru, a cărui proză redundantă şi gongorică l-a amuzat atât, dar l-a şi

inspirat pe Caragiale, ar fi fost o ocazie de neuitat. Mai întâi, pentru întinderea câmpului de observaţii, asupra căruia ar fi putut să-şi exercite talentele. Iar în al doilea rând, pentru că acum ar fi avut nesperata ocazie să „remarce în asistenţă", alături de high-life-ul autohton şi un eşantion caracteristic al celui european, insular şi chiar transoceanic, constituit din miniştrii Franţei, Marii Britanii sau Iugoslaviei, Germaniei sau Statelor Unite, consilieri de legaţie, ataşaţi militari, primi secretari şi secretari de legaţie din toate colţurile lumii. „Înalta societate" bucureşteană era reprezentată, alături de cei mai înainte amintiţi, prin alte autentice figuri de marcă ale lumii politice, ca dr. I. Costinescu, ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor sociale, Grigore Gafencu ori Nicolae Petrescu-Comrnen, prin înalţi funcţionari ai administraţiei Căilor Ferate, prin corifei ai marii finanţe, ca bancherii

Aristide Blank sau N.I. Chrissoveloni, rude ori prieteni de casă ai amfitrionilor.

Evident, însă, că nu ţinuta de seară a bărbaţilor, bicromă şi monotonă şi nici chiar elegantele uniforme cu fireturi şi lampasuri ale militarilor ar fi dat mai cu seamă aripi prozei lui Claymour. Căci epitetele-i ornante s-ar fi putut revărsa din belşug mai cu seamă în descrierea risipei de fantezie a toaletelor feminine: o adevărată orgie de dantele şi catifele – să nu uităm, era toamna! – de la ivoire, bleu-blanc, bleu-nuit, roşu aprins, corail ori violet – eveque, uni sau cu paiete… Şi, toate, puse şi mai mult în valoare de râuri de coliere, de paftale, de broşe sau clipsuri scânteind cu mii de focuri ce chemau şi ţintuiau privirile.

În centrul atenţiei se aflau, totuşi, invitaţii de onoare ai familiei Bibescu şi sărbătoriţii acelei seri: lordul Londonderry, înalt, zvelt, cumpănit în mişcări, apariţie caracteristică de aristocrat englez, într-un frac de croiala

secolului XIX, cu gâtul aproape ascuns de un guler înalt, tare, iar de-a curmezişul pieptului cordonul, albastru, însemnul ordinului preţuit întru toate, ordinul Jartierei; lady Edith, într-o rochie cu trenă, bleu şi argint, la cheutoare o enormă orhidee, în jurul gâtului două şiraguri de perle iar pe piept o mare cruce de briliante – dar al ţarului Alexandru I al Rusiei către bunica lordului Londonderry; şi, în fine, fiica lor, tânăra lady Mairi, de numai cincisprezece

ani, într-o rochie style, roz-pal, iar pe umărul drept un buchet de garoafe roz-Stuart. De altfel, nici Martha Bibescu şi nici soţul ei – gazde prevenitoare, mereu aproape de invitaţii lor, făcând prezentări, iar la rigoare chiar şi pe interpreţii – n-ar fi putut trece nebăgaţi în seamă. Căci pentru seara aceea scriitoarea arborase o rochie de catifea neagră, *coupe royale,* a cărei aparentă sobrietate era copios contrapunctată de un colier de imense smaragde şi de o splendidă diademă de platină, şi ea bătută în smaragde, în timp ce George Valentin Bibescu, as al aviaţiei mondiale, preşedintele Federaţiei Internaţionale de Aviaţie şi, prin bunica lui, prinţesa de Chimay, scoborâtor al lui Napoleon I, optase pentru un impecabil frac negru, înviorat de un cordon lat, roşu, petrecut peste piept.

Familia Londonderry se afla în ţară de circa o săptămână şi fiecare mişcare a ei era urmărită cu o pasionată luare aminte. Deşi lordul Londonderry ţinuse să precizeze, ba chiar în mai multe rânduri, că venise doar spre a răspunde unei prea amabile invitaţii a familiei Bibescu, de care îl lega o veche şi strânsă amiciţie. Erau, totuşi, destui tentati să considere că ar fi îndreptăţiţi să confere vizitei sale şi alte raţiuni, mai puţin evidente, dar nu şi mai puţin importante. Ei se socoteau întăriţi în această opinie, pe de o parte de poziţia pe care lordul o ocupa în viaţa publică a ţării sale, iar pe de alta de evoluţia situaţiei internaţionale

care – având în vedere cursul tot mai agresiv luat de acţiunile Germaniei naziste şi Italiei fasciste, precum şi recrudescenţa tendinţelor revizioniste – impunea oficialităţilor române o cât mai corectă evaluare a raportului de forţe dintre grupările de state existente sau care abia se desenau.

Ceva mai înainte am spus, în treacăt, că invitatul familiei Bibescu avea o alură tipică de aristocrat englez. Acum, se cuvine, însă, să adaug că şi făcea parte dintr-una din cele mai vechi familii aristocratice britanice. Într-adevăr, titlul de conte de Londonderry fusese creat încă cu câteva veacuri înainte, pentru Thomas Ridgeway (1566–1631), ca răsplată pentru serviciile făcute Coroanei britanice în calitate de trezorier în Irlanda. Cel mai de seamă reprezentant al stirpei a fost totuşi, în curgerea timpului, Robert Stewart Londonderry (1769–1822), intrat în istorie mai ales sub apelativul de viconte de Castlereagh, strălucit om politic şi diplomat britanic care, ca ministru de externe al Regatului Unit, a jucat un rol de prim ordin în reaşezarea echilibrului dintre statele continentului european după înfrângerea lui Napoleon I.

Sir Charles, Henry Vane-Tempest, viconte de Castlereagh şi marchiz de Londonderry a văzut lumina zilei în luna mai a anului 1878, ca prim fiu al celui de-al şaselea marchiz de Londonderry. După tradiţionalele studii la Eton şi la colegiul militar de la Sandhurst, la

vârsta de 24 de ani, deci în 1902, a intrat în Parlament, ales pe listele Partidului Conservator. În timpul primului război mondial, după moartea tatălui, i-a moştenit titlul de lord şi a fost numit comandant al Regimentului de gardă regală.

În perioada interbelică, după mai multe funcţii în administraţia publică, a devenit, pentru scurtă vreme, ministru al Educaţiei. În 1926, în cursul marilor conflicte de muncă din industria minieră, a hotărât să se retragă din viaţa politică, spre a se consacra administrării propriilor mine de cărbuni. Dar, ceva mai târziu, a revenit asupra deciziei sale, intrând în cabinetul Baldwin, ca „First Commisioner of Work", calitate pe care şi-a păstrat-o şi în guvernul de uniune naţională alcătuit de Ramsay Macdonald din 1931. Tot în acelaşi an – şi până în 1935 – a fost ministru al Aerului (de altfel şi poseda brevetul de pilot), calitate în care reprezentase Marea Britanie la Conferinţa dezarmării în 1932. În iunie 1935, cu prilejul remanierii cabinetului, a fost numit preşedinte al Camerei Lorzilor şi lord al Sigiliului privat, dar în noiembrie 1935 a părăsit guvernul, eveniment mult comentat atunci de presa engleză.

În fiecare an, în preajma deschiderii sesiunilor Parlamentului, o „unwritten law" (lege nescrisă) a înaltei societăţi londoneze se întrunea la balul dat în saloanele lui Londonderry House. Evenimentul era socotit a avea, deopotrivă, o semnificaţie mondenă şi

una politică, iar pentru noii şi tinerii deputaţi – se afirma – el echivala cu faimoasa prezentare tradiţională a domnişoarelor din nobilime la Curtea regală. Cu acest prilej, se mai spunea, se punea la cale, neoficial, întreg programul de acţiune al parlamentarilor conservatori pentru următoarea sesiune. Noile talente erau cântărite, puse la încercare, încurajate şi stimulate spre a participa, cu cât mai mulţi sorţi de izbândă, la bătălia ce le stătea în faţă în Camera Comunelor sau Camera Lorzilor.

Cu anumite ocazii, lordul Londonderry îşi punea la dispoziţie castelul din Irlanda pentru conciliabule politice

mai delicate şi care, ca atare, se cereau ferite de priviri şi urechi indiscrete. Asttel, cu câteva luni înainte de vizita la Bucureşti – respectiv după moartea lui von Hoesch, ambasadorul german la curtea Angliei – lordul îl găzduise acolo pe Ribbentrop care, la puţin timp după aceea, se şi înfiinţase la Londra în calitate de nou ambasador al celui de-al Treilea Reich.

Să revenim, însă, la vizita la Bucureşti a lordului Londonderry. Presa bucureşteană a urmărit-o cu mare atenţie. Lucru uşor de înţeles, mai întâi prin chiar personalitatea oaspetelui şi ponderea sa în viaţa politică britanică, iar apoi datorită împrejurării că, înainte de a începe să se odihnească şi să admire frumuseţile ţării, cum declarase că avea intenţia s-o facă, acompaniat de soţii Bibescu el se deplasase – în

două vagoane speciale puse la dispoziţie de guvern şi ataşate unui tren de Timişoara – tocmai în Banat, unde aveau loc manevre militare, prilej cu care a avut o întrevedere cu Carol II, asupra căreia nu s-a comunicat, însă, nimic. Iar la înapoierea în Capitală, deşi ţinea mereu să sublinieze că vizita sa era „o simplă călătorie de agrement şi recreaţie”, nu s-a dat, totuşi, în lături să acorde câteva interviuri în care a abordat subiecte politice şi militare de stringentă actualitate în contextul politic al vremii. Astfel, într-o declaraţie făcută ziaristului O. Cernea de la „Dimineaţa”, lordul a precizat, de pildă: *„Am fost silit să alegem calea unei înarmări rapide. Ceea ce facem n-are, bineînţeles, un caracter agresiv. Credem, însă, că este necesar pentru securitatea noastră şi ca o garanţie a păcii să avem o puternică forţă aeriană.”*

Încât se prea poate ca, prin intermediul lordului, cercurile guvernamentale de la Bucureşti să fi dorit a risipi unele neînţelegeri sau aprehensiuni ivite în Occident în legătură

cu politica internă şi externă a ţării după foarte proaspăta şi brusca îndepărtare a lui Nicolae Titulescu de la departamentul externelor, în orice caz, acesta pare să fi fost sensul unui comentariu asupra vizitei lordului Londonderry apărut în cotidianul bucureştean de limbă franceză „Le Moment”, ale cărui ataşe cu Ministerul de Externe român nu erau pentru nimeni un secret, sau, oricum,

unul foarte străveziu*. „În felul acesta* – s-a putut, astfel, citi în numărul din 13 octombrie al ziar ului – *reprezentantul vechii aristocraţii engleze şi al celei mai înalte „Society” va putea verifica opiniile şi afirmaţiile tuturor celor care, la Londra sau la ţară, în rândul gentry-lor, n-au pierdut niciodată un prilej de a ne prezenta în culorile cele mai sumbre*şi mai departe, în concluzia comentariului: „*Suntem convinşi că, revenit la Londra, vom avea în ilustrul nostru oaspete un prieten mai mult, în ciuda extrem de abilei acţiuni a d-lui von Ribbentrop şi a d. Bethlen.”*

Toate acestea puteau explica, desigur, cu prisosinţă interesul sutelor de invitaţi din seara aceea clementă de octombrie, atraşi la Mogoşoaia de perspectiva unui eveniment monden de primă mărime, dar, poate, şi de speranţa de a fi martori la eventualele confidenţe ale lordului Londonderry ori ale celor ce fuseseră în apropierea lui în cursul vizitei ce era pe terminate, după o reuşită expediţie cinegetică în Delta Dunării.

Cel puţin în această ultimă privinţă, cei care au nutrit astfel de speranţe nu şi le-au văzut, însă, împlinite. Lordul a deschis balul, invitând la dans o frumoasă doamnă din societatea bucureşteană şi, curând, silueta lui înaltă, impunătoare, s-a pierdut în vârtejul nenumărateloi perechi. Fix la miezul nopţii, jazzul Jones Cock a anunţat o pauză în programul său şi oaspeţii au fost poftiţi pe malul lacului, în

faţa
174

palatului. Pe neaşteptate, şiragurile de lumini din jurul lacului s-au stins şi, din bezna parcului, au ţâşnit spre cer ghirlandele multicolore şi mereu repetate ale unui joc de artificii ce a smuls generale exclamaţii de uimire şi încântare.

Focul de artificii a durat o jumătate de oră.

După care, lordul Londonderry, însoţit de Martha Bibescu şi de Victor Antonescu, ministrul de Externe, au dat semnalul supeului şi invitaţii au coborât în subsolul palatului. Sub bolţile groase de trei-patru metri, oaspeţii au luat loc la mese mici, în mijlocul cărora, din vase albe de lut, se înălţau mari buchete de garoafe roşii. În toate colţurile zidurilor erau dispuse mari tufe de flori de toamnă cu frunze roşii, proaspăt culese din luncă.

Menu-ul, care nu putea fi transcris, evident, decât în franceză, consta din: *Caviar frais; Consomme chaad en tasses; Dindonneau, Foie gras, jambon; Lungue etfilet à la jelee; Salade de saison; Beignets au Chester; Fruits rafraischis; Cafe; Champagne.*

De astă dată, convivii au fost fermecaţi de acordurile celebrului taraf al lui Fănieă Luca, care când îi veselea cu melodii săltăreţe şi cântece de pahar, când îi cufunda în stări de melancolică şi poetică visare, însufleţirea şi voia bună au atins, însă, apogeul când lordul Londonderrv, intrigat de vrăjitul instrument, l-a rugat pe Fănieă Luca să-i împrumute naiul şi a

172

încercat el însuşi o melodie. Şi, culmea, naiul a prins viaţă şi toată asistenţa a izbucnit în aplauze. Căci, după cât se pare, şi pe meleagurile ceţoase ale Irlandei veacurile au transmis un instrument asemănător celui românesc şi la fel

de preţuit de localnici.

După supeu s-a dansat din nou până în zori.

Dar mai presus de toate, balul de la Mogoşoaia, cu tot ceea ce l-a precedat şi se sconta, l-a determinat pe un ziarist al epocii, C.T. Bobeş, să considere că *„actul de curtoazie al prinţului şi prinţesei Bibescu”* a însemnat *„în acelaşi timp şi o frumoasă şi inteligentă propagandă în favoarea ţării noastre*.”

173

În jurul unui portret

Martha Bibescu era o intimă a regelui Ferdinand de care a fost legată printr-o lungă prietenie întemeiată pe stimă şi reciprocă afecţiune. În 1927, foarte afectată de moartea suveranului, i-a consacrat – sub titlul „O victimă regală” – un amplu eseu destinat, în opinia ei, să pună în lumină ceea ce a constituit drama vieţii lui Ferdinand I şi anume dilema dintre credinţa lui catolică şi constrângerile raţiunii de stat, dificultatea sufletească de a alege între două patrii, cea de origine şi cea care l-a adoptat, firea timidă a omului ce nu se simţea iubit nici de anturajul lui sau pasiunea-i ignorată, nerecunoscută, pentru ştiinţă.

Apărut mai întâi în revista pariziană *L’Illustration* şi preluat îndată de revista americană *Saturday Evening News,* acest portret al lui Ferdinand i-a adus scriitoarei atât calde elogii sau critici benigne – cum a fost aceea a prietenului ei, poetul Paul Claudel – cât şi solide şi tenace inamiciţii.

174

Revelator în acest sens este schimbul de scrisori1 dintre George Duca, fiul lui I. G. Duca şi scriitoare, rămas până acum inedit şi punând bine în lumină polemica stârnită de ceea ce Martha Bibescu a crezut a fi manifestarea unei

pioase datorii de conştiinţă.

Geneva, 25 august 1927

Doamnă,

Veţi fi foarte mirată primind aceste rânduri – de altfel şi eu sunt – căd de mult n-am mai avut plăcerea să vă văd; cred că de vara trecută, la Mogoşoaia. De atunci s-au întâmplat multe lucruri, dar un eveniment le depăşeşte pe toate celelalte şi ne loveşte dureros: moartea regelui. – Ceea ce mă determină să vă vorbesc despre un articol pe care l-aţi scris pentru „l'Illustration", numărul din 30 iulie; fiind atunci la Londra, n-am aflat de el decât la Paris, în urma unor remarci foarte penibile – care m-au şi hotărât să-l citesc.

— O să mă iertaţi, dar, dacă uzez de maniera americană spre a vă comunica opinia mea asupra acestui subiect – întrucât nu ştiu când o să am cinstea să vă sărut mâna şi să vă vorbesc despre subiectul acestei scrisori.

'Arhivele Naţionale, Fond Casa Regală-Caraiman, Dos. 2/1927

175

Aţi avut privilegiul să-l cunoaşteţi bine pe regele Ferdinand, posedaţi un frumos talent literar şi, mai ales, această limbă unică, limba franceză; iată, dar, trei raţiuni care au putut să vă îndemne să trasaţi un magistral portret frumoasei figuri care a fost: „Ferdinand-Victor-Albert-Meirad".

— Însă – şi vă rog să-mi iertaţi vinovata sinceritate – mi se pare că aţi dorii să faceţi cunoscut publicului francez în mai mică măsură ce a însemnat regele României, decât care au fost relaţiile prinţesei Bibescu cu familia regală a ţării ei! – Căci, după ce iei act de incontestabila frumuseţe stilistică a articolului dumneavoastră, de cele câteva imagini evocate, rămâi cu o penibilă impresie despre figura regală! – Aţi acoperit-o, doamnă, de ridicol – iată ce nu vă

voi ierta, ceea ce noi tinerii nu v-o vom ierta niciodată!

Nu-i deajuns să vorbeşti despre vasta cultură, despre frumuseţea caracterului său, despre tragismul existenţei sale, spre a contrabalansa scena petrecută la 10 mai – în catedrala catolică sau cea cu soţia ministrului Angliei. N-avem dreptul să împingem până acolo sinceritatea şi snobismul în faţa unui mormânt abia acoperit – ce adăposteşte trupul neînsufleţit al celui ce trebuie să fi crezut în prietenia unei femei atât de inteligente. La apariţia volumului „Izvor" v-am luat deseori apărarea când eraţi acuzată de lipsă de înţelegere a poporului român şi de ignorarea tradiţiilor noastre populare; iar acum e foarte jenant să văd adăugându-se la toate acestea o lipsă de patriotism, despre care nu ştiu ce să cred.

176

Cum aţi putut prezenta în faţa ochilor a mii de cititori indiferenţi şi răuvoitori suita de scene jalnice şi ridicole, spre… „a-mi forma această convingere pe care astăzi o ştiu împărtăşită de un întreg popor"! – Şi mai departe „… Câţi urmaşi ai foştilor stăpâni ai acestei ţări au făcut ca mine, maxima culpa lor, pentru înaintaşii care n-au ştiut…" Credeţi, doamnă, că un Bibescu ar fi făcut mai bună figură decât acest rege cu urechi evreieşti, cu mers şovăielnic din cauza băuturii şi care asigura regelui Carol atât un succesor, cât şi unul care-l pune în mai bună lumină??? – Degeaba subliniaţi „martiriul", „Holocaustul", publicul internaţional nu reţine cu plăcere, decât caricatura, nu portretul! – iată, doamnă, câteva observaţii fugare asupra „unei victime regale": vă rog să credeţi că-mi pare rău să ajung aici, dar numai în urma unei lungi discuţii cu un grup de studenţi români m-am hotărât să vă trimit aceste rânduri. – îmi veţi ierta, poate, tonul puţin tăios al epistolei mele; luaţi-o ca un exces de sinceritate ce explică punctul de vedere al unor tineri dezamăgiţi şi miraţi.

Primiţi, doamnă, respectuoasele mele omagii
Semnat: Georges Duca
177

Şi iată răspunsul Marthei Bibescu:
30 august 1927 Le Grand Hotel
Bagnoles – de – l'Orne
Dragă Georges,
Într-adevăr, nu-i nimic alta de făcut, dacă nu înţelegi, decât să-ţi mulţumesc pentru că ai avut curajul să mi te arăţi aşa cum eşti, în noua generaţie şi a-mi spune că în România voi fi înţeleasă, de cititorii de vârsta dumitale, abia prin 1998…

Cu toate astea, mişcată de marea dumitale sinceritate, îţi răspund, cu tristeţe.

Crede-mă, eu l-am iubit pe regele Ferdinand şi l-am cunoscut mai bine decât oricare dintre voi, iar portretul lui îl va ajuta să trăiască, departe, în adevărata-i lumină…

Indignarea dumitale îmi arată tânăra dumitale ignorare a condiţiilor unei opere vii. Doreşti un portret *fără umbră.* Dar un portret *fără umbră* nu înseamnă nimic.

Şi oamenii din popor cred, desigur, că pictorul îşi murdăreşte modelul atunci când îi adaugă o umbră, acolo unde o vede, când e *singurul* care o vede. E, oare, demn asta de tine? Dacă socoteşti că eşti american când îmi reproşezi că am amestecat persoana mea în ceea ce am scris despre el…

Te rog să crezi că „relaţiile cu familia regală" sunt mai degrabă de natură să îndepărteze persoanele
178

rezonabile decât să le apropie şi că a fost nevoie ca articolul meu să cuprindă ceva din strigătul unei conştiinţe spre a fi *acceptat* în Franţa şi în America şi lăudat de cei care l-au citit, inclusiv, cum s-a întâmplat adesea, de

necunoscuţi ce n-aveau niciun motiv să-mi scrie.

Îţi trimit o filă cu câteva dintre aceste opinii dezinteresate, nu ca să mă laud, ci cu speranţa de a te face să simţi nedreptatea judecăţii dumitale.

Împingi mânia până la a-mi spune: „Credeţi că un Bibescu aflat pe tron ar fi făcut mai bine?" Vai, ce rău mă cunoşti şi cum n-ai înţeles ce-am scris. Eu am spus că un român *ar fi suferit mai puţin* sau chiar deloc în comparaţie cu Cel care a trebuit să-şi părăsească pentru noi, pentru *păcatele* noastre, patria şi credinţa lui.

Asta-i ce am spus şi e adevărat! Dar sângele dumitale de Moruzi te face să bănuieşti imediat în fraza mea o candidatură! Cel care vorbeşte în dumneata e vechiul demon, ceea ce-i foarte bine din punct de vedere biologic.

Dragă Georges, află de la mine că eu cred profund că regii sunt nişte anacronisme crude, fie că ar fi vorba de Gheorglie I Duca sau de Gheorghe II Bibescu. Dar patima ancestrală, Nemesis, te orbeşte!

Şi ca să ne întoarcem la America, de la care te inspiri spre a fi atât de reacţionar cum eşti în scrisoarea dumitale, îţi mărturisesc că articolul meu a fost publicat cu entuziasm de *Saturday Evening Post,* cea mai mare revistă din America (două milioane, şase sute de mii

de *abonaţi*) şi că în urma acestui articol mi-a cerut *alte şase...* nu cu acelaşi subiect!

Şi nu crede, nu conchide, că-i vorba de snobism! E prea simplu.

În aceeaşi revistă americană apar acum memoriile Herminiei, a doua soţie a ex-Kaiserului. Şi cu toate astea, articolul meu, socotit *mai bun,* a avut întâietate şi cinstea de a fi anunţat pe copertă. Or, eu nu-i cunosc pe niciunul din cei care conduc *Saturday Evening Post* şi numai calităţile celor două articole pe care le-am publicat până

acum i-au determinat să-mi ofere acest loc.

Cu toate astea, CUVÂNTUL, ziar românesc, mă acuză că mi-am publicat articolul „aux frais de la Princesse!” 1

Când îţi spun că suntem un neam de invidioşi! Eu văd în dumneata, dragă Georges, un om sincer faţă de nedreptăţi şi victimă (la rândul dumitale) a unui mediu, a unei ambianţe ce-mi sunt ostile! Poate că toate astea or să treacă. S-au văzut şi minuni mai mari. Nu te supăra dacă ţi-o spun. Crezi că ai simpatie faţă de mine? Nu, n-ai şi tot ce fac e deformat de acest nimb de neînţelegere care degajă mereu antipatie, conştient sau nu.

Regele cunoştea perfect viziunea mea specială asupra lui şi, departe de a-l ofensa, ea îi părea conformă cu sentimentele mele, încât mi-a dăruit, până la sfârşit, afecţiunea lui, cum îmi dovedeşte ultima-i scrisoare, datată 7 iulie…

1 Pe cheltuiala prinţesei (în tr. în original)

Şi când mă gândesc că tatăl dumitale1 m-a sfătuit mereu să-mi descriu viaţa, după cum o şi fac, iar scrisoarea lui Georges Duca din 1927 o să figureze în Memoriile mele.

Atunci, când ele au să apară, dumneata o să fii un domn în vârstă şi, fără să-ţi dai seama, în inima dumitale o să se strecoare ceva care va aduce cu o îndoială…

America mă va fi cunosc ut înaintea României. Sau cel puţin, pe aceea pe care dumneata o reprezinţi, provizoriu.

Adio, dragă Georges.

Semnat: Martha Bibescu

P.S. Mă bizui pe loialitatea dumitale ca să arăţi scrisoarea mea prietenilor al căror purtător de cuvânt eşti, cei care nu-mi vor ierta niciodată… şi pe care eu îi iert, creştină cum sunt.

P.S. Am să te necăjesc, cumva, şi mai tare spunându-ţi că cel mai mare editor de artă din Franţa mi-a solicitat dreptul

să publice acest portret al regelui pe hârtie *imperisabilă*?

*1*1. G. Duca

184

Socotind, probabil, că toate acestea nu erau, totuşi, îndestulătoare spre a spulbera acuzele lui George Duca, Martha Bibescu a mai ţinut să adauge la răspunsul ei şi un număr de scrisori sau fragmente de scrisori care să-l edifice pe destinatar asupra uriaşului ecou avut de articolul ei. De altfel, modestia – cum am putut să ne convingem şi din jurnalul ei berlinez – n-a fost nicicând unul din cusururile majore ale scriitoarei.

Asociaţia generală a mutilaţilor de război

2 august

Prinţesei Bibescu

Nu vă cunosc, doamnă, dar termin plângând paginile dumneavoastră despre Ferdinand de România şi vă iubesc pentru aceste lacrimi de frumuseţe.

Povestindu-ne despre un suflet mare, aţi făcut o faptă mare. Ne-aţi înavuţit cu un plus de cunoştinţă. Aţi povestit oamenilor de felul meu o magnifică legendă despre sacrificiu, un cânt ce exaltă, purifică şi înnobilează. Sângele pe care l-am vărsat, în valuri, pentru ţara mea, îmi dă dreptul să vă mulţumesc pentru el.

Epoca dumneavoastră postbelică pare urâtă, asurzită de jazz şi îmbătată de plăceri. Lumea se târăşte> convulsionată de ură, sânge, de moarte. Încât descoperind

182

adevărurile te cuprinde, uneori, disperarea. Şi împreună cu mine, chiar conducătorii mutilaţilor, nişte giganţi măcinaţi de război, închid ochii spăimântaţi de josnicia generaţiilor noastre.

Uneori suntem, însă, loviţi de un fulger. De fulgere pe care le dorim, chemate de febra noastră. Pagina

dumneavoastră, arzătoare şi profundă, căreia i-am respirat cu delicii splendoarea, adăposteşte unul din ele.

Omul din care aţi făcut un Hristos aparţine, în ochii lumii, cohortei falnice, invidiată şi deseori blestemată, a cărei strălucire pare a fi dată de sângele poporului lor. Asupra acestui om aţi proiectat brusc razele pietăţii dumneavoastră, ale puternicei dumneavoastră amiciţii. Şi iată că el ne apare ca unul din Crucificaţii de care sufletul nostru orfan e înfometat.

Analiza dumneavoastră e aceea a unui maestru. Copilăria eroului dumneavoastră şi frumuseţea-i repede ofilită, urâţenia lui, adorabilul cuplet despre mâinile lui, stiinta, timiditatea lui, le-aţi înţeles şi exprimat cu infinita duioşie a inimii dumneavoastră de femeie. Şi holocaustul său l-aţi expus cu o inimă de femeie, cu o inimă de apostol. Aţi luminat cu propria dumneavoastră credinţă întreita sfâşiere a acestui om din carne atât de slab şi jertfind pentru mântuirea poporului care i-a fost încredinţat mai întâi credinţa, apoi propria-i patrie, în sfârşit fiul prea iubit, această lungă agonie morală pe treptele unui tron victorios. Din acest Calvar, aţi făcut un pisc. Or, de asemenea piscuri de aer curat şi de sacrificii are nevoie poporul

meu spre a se trezi din toropeala lui şi a porni iar spre viitor.

Fiţi binecuvântată, Doamnă, pentru paginile dumneavoastră întremătoare. N-am putut rezista să nu vă comunic emoţia mea.

Binevoiţi a primi omagiul meu.

Semnat: Raoul Villedieu Benoit.

15 august 1927

...Am citit în tihna păcii de care mă bucur la ţară admirabilele pagini pe care vi le-a inspirat amintirea regelui Ferdinand.

Emoţia atât de nobilă, atât de discretă şi de pură care v-a dictat acest cânt pe care v-aţi priceput a-l face să treacă atât de lesne în sufletul cititorului dumneavoastră va sălăşlui multă vreme în mine.

...Pe acest mare prinţ, despre care nu ştiam nimic, dumneavoastră ni-l dăruiţi un pic; reamintindu-ni-l, ne dăruiţi acest suflet magnific, nouă tuturor celor apăsaţi de tristeţea epocii din care pare că piere măreţia morală a vieţii şi a sufletului...

Semnat: François la Crix (Prietenul lui Barres) Director la Revue Hebdomadaire

17 august

...Am citit în l'Illustration emoţionantul dumneavoastră articol despre regele Ferdinand; cât de bine ne-aţi făcut să înţelegem acest patetic destin...

Semnat: Henri Massis Director la Revue Universelle (Action Française, regalistă)

10 august 1927

Doamnă,

Aţi primit, fără îndoială, multe scrisori de felicitare în legătură cu articolul publicat în l'Illustration despre regele României.

Acum vă rog să primiţi mulţumiri pentru aceste pagini scrise deopotrivă cu farmec şi sinceritate. Atât de graţioasa reabilitare a memoriei acestui om periodic zdrobit de destin şi suferind în tăcere spre a rămâne mereu demn, vă onorează.

La înapoierea mea, comunicându-mi impresiile, am primit multe explicaţii care, în pofida aparenţelor lor literare, erau doar reflexe ale opiniei curente şi, deci, false. Ulterior am învăţat să cunosc mai bine această România ce mi-a fost atât de prost prezentată...

Doresc ca în fiecare an mâini pioase să depună flori

Martha Bibescu din câmpia fermecată pe mormântul celui pe care l-aţi plasat atât de sus în faţa omenirii şi ca la aniversarea acestui rege nefericit şi eroic toţi copiii să aducă în şcoli multe buchete de flori în faţa tabloului defunctului, spre a-şi mărturisi recunoştinţa faţă de cel căruia Dumnezeu i-a decernat acum coroana celor aleşi.

Semnat: Edgar Bosc Farmacist clasa I al Universităţii din Paris Fost intern al spitalelor

Un doctor în medicină îmi trimite teza susţinută în faţa Academiei cu această dedicaţie:

„Doamnei prinţese Bibescu ce descrie cu o incomparabilă preştiinţă originea fiziologică a cancerului, începutul şi sfârşitul acestuia prin tulburarea sufletului unei „victime regale „, în semn de totală admiraţie.”

Stelys

…O să am prilejul să vorbesc în Revue Archeologique de France despre admirabilul articol pe care l-aţi consacrat în l’Illustration memoriei regelui Ferdinand.

186

Semnat: Salomon Reinach Preşedinte al Academie des Inscription et Belles-Lettres

Martha Bibescu – Ion Petrovici.

O dispută de acum 59 de ani

Punctul ei de plecare a fost o cerere a parohiei Mogoşoaia către Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor căruia îi aducea la cunoştinţă efectuarea unor lucrări de reparaţii la paraclisul din incinta palatului de acolo şi solicita cuvenita încuviinţare oficială.

În loc de aprobare, preotul respectivei parohii s-a pomenit, însă, cu o adresă cominatorie a subsecretariatului de Stat al Cultelor şi Artelor care îl avertiza că lucrarea era ilegală, întrucât nu fusese încredinţată unui pictor

bisericesc autorizat, îi cerea să o suspende numaidecât şi să înainteze planurile şi devizul autorităţii de resort.

Deşi nu o amintea nicicum, adresa era, de fapt, o piatră aruncată pieziş în grădina Bibescu, proprietara palatului Mogoşoaia, care subvenţiona şi restaurarea paraclisului aferent.

În aceste împrejurări, a luat poziţie şi scriitoarea

care, atunci când o voia, ştia să fie foarte energică şi chiar vitriolantă.

Scrisoarea ei, datată 23 august 19431, n-a fost de fel pe placul lui Ion Petrovici, atunci Ministrul Culturii, ce a pus, la rându-i, această rezoluţie înţepată, pe care nu politeţea o caracteriza:

„Legile Ţării se aplică tuturor, indiferent de stratul social căruia aparţin. Nu pot admite nici tonul acestei scrisori adresate unui ministru al Ţării, despre care o scriitoare la curent cu scrisul ţării sale de origină ar fi putut să aibă unele informaţii prealabile. În orice caz, Dl. Director Jalea va merge la faţa locului.”

Ion Petrovici

Rezoluţia ministrului pe scrisoarea Marthei Bibescu a ajuns, nu ştim pe ce căi, în posesia scriitoarei şi n-a fost, de bună seamă, de natură să faciliteze aplanarea incidentului şi, mai ales, grabnica înaintare a lucrărilor.

Căci scriitoarea i s-a adresat astfel înaltului demnitar:

Domnule ministru,

Având în vedere Regulamentul Legii pentru pictura bisericească şi scrisoarea primită de Preotul Paroh

1 Aflată în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

al Comunei Mogoşoaia, a cărei copie o veţi găsi alăturat,

vă rog să luaţi în considerare faptele următoare: Am urmărit, timp de douăzeci de ani, cu cea mai mare pietate faţă de comorile arhitecturale şi artistice ale Ţării şi mai presus de toate faţă de memoria sfântă a lui Constantin Vodă Brâhcoveanu, ctitor al Neamului, ai cărui urmaşi şi moştenitori suntem, restaurarea palatului Brâncovenesc de la Mogoşoaia şi totodată a Sfântului locaş drept Paraclis Domnesc, care se găseşte în incinta grădinilor noastre. Este de notorietate publică că toate cheltuielile pentru aceste Monumente istorice, de-altfel clasate, s-au făcut numai şi în întregime pe socoteala proprie, fapt care credem că în alte părţi ne-ar fi adus şi o mulţumire publică din partea Statului. În toate ţările în care am călătorit, persoanele particulare care stăpânesc proprietăţi unde se află clădiri clasate monumente istorice, fie în Franţa, fie în Spania, fie în Anglia, fie în Italia, fie în Belgia etc., primesc ajutoare de la Stat pentru restaurarea, eventual reclădirea sau întreţinerea acoperişului etc. Acestor clădiri, care sunt mândria şi adevărata podoabă artistică a unei ţări civilizate. Mogoşoaia este menţionată, după câte ştiu eu, în cel puţin douăzeci şi şapte de publicaţii străine despre artă şi literatură. Orice străin de vază venit în Ţară a fost la Mogoşoaia, adus fie de Ministerul Afacerilor Străine, fie de Ministerul Propagandei, de la restaurarea Palatului Brâncovenesc şi până acum. Pentru opera noastră patriotică care va urma la infinit şi după noi, Prinţul

Bibescu şi cu mine n-am primit niciodată vreun ajutor, vreo mulţumire de la diferitele guverne care au beneficiat, direct sau indirect, de opera noastră înfăptuită numai de dragul Ţării şi al trecutului nostru, de altfel fără nicio năzuinţă egoistă sau speranţă de a fi recompensaţi, altfel decât prin mulţumirea noastră sufletească, însă când am hotărât, în timpurile acestea atât de grele, să repar pe

socoteala mea fresca întunecată de fum a Paraclisului nostru, prin faptul că admitem populaţia satului să se folosească de biserica noastră în timpul cât ministrul Cultelor nu este încă în stare să clădească, pe terenul dăruit de mine, în vatra satului, o biserică necesară populaţiei din satul Mogoşoaia, veţi recunoaşte, Domnule Ministru, că este un lucru greu pentru mine să mă văd oprită de a termina această lucrare şi să văd ameninţat cu sancţiuni pe un preot bătrân ca părintele Mitru, parohul de la Mogoşoaia, şi fără să-şi fi dat nimeni seama, din personalul Ministerului Cultelor, că acest lucru constituie o nedreptate făţişă şi o necuviinţă nemaipomenită. Dacă am ales pe maestrul Oreste Simonetti, italian cu totul calificat pentru această lucrare de curăţare şi de restaurare parţială a frescelor, am făcut aceasta în urma unei examinări bine întemeiate a calificărilor sale şi având în vedere urgenţa lucrărilor, în urma stricăciunilor pricinuite de cutremurul din 1940. Am văzut prea multe reparaţii greşite făcute în Ţara Românească de oameni nepricepuţi, cu toate că aveau pecetea guver-

namentală, pentru a crede că maestrul italian ales de mine va fi un restaurator prost al acestui Paraclis, care-mi este mai drag mie decât oricui şi din punct de vedere artistic, şi din punct de vedere tradiţional şi al familiei.

Spre armonizarea hotărârilor Ministerului cu necesitatea restaurării, angajamentele şi cheltuiala deja făcute de mine, vă propun trimiterea la Mogoşoaia a unui delegat al Ministerului, care împreună cu mine şi cu preotul Mitru, să constate pe loc cât de dreaptă este protestarea mea şi cât de pricepută este restaurarea începută, după probe, de maestrul Oreste Simonetti. Dacă Ministerul doreşte să numească şi dânsul un pictor de biserici însărcinat să supravegheze această lucrare, pentru a satisface

dispoziţiile Legii, eu nu mă voi opune prezenţei acestui pictor delegat de Minister, însă, bineînţeles, pe cheltuiala Ministerului.

Vă rog să primiţi, Domnule Ministru, încredinţarea sentimentelor mele cele mai alese.

Semnat: Principesa Martha Bibescu

VÖLKISCHER BEOBACHTER 25. VI. 1938

Empfang durch Generalfeldmarschall Göring

Die Sportflieger der Welt in Berlin

38. Tagung der FAI. – Grüße der Reichsregierung durch Staatssekretär Milch

Berlin, 24. Juni.

Im Hause der Flieger begann heute die 38. Konferenz der Föderation Aéronautique Internationale (F.A.I.), der obersten internationalen Luftsportbehörde, die in diesem Jahre in Berlin stattfindet.

Die Vertreter von 23 Ländern sind zu dieser Tagung in Berlin erschienen, um hier wichtige Fragen der Sportfliegerei, derzeit sie einer internationalen Regelung bedürfen, zu besprechen, und die bisher bestehenden Regierungen dem neuesten Stand der Technik anzupassen. Zur Sprache kommen auf der heute begonnenen Tagung z.B. Fragen der Anerkennung internationaler Rekorde Deutschland, das sich in der letzten Zeit nach der Vollendung des Wiederaufbaues seiner Luftfahrt wieder eifrig an der Jagd nach internationalen Höchstleistungen beteiligt, ist gerade an diesem Punkt der Verhandlungen stark interessiert, ebenso stark aber auch z.B. an den Fragen des Segelfluges, die unter Führung des bekannten Darmstädter Segelflug-Professors Dr. Georgii Rothkirchen, und in gleicher Weise an einem sehr aktuellen technischen Problem, das auf dieser Tagung der Lösung nähergebracht werden soll, wie der Einführung des Funksprechverkehrs für Sportflugzeuge.

Die Tagung begann heute vormittag um 10 Uhr im Haus der Flieger. Neben den ausländischen Gästen sah man zahlreiche Vertreter der deutschen Luftfahrt, u.a. den Chef des Generalstabes der Luftwaffe, Generalleutnant Stumpff, und eine Reihe von Amtschefs des Luftfahrtministeriums, dazu eine große Zahl bekannter Flieger und Besitzer der deutschen Luftfahrtindustrie. Außerdem waren der französische Botschafter François-Poncet, der englische Botschafter Neville Henderson und der polnische Botschafter Lipski erschienen.

Nach einem einleitenden Musikstück ergriff der Präsident des Aeroklubs von Deutschland, Weltzien von Gronau, der gleichzeitig ständiger Vizepräsident der FAI ist, das Wort zur Begrüßungsansprache. Er erinnerte an die letzte Tagung dieser Organisation, die vor 32 Jahren, im Jahre 1906, ein Jahr nach der Gründung der FAI, in Berlin stattfand und hob die gewaltigen Fortschritte hervor, die die Luftfahrt der Welt innerhalb dieser 32 Jahre gemacht habe. Um diesen Fortschritt noch augenscheinlicher zu machen, würde den Tagungsteilnehmern ein Nachdruck des Tagungsprotokolls [illegible]

Generalfeldmarschall Göring empfing die Teilnehmer am Internationalen Luftfahrtkongreß

Generalfeldmarschall Göring und Frau Göring im Gespräch mit Lady Rothermere (links) und Vizekonsul Schmidt (rechts)

regierung wünsche der Tagung einen vollen Erfolg, da die Arbeiter der FAI von jeher für die Luftfahrt und für die Bezwingung der luftfahrtfeindlichen Mächte unterstrichen außerordentlich wertvoll gewesen seien. Staatssekretär Milch schilderte den Gästen des Auslandes, welch großen Raum die Luftfahrt und besonders auch die Sportfliegerei in Deutschland einnehme und wünschte den ausländischen Teilnehmern der Tagung, daß sie vom deutschen Volke und von der deutschen Luftfahrt sich persönlich ein rechtes Bild machen sollten.

Die eigentliche Eröffnung der Tagung nahm der Präsident der FAI., der rumänische Prinz Bibesco, vor. Einleitend dankte er der Reichsregierung und dem Aeroklub von Deutschland im Namen der in der FAI. zusammengeschlossenen Organisationen für die großartige Gastfreundschaft, mit der sie hier aufgenommen worden seien. Auch Prinz Bibesco ging in seinen Ausführungen auf die erste Zeit der 1905 gegründeten FAI. zurück und erinnerte an die Meldung, er die Versammlung noch einmal erinnere.

Im Anschluß an seine Eröffnungsansprache verteilte Prinz Bibesco einige Auszeichnungen für besondere fliegerische Leistungen. Die Goldene Medaille der FAI. übergab er dem englischen Vertreter Lord Londonderry für [illegible] neuseeländische Fliegerin Jean Batten für ihren in 5 Tagen, 22 Stunden und 3 Minuten durchgeführten Rekordflug England—Australien. Die Fliegerin, die persönlich zu dem Kongreß selbst hier sein wollte, war mit ihrem Sportflugzeug nicht rechtzeitig in Berlin eingetroffen.

Anschließend begann die Tagung mit dem Bericht des Generalsekretärs des Aeroklubs von Deutschland, Adolf Krogmann, der in seiner Eigenschaft als Generalsekretär der FAI über die Luftsportbetriebe des letzten Jahres sowie über den Sportflugbetrieb habe im vergangenen Jahre eine bedeutende Steigerung gegenüber der früheren Zeit erfahren. Während

Pagina din „Volkischer Beobachter”, oficiosul partidului nazist (nr. Din 25. VI. 1938) care anunţa: „Aviatorii sportivi

ai lumii la Berlin”.

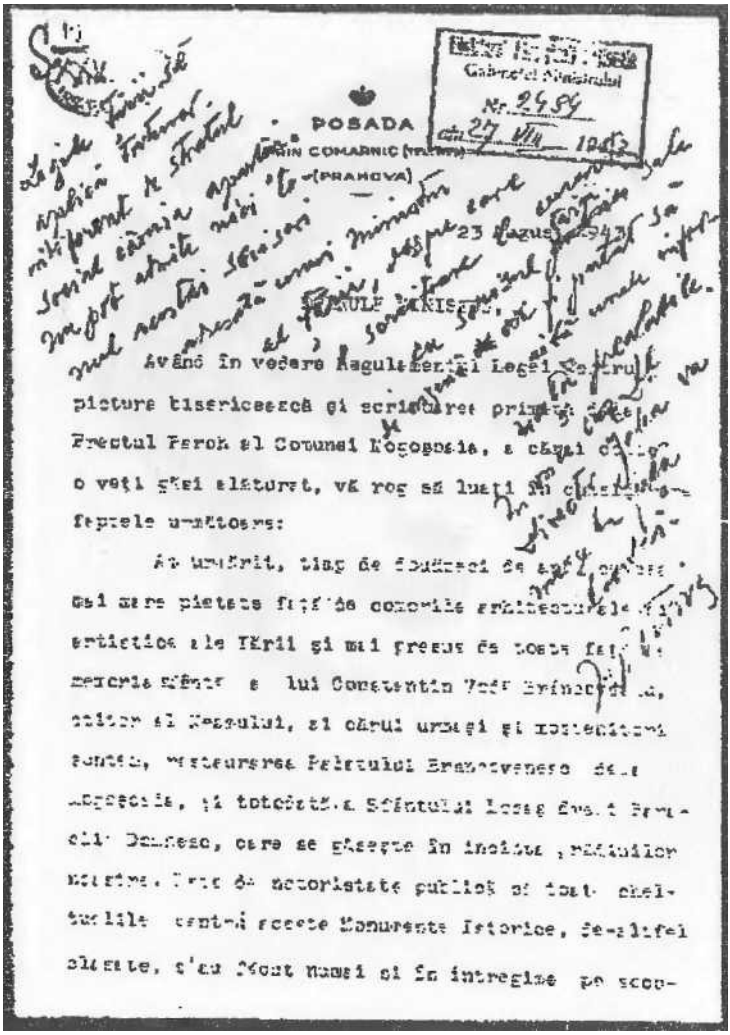

Cabinetul Ministrului
Nr. 2484
din 27 VIII 1942

POSADA
(PRAHOVA)

23 August 1942

Prima filă a scrisorii Marthei Bibescu şi apostila lui Ion Petrovici.

Câteva cuvinte lămuritoare 5
Marţi, 21 iunie 1938 9
Miercuri, 22 iunie 1938 27
Joi, 23 iunie 1938 62
Vineri, 24 iunie 1938 66
Sâmbătă, 25 iunie 1936 94
Duminică, 26 iunie 1938 130
Luni, 27 iunie 1938 142
Addenda 149
În toamna 1938 151
În jurul unui portret 174

Martha Bibescu – Ioan Petrovici. O dispută de acum 59 de ani 187